

Emma Laihotie

”VAATTEEN TEOLLE UUDET KAAVAT”

Julkinen keskustelu Suomen vaateteollisuudesta Helsingin Sanomissa 1970–1997

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Pro gradu -tutkielma
Maaliskuu 2021

TIIVISTELMÄ

Laihotie, Emma: ”Vaateen teolle uudet kaavat” – Julkinen keskustelu Suomen vaateollisuudesta Helsingin Sanomissa 1970-1997.

Pro gradu -tutkielma, 73 sivua.

Tampereen yliopisto

Historia

Maaliskuu 2021

Tämä pro gradu -tutkielma tarkastelee Helsingin Sanomissa käytyä julkista keskustelua Suomen vaateollisuudesta vuosina 1970–1997. Tutkimuksen lähtökohdat ovat historiallisen tarkastelun lisäksi mediatutkimuksessa. Tutkimuksessa arvioidaan Helsingin Sanomien uutisia, tekstejä ja artikkeleja joukkoviestintävälineiden tehtävien kautta. Nämä viestintävälineet rakentavat todellisuutta ja identiteettejä eri tavoin: luomalla me-henkeä sekä jatkuvuutta arvojen ja normien kautta ja toimimalla julkisen sektorin päätöksenteon valvojina. Representaation käsitteen avulla tutkitaan, mistä näkökulmasta, millä tavalla ja kuinka hyvin luotu näkökulma edustaa todellisuutta.

Julkinen keskustelu on yleensä vuorovaikutteinen jatkumo. Julkiseen keskusteluun liittyy olennaisesti teoria julkisosta; kuka käy julkista keskustelua. Muodin tutkimus ei historian tutkimuksessa ole yleinen tai perinteinen tutkimusaihe. Muoti on kuitenkin läsnä pukeutumisen kautta arjessamme jatkuvasti, ja sitä on mahdotonta erottaa yhteiskunnallisesta kehityksestä. Viime vuosina ilmastonmuutoksen suhde muotiteollisuuteen on ymmärretty pikamuodin luodessa valtavan ekologisen ongelman. Tutkielma pureutuu muotiteollisuuden alakategoriaan vaateollisuuteen osana suomalaista yhteiskuntaa. Tutkielmassa käydään läpi Helsingin Sanomien kirjoituksia Suomen vaateollisuudesta sisällönanalyysin avulla, ja niiden antia julkiselle keskustelulle arvioidaan.

1970-luvulla julkisessa keskustelussa toistui vahvasti talouslähtöinen puhe vaateollisuuden ollessa tärkeä vientiteollisuus Suomelle. Erilaisten vapaakauppasopimusten kautta Suomea identifiitiin osaksi eurooppalaista ja länsimaista kehitystä, vaikka Neuvostoliiton rooli oli Suomen taloudelle ja erityisesti vaateollisuudelle suuri. Vaikka tuotantokustannukset olivat Suomessa edelleen alhaiset, haluttiin Suomen ja kehitysmaiden välille tehdä eroa me vs. ne -puheella. Negatiivisilla otsikoilla luotiin elinkeinoelämälle edullisia mielikuvia. 1980-luvulla halpatuonnin ja -tuotannon uhka kasvoi, ja vaatteiden tuonti ylitti Suomessa viennin arvon. Vapaakaupan ongelmat nousivat esille, mutta osallistuminen kansainvälisiin sopimuksiin oli vahva arvo. Naisten toimijuus osana vaateollisuutta oli vähäistä ja julkisessa keskustelussa heitä näkyi vain vähän, tai he olivat uhrin asemassa.

1990-luvulla Suomi kohtasi laman ja Euroopan Unionin. Suomen vaateollisuuden mahdollisuuksia yritettiin korostaa puhumalla yksilöllisestä muodista, laadusta ja korkeasta jalostusasteesta. Suomalaiset vaatevalmistajat siirsivät tuotantoaan ulkomaille, mutta yritysten vastuusta ei keskusteltu juurikaan. Vuosikymmenen lopussa julkisuuteen nousivat hikipajat, ja keskustelu globaalin talouden voittajista ja häviäjistä voimistui. Tutkimuksen myötä voidaan todeta, että vaateollisuuden kehitys on ollut läsnä julkisessa keskustelussa paljon, ja sen ongelmia on pohdittu jo kauan. Globaalin vaateollisuuden tuomat haasteet tiedostettiin kunnolla vasta 1990-luvun lopussa, eikä runsaskaan julkinen keskustelu estänyt ongelmia vain kasvamasta edettäessä kohti nykypäivää.

Avainsanat: vaateollisuus, julkinen keskustelu, joukkoviestintä, halpatuonti, globalisaatio, taloushistoria. Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

Sisällys

1	JOHDANTO	1
1.1	Tutkielman tavoitteet ja tutkimuskysymys.....	2
1.2	Teoreettiset lähtökohdat ja ydinkäsitteet.....	4
1.3	Aiempi tutkimus ja tutkimustarve	8
1.4	Lähdeaineisto, tutkimusmenetelmät ja tutkimuksen rakenne.....	11
1.5	Vaateteollisuuden kehitys ennen 1970-lukua.....	15
2	SELVIITYMISEN 70-LUKU	17
2.1	Vapaakaupan aikakausi	18
2.2	Tevanake-teollisuus tasapainottelee	21
2.3	Valtio ja vaateteollisuus	25
2.4	Halpatuotannon juurilla.....	27
3	KONKURSSIEN 80-LUKU.....	32
3.1	Kysymyksenä kilpailukyky	33
3.2	Suomi-muodin tulevaisuus?	37
3.3	Halpatuotanto laajenee	40
3.4	Vaatteen teolle uudet kaavat.....	42
4	MUUTTUVAN YHTEISKUNNAN 90-LUKU.....	47
4.1	Lama tuo muutoksen	48
4.2	Kohti Euroopan Unionia	52
4.3	Sitten tuli valmisvaatevallankumous.....	56
4.4	Hikipajojen historiaa	60
5	LOPUKSI	64
6	LÄHTEET JA KIRJALLISUUS	69

1 JOHDANTO

Medialla on paljon valtaa siinä, mitä kysymyksiä se nostaa esille suuren yleisön tietoisuuteen. Viime vuosina ihmiskunnan kohtaama vakava haaste, ilmastonmuutos, on saanut luonnollisesti paljon palstatilaa erilaisissa joukkoviestimissä, kuten sanomalehdissä. Perinteisesti muoti taas ei ole aiheena ollut useinkaan julkisen keskustelun kohteena. Muodin merkitys yhteiskunnalle on jäänyt epäselväksi; muodin on ajateltu olevan jotain turhamaista ja pinnallista, usein naissukupuoleen yhdistettävää ulkonäkökeskeisyyttä. Muoti on kuitenkin osa meidän kaikkien jokapäiväistä elämää; jokainen pukeutuu ja sitä kautta kuluttaa muotia, haluamattaankin. Haluamme pukemillamme vaatteilla aina viestiä jotain muille; mikä vaate viestii asiantuntijuudesta, mikä materiaali ympäristötietoisuudesta ja mikä brändi trendikkydestä? Joillekin muoti on oma taiteenlajinsa ja vaatteet erilaisia symboleja, joilla ilmaista itseään, mutta vähintäänkin se on valtava maailmanlaajuinen bisnes, joka tuottaa noin neljä prosenttia koko maailman bruttokansantuotteesta.¹ Moderni vaateteollisuus koskettaa ihmisiä ympäri maailmaa, sen ollessa pienelle osalle keino itseilmaisuuksiin, monelle arkipäivää ja nykyään suurelle määrälle ihmisiä myös elinkeino, joskin usein ongelmallinen sellainen.

Tekstiiliteollisuus oli ensimmäisiä aloja, jolla käynnistyi teollisen massatuotannon eriyttäminen ja siirtäminen kehittyville, alhaisten tuotantokustannusten alueille 1970-luvulla.² Massatuotannon ja alhaisten tuotantokustannusten kautta kehittyi pikkuhiljaa niin kutsuttu pikamuoti (eng. *fast fashion*). Pikamuoti laski vaatteiden kuluttajahintoja ja toi viime hetken trendit länsimaissa kaikkien saataville. Muodin demokratisoituminen voidaan nähdä askeleena kohti yhdenvertaisempaa yhteiskuntaa, mutta se on tuonut mukanaan lisäksi monia kielteisiä ilmiöitä. Muotiteollisuus loi niin kutsuttuun pikamuotiin siirtyessään valtavan ekologisen ongelman ja sen tuotantoon liittyy paljon eettisiä kysymyksiä. Yksi viime vuosien suurimpia onnettomuuksia tapahtui juuri vaatetehtaalla, kun kuusi vuotta sitten Bangladeshissa monien pikamuotiketjujen vaatteita tuottava tehdasrakennus sortui ja noin 1100 ihmistä sai surmansa. Rana Plazan onnettomuus nosti vaateteollisuuden tuotannon ongelmat esiin ja herätti toki jo aiemmin alkanutta keskustelua pikamuodin tuotantotapojen eettisistä ongelmista.³ Esimerkiksi kansalaisjärjestö Finnwatch on tutkinut Bangladeshin tekstiilitehtaiden

---

¹ Tuomas Sorjamaa: 'Muotia ei ymmärretä, ja vasta ymmärryksestä syntyy bisnestä, sanoo Anna-Mari Vänskä.' Image 2.3.2016. <https://www.apu.fi/artikkelit/muotia-ei-ymmarreta-ja-vasta-ymmarryksesta-syntyy-bisnesta-sanoo-anna-mari-vanska>. Luettu 27.11.2020.

² Tahvanainen & Pajarinen 2014, s. 6.

³ Minna Knus-Galan: 'Vuosi Rana Plaza -onnettomuuden jälkeen.' Yle 18.4.2014. <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2014/04/18/vuosi-rana-plaza-onnettomuuden-jalkeen>. Luettu 24.4.2019.

työoloja todeten ihmisoikeusloukkauksien olevan niissä arkipäivää. Vaatteita tuotiin Bangladeshista Suomeen esimerkiksi vuonna 2011 noin 87 miljoonan euron arvosta.⁴

Pikamuodin ongelmia on nostettu muutaman viime vuoden aikana yleisön tietoisuuteen entistä enemmän. Myös vaateollisuuden ja ilmastonmuutoksen yhteys on ymmärretty, ja tuotu osaksi julkista keskustelua. Helmikuussa 2019 uutisoitiin kiertotalouteen erikoistuneen Ellen MacArthur -säätiön tutkimuksesta, jonka mukaan pikamuoti tuottaa vuodessa yhtä paljon päästöjä kuin maailman lento- ja laivaliikenne yhteensä.⁵ Tässä tutkimuksessa jäljitän nykyisen keskustelukuluttuurin juuria. Miten halpatuontiin ja pikamuotiin on suhtauduttu Suomessa aiemmin? Onko vaateollisuuden kehitys aiheuttanut huolta ja onko tällaista lopputulosta osattu odottaa? Oma kiinnostukseni aiheeseen sekä nykyisen vaateollisuuden ajankohtaiset ongelmat saattoivat minut tarkastelemaan Suomen vaateollisuuden kehitystä ja siitä käytyä keskustelua 1970–1990-luvuilla.

1.1 Tutkielman tavoitteet ja tutkimuskysymys

Tässä pro gradu -tutkielmassa tutkimuskysymykseni on: **millaista julkista keskustelua Helsingin Sanomissa on käyty Suomen vaateollisuudesta vuosina 1970–1997?** Onko vaateollisuuden tuotannossa tapahtuneet muutokset osattu ennakoida? Onko Helsingin Sanomissa keskitytty vain suomalaiseseen vaateollisuuteen vai onko yleistä eurooppalaista tai globaalia kehitystä pohdittu? Mistä näkökulmasta aihetta lähestytään; kuka kirjoittaa ja kenen ajatuksista? Mistä ilmiöistä Helsingin Sanomat ei uutisoi? Koska Suomen vaateollisuuden muutokset liittyvät tiivisti kansainväliseen talouteen ja alan murrokseen, sivuan tarkasteluissani toki myös muiden maiden vaateollisuutta, kuitenkin suhteessa Suomeen. Tutkimuskirjallisuuden avulla tuon tutkielmaani runkoa globaalista sekä suomalaisesta kehityksestä, sekä pohdin julkisen keskustelun käsitteitä ja merkitystä. Aikarajaus perustuu siihen, että käsittelemieni 27 vuoden aikana on tapahtunut merkittävä muutos suomalaisen vaateollisuuden tuotannossa ja asemassa niin kansallisessa taloudessa kuin kansainvälisesti vertailtuna. Tutkimuskysymyksen kannalta oli olennaista sisällyttää Suomen liittyminen Euroopan Unioniin tarkastelujaksoon. Käyttämässäni Helsingin Sanomien Aikakonepalvelussa arkistot päättyvät vuoteen 1997, joten tarkastelujakson päättäminen tähän oli luonnollista.

---

⁴ Finnwatchin raportti 'Menetetty vallankumous?' <https://finnwatch.org/images/pdf/bangladeshweb.pdf>. Luettu 10.12.2020.

⁵ Minttu Mikkonen: 'Vaateollisuus tuottaa yhtä paljon päästöjä kuin lentoliikenne ja rahtilaivat yhteensä.' HS 18.2.2019. <https://www.hs.fi/ulkomaat/art-2000006004950.html>. Luettu 25.11.2020.

Suomessa tekstiili- ja vaateollisuus kasvoi suurteollisuudeksi 1970-luvun puoliväliin saakka.⁶ 1960-luvun alussa tekstiili- ja vaateollisuus työllistivät yhteensä yli 50 000 työntekijää, ja 2000-luvulle tultaessa enää hieman yli 5000.⁷ Muutos on ollut nopea ja selkeä, ja siitä on myös keskusteltu paljon. Muodin tutkimus tarjoaa erinomaisen näkökulman yhteiskunnalliseen ja globaaliin kehitykseen muodin ja pukeutumisen heijastellessa monin tavoin elämäämme; sotien jälkeen pukeuduttiin mustaan, nuorisokulttuurin voimistuminen toi farkut maataloilta kaduille, ja naisen alaosa on ilmentänyt sukupuolten tasa-arvon edistymistä. Muotiteollisuuden ympärille on kehittynyt kokonainen muodin seuraamisen kulttuuri vaatteiden, blogien, muotilehtien sekä nykyään sosiaalisen median kautta. Enää ei ole lainkaan ennenkuulumatonta, että omalla pukeutumisellaan voi tienata elantonsa. Pukeutuminen on tapa kommunikoida, erottautua, ilmaista itseään ja luoda mielikuvia. Muodin kehitystä on mahdotonta erottaa yhteiskuntamme muutoksista, ja vaateollisuus on teollisuudenala, joka tuottaa sen hetken muodin mukaisia vaatteita kuluttajille.

Suomen Tekstiiliteollisuusliitto (nyk. Suomen Tekstiili- ja Muoti ry) julkaisi vuonna 1988 juhlateoksen *Suomen tekstiiliteollisuus 250 vuotta*. Alkupuheessa Valvilla Oy:n toimitusjohtaja Matti Vainio esitteli aiheen ja totesi että tekstiiliteollisuus on monessa maassa teollistumisen edelläkävijä. ”Suomessa tekstiiliteollisuus käynnistyi teollisuuden aloista ensimmäisten joukossa”, Vainio kirjoitti.⁸ Vaikka tekstiiliteollisuus on edelleen tärkeä 2020-luvullakin teollisuuden ala Euroopassa ja työllistää noin kaksi miljoonaa ihmistä, vaatteiden tuotanto on pitkälti siirtynyt globalisaation myötä halvempien tuotantokustannusten maihin. Kuitenkin muoti- ja vaateollisuuden tutkimus on yhteiskunnallisesta näkökulmasta edelleen melko vähäistä. Vaateollisuutta on tutkittu lähinnä osana tekstiiliteollisuutta, ja usein tutkimuksen lähtökohdat ovat itse teollisuudenalan tutkimuksessa enemmän kuin yhteiskuntatieteellisessä näkökulmassa, kuten esimerkiksi yllä mainitussa *Suomen tekstiiliteollisuus 250 vuotta*-teoksessa.

”Tieto siitä, ettei vaatetuksen tekijöistä ja varsinkaan vaateollisuudesta ole kirjoitettu kattavaa esitystä, oli tämän teoksen julkaisemisen virikkeenä”, aloittavat esipuheensa Piippa Lappalainen ja Mirja Almay teoksessaan *Kansakunnan vaatettajat*. Kirja ilmestyi vuonna 1996, eli lähes 15 vuotta sitten, mutta samaa huomiota voidaan käyttää edelleen tämänkin tutkimuksen innoittajana. Tutkimuksen tavoitteena on tuoda esille se, kuinka muoti ja sen myötä vaateollisuus elävät arjessamme jatkuvasti mukana ja heijastelevat näin yhteiskunnan muutoksia ja kehityslinjoja. Muotia ja vaateollisuutta on ikään kuin ”laiminlyöty” historian tutkimuksessa. Tarkoituksena on myös

---

⁶ Markula 1999, s. 37.

⁷ Hoffman 2019, s. 142.

⁸ Salonen 1988, s. 5.

tutkia, millainen historia nykyisellä keskustelulla vaateteollisuuden vastuullisuudesta on ja selvittää esimerkein, miten käymämme julkinen keskustelu joukkoviestimissä osallistuu erilaisten kuvien rakentamiseen todellisuudesta. Ei ole lainkaan yhdentekevää, miten, miksi ja kenen näkökulmasta vaikutusvaltaisessa mediassa uutisoidaan ja kirjoitetaan.

1.2 Teoreettiset lähtökohdat ja ydinkäsitteet

Tutkimukseni historiallinen konteksti löytyy teollistumisen historiasta, taloushistoriasta sekä globalisaation historiasta. Tutkimukseen liittyvät kysymykset halpatuonnista eli yritysten tuotannon siirtymisestä halvempien kustannusten maihin ja globaalista oikeudenmukaisuudesta sekä talouskeskusteluille tyypillisistä mielikuvista globaalin talouden voittajista ja häviäjistä tai kansainvälisestä taloudesta nollasummapelinä. Pohdittaessa julkista keskustelua tarvitaan teoriapohjaa lisäksi viestinnän tutkimuksesta. Teoksessaan *Viestinnän vallassa* Risto Kunelius määrittelee viestinnän olevan sanomien vaihdantaa lähettäjän ja vastaanottajan välillä. Jotta tämä siirtäminen onnistuu, täytyy käytössä olla yhteinen sanasto ja symboliikka. Viestintään liittyvät olennaisesti teoriat *representaatiosta* ja *konstruktivismista*. Representaatio on esittämistä; kuinka vaikkapa jokin merkki esittää viittauskohdettaan. Representaation olennainen kysymys on, mistä näkökulmasta, millä tavalla ja kuinka hyvin sanomat esittävät todellisuutta. Kunelius toteaa tämän kysymyksen olevan kaiken viestinnän tutkimuksen ytimessä.⁹

Kun tutkimme esimerkiksi uutisointia vaateteollisuudesta, tulee meidän pohtia, millaista todellisuutta uutisointiin liittyvillä ilmauksilla, sanavalinnoilla ja symboleilla luodaan. Viestintään liittyy valtasuhteita sen kautta, kenen kannalta todellisuutta esitetään, ja viestintä on aina kulttuurisidonnaista. Konstruktivismin mukaan ihmisten todellisuutta koskeva tieto on aina jostakin näkökulmasta ja jotain käytäntöä varten rakennettua. Viestintä siis tuottaa, pitää yllä, korjaa ja muuntaa todellisuutta. Tämä tutkimus sijoittuu tarkemmin joukkoviestinnän ja journalismin tutkimukseen, sillä sanomalehdet ovat yksi joukkoviestinnän muodoista. Joukkoviestinnällä tarkoitetaan sanomien välittämistä suhteellisen suurelle, ennalta rajaamattomalle yleisölle.¹⁰ Journalismi taas on ajankohtaista ja faktapohjaista joukkoviestintää.¹¹ On kuitenkin muistettava, että

---

⁹ Kunelius 1997, s. 10-11.

¹⁰ Kunelius 1997, s. 14-15.

¹¹ Kunelius 1997, s. 18.

journalismissakaan ei pyritä tai pystytäkään minkäänlaiseen puolueettomuuteen, vaan erilaisilla viestintätapojen valinnoilla representoidaan ja luodaan todellisuutta.

Kunelius määrittelee joukkoviestinnän tehtäviksi ”me-hengen” luomisen yhteiskunnassa, jatkuvuuden tuottamisen arvojen ja normien avulla sekä päätöksentekojärjestelmän valvomisen. Yksi me-hengen luomisen keinoista on identiteettien rakentaminen sen avulla, miten me eroamme muista, niin sanotusti ”me vs. ne” –asettelu. Jatkuvuutta tuotetaan tekemällä arvovalintoja siinä, mitkä asiat ylittävät uutiskynnyksen. Esimerkiksi ulkomaan uutisia tutkittaessa on huomattu, että mitä matalampi kohdemaan asema kansainvälisessä järjestyksessä on, sitä negatiivisempia uutisoitavien tapahtumien on oltava. Joukkoviestintä myös ylläpitää arvoja ja normeja kahdella tavalla; tarjoamalla materiaalia, jota kuluttamalla yleisö voi itse muokata omaa arvo- ja normijärjestelmäänsä sekä ”tyrkyttämällä” omia mallejaan, normejaan ja arvojaan kuluttajalle. Kysymykseen journalismista päätöksentekojärjestelmän valvojana liittyvät olennaisesti kysymykset siitä, kenen näkökulmasta ja kenelle journalismia tehdään. Tässä keskustelussa vuorottelevat näkemyksinä tutut sananlaskut mediasta vallan vahtikoirana tai vuorostaan sylikoirana, eli vallanpitäjien palvelijana.¹²

Julkista keskustelua on pidetty elinkelpoisen demokratian kulmakivenä. Teoksessa *Julkisot, yleisö ja media* (Veikko Pietilä ja julkisuuspiiri, 2010) pohditaan erilaisin artikkelein julkisen vuorovaikutuksen keinoja ja käsitteitä. Artikkelissaan ’Pohdintoja julkisesta keskustelusta joukkoviestimissä’ Pietilä huomauttaa, että perinteisesti julkisella keskustelulla on tarkoitettu julkisesti kasvokkain käytyä keskustelua.¹³ Nykyään tehtävää hoitavat pääasiassa joukkoviestimet, ja Pietilä kuvaa joidenkin tutkijoiden pitävän nykyisiä julkisia keskusteluja ”vakavasti surkastuneita” ja näkevän ongelman erityisesti joukkoviestinten kaupallistumisessa. Pietilä tuo kuitenkin esille sen, että toimittajat tai jotkut ulkopuoliset tahot nostavat useinkin media-areenoille yhteiskunnallisia kysymyksiä, jotka saavat aikaan erilaisia reaktioita antaen aiheita pääkirjoituksille, yleisönosastokirjoituksille, haastatteluartikkeleille ja muille mielipiteen ilmauksille synnyttäen ”jotain julkisen keskustelun tapaista”.¹⁴ Konstruktivismiin nojaten Pietilä jaottelee väitteitä esittävän toiminnan elinkaaren; 1. yhteiskunnallisen ongelman ilmaantuminen, 2. ongelman hyväksytyksi saattaminen, 3. ongelmaan kohdistuvan toiminnan käynnistäminen 4. virallisen toimintasuunnitelman muotoilu ja 5. suunnitelman muotoutuminen.¹⁵

---

¹² Kunelius 1997, s. 168-179.

¹³ Pietilä 2010, s. 373- 374.

¹⁴ Pietilä 2010, s. 376.

¹⁵ Pietilä 2010, s. 380.

Pietilä on suomentanut termin 'public' sanalla julkiso. Julkison muodostavat ne, jotka ottavat osaa julkiseen keskusteluun, ja Pietilä muistuttaakin monesti julkisen keskustelun olevan sosiaalinen vuorovaikutusprosessi. Pietilä korostaa, että analysoitaessa julkista keskustelua täytyy se ensin määritellä. Tässä tutkimuksessa käytänkin Pietilän artikkelin määritelmää: 'julkinen keskustelu' voidaan ymmärtää kahden tai useamman yhteiskunnallisen toimijan välisenä vuoropuheluna, joka luo dialektisesti uutta todellisuutta ihmisten tietoisuuteen. Pietilä huomauttaa, että on myös julkisia keskusteluja, joita käydään lukkiutuneista asemista ja jotka eivät saa keskustelijoissa aikaan mitään muutoksia. Jopa sellainen aines, joka vaikuttaa puhtaalta informaatiolta voi olla osa keskustelua, mikä antaa perusteita ymmärtää julkinen keskustelu laajasti joukkotiedotuksen sisältöinä, mainontaa ja ilmoittelua kenties lukuun ottamatta. Julkiso ei ole ennalta määrätty ryhmä, vaan puhe on kollektiivista ja julkison muodostuminen tapahtuu niiden julkisten reaktioiden myötä, joita alkuperäinen väite kutsuu esiin. Julkisia keskusteluja on kuitenkin erilaisia. Kaikki vuorovaikutteiset prosessit eivät viestimissä näytä sellaisilta, koska keskustelijat eivät välttämättä koe tarvetta liittää omia kannanottojaan edeltäviin puheenvuoroihin. Kannanotot myös suodattautuvat toimittajien kautta. Keskusteluun kuuluu olennaisesti vuorovaikutteisuus ja dialogisuus, mitä ei kaikessa julkisessa keskustelussa ole. Julkisia keskusteluja on siis erityyppisiä; sellaisia, jotka eivät johda mihinkään ja sellaisia, jotka etenevät. Näiden erottamiseksi todellisten keskustelujen empiirinen erottelu on tärkeää.¹⁶ Näistä lähtökohdista käsin analysoin Helsingin Sanomien erilaisia kirjoituksia.

Muotiteollisuus, tekstiiliteollisuus, vaate- tai vaateteollisuus, muoti, pukeutuminen - tutkimusalallani erilaisia käsitteitä on paljon, osa puhekielisempiä ja osittain päällekkäisiä. Tässä tutkimuksessa keskityn tarkastelemaan nimenomaan vaateteollisuuden kehitystä. Tekstiiliteollisuus on yläkäsite, joka pitää sisällään niin itse kankaiden valmistuksen kuin vaatteet, sisustustekstiilit ynnä muut – tekstiiliteollisuuteen kuuluu siis olennaisena osana myös vaateteollisuus. Joissakin yhteyksissä nämä kaksi on erotettu; esimerkiksi Euroopan Komissio teki vuonna 2001 tutkimuksen otsikolla *The textile and clothing industry in the EU*, jossa alan määritellään käsittävän raakamateriaalin tuotannon, neulomisen ja huovuttamisen, tekstiilien viimeistelyn ja tekstiilien muuntamisen valmiiksi tuotteiksi. Tutkimuksessa selvennetään vaateteollisuuden tarkoittavan juuri tuota viimeistä vaihetta, tekstiilien muuttaminen valmiiksi tuotteiksi, valmiiden tuotteiden ollessa vaatteita.¹⁷ Lähdeaineistossa käytössä on myös välillä vanhahtava termi 'vaateteollisuus', jonka olen yhdistänyt vaateteollisuuteen niiden tarkoittaessa täysin samaa asiaa.

---

¹⁶ Pietilä 2010, s. 386-392.

¹⁷ *The textile and clothing industry in the EU: a survey*. European Commission, Enterprise Papers, no. 2, 2001, s. 3.

Usein historiantutkimuksessa käytössä on käsite ”tevanake-teollisuus”, mikä on lyhenne sanoista tekstiili, vaate, nahka ja kenkä. Tätä määritelmää käyttää esimerkiksi Tulli raportoidessaan Suomen vientiä ja tuontia. Osaksi tekstiiliteollisuutta voidaan huomioida myös vähittäiskauppa, kuten Tahvanainen ja Pajarinen tekevät tutkimuksessaan *Älykankaita ja kukkamekkoja. Suomalainen tekstiiliteollisuus globalisaation ristiaallokossa* (Etna, 2014).¹⁸ Tahvanainen ja Pajarinen tuovat useaan otteeseen esille sen, että toimialarajojen häilyminen vaikeuttaa yritysten vertailua. Esimerkiksi perinteikkäät suomalaiset vaatevalmistajat kuten L-Fashion Group (entinen Luhta Oy) ja Halti luetaan nykyään Tilastokeskuksen määritelmän mukaan kaupan alan toimijoiksi, esimerkiksi Halti urheilualan tukkukauppaan. ”Kun tekstiilialasta puhutaan kansanomaisesti, tarkoitetaan sillä itse asiassa tilastollisesti vaikeasti määriteltävää oliota, joka on sekoitus eri kaupan ja teollisuuden aloja.”, he kirjoittavat.¹⁹ Teoksessa tekstiiliala jaetaan viiteen toimialaan; tekstiilien valmistus, vaatteiden valmistus, nahkan ja nahkatuotteiden valmistus, tekstiilihuolto- ja vähittäiskauppa.²⁰

Toisena yläkäsitteenä voidaan pitää muotiteollisuutta. Muotiteollisuus sisältää laajasti eri aloja, kuten suunnittelutyön, muotinäytökset ja -kuvat malleineen, lehdet, blogit, vaateollisuuden, kenkä- ja asustetuotannon sekä vähittäiskaupan, vain osan mainitakseni. Vaateollisuus on siis osa niin tekstiili- kuin muotiteollisuuttakin. Muoti on käsitteenä hyvin monimuotoinen ja vaikea määrittellä tyhjentävästi. Väitöskirjassaan *Muodin vai muodon vuoksi?* Marjatta Heikkilä-Rastas pohtii muodin määritelmiä, ja lainaa Suomen kielen perussanakirjaa: ”Muoti on jonakin ajankohtana vallitseva makusuunta, suosiossa oleva tyyli, kuosi, yleinen tapa”.²¹ Muotiin liittyy aina myös prosessi sen hyväksymisestä ja hylkäämisestä sekä tietysti sosiaalinen ulottuvuus. Lisäksi historiantutkimuksen kannalta koko muodin ajallisuus on ristiriitaista, sillä toisaalta siihen liittyy aina muutos vanhasta uuteen, mutta usein muodissa ideat ja ilmiöt kuitenkin ovat kiertäviä. Muoti voi myös viitata eri aloihin, kuten vaikkapa sisustukseen; tässä tutkimuksessa muoti viittaa nimenomaan vaatemuotiin, ja se on synonyymi pukeutumisen ideaalille. Itse pukeutuminen taas on yksinkertaisesti sitä, mitä ihmiset konkreettisesti pukevat päälleen.

Muoti ja pukeutuminen ovat osa yksilön toimintaa ja arvovalintoja esimerkiksi kulutuskäyttäytymisen kautta, mutta vaateollisuuden kautta kulutustottumuksista tulee myös osa julkista keskustelua. Tämä tarkastelu herättää kysymyksen siitä, millaisena nähdään itse teollisuudenalan tai yksittäisten yritysten vastuu verrattuna yksilön rooliin. Lisäksi tutkimukseen liittyvät käsitteet halpatuonti, halpatuotanto, pikamuoti ja hikipaja. Termillä hikipaja viitataan

---

¹⁸ Tahvanainen & Pajarinen 2014, s. 7.

¹⁹ Tahvanainen & Pajarinen 2014, s. 98 & 110.

²⁰ Tahvanainen & Pajarinen 2014, s. 7.

²¹ Heikkilä-Rastas, 2003, s. 15.

yleisesti tuotantotapaan, johon kuuluvat länsimaisella mittapuulla heikot työolot sekä puutteelliset työehdot. Näissä hyödykkeiden tuottaminen on halpaa, ja ne sijoittuvat yleensä kehittyviin maihin. Pikamuoti kuvaa meille nykyään tuttua tapaa valmistaa vaatteita; ne on tuotettu edullisesti, yleensä kehittyvissä maissa ja mallistot vaihtuvat tiuhaan tahtiin. Teoksessaan *Clothing Poverty: The Hidden World of Fast Fashion and Second-hand Clothes* Andrew Brooks kirjoittaa 'fast fashionin' olevan vaatteiden jälleenmyyjien itse sepittämä termi, jonka tarkoitus on korostaa tuotantoketjujensa nopeutta ja kykyä tarjota kuluttajille viimeisimpiä trendejä.

Kuitenkin termi pikamuoti on yleisesti käytössä nykyään, joten käytän sitä tässäkin tutkimuksessa kuvaamaan nykyaikaista massa- ja halpatuotantoon perustuvaa vaateteollisuutta. Termit halpatuonti ja halpatuotanto toistuvat aineistossani usein. Niille ei tarjota tarkkaa määritelmää, mutta niillä viitataan halvempien tuotantokustannusten maissa tapahtuvaan tuotantoon ja edelleen sen maahantuontiin. Usein halpatuotantomaat ovat niin kutsuttuja kehitys- tai kehittyviä maita, ”kolmannen maailman maita”, ja halpatuonti suuntautuu vastaavasti teollisuusmaihin. Huomattavaa kuitenkin on, että vielä tutkimusjakson alussa esimerkiksi Suomi kuului tuotantokustannuksiltaan halpatuotannon maihin, jossa esimerkiksi ruotsalainen vaateteollisuus teetti paljon vaatteita. Näin usein automaattisesti mielletty jako halpatuotantomaista ja teollisuusmaista ei ole yksiselitteinen.

1.3 Aiempi tutkimus ja tutkimustarve

”Vaatekappaleet kantavat mukanaan hirvittävän paljon ihmiskunnan historiaa ja niiden kautta pääsee tarkastelemaan laajempia kulttuurisia ja yhteiskunnallisia kysymyksiä. Pinnallisuudessa piilee syvyys.”²²

Muotia on tutkittu jonkin verran varsinkin viime vuosina, mutta juuri historian tutkimuksessa melko vähän. Itse muodin historiasta löytyy muutamia englanninkielisiä kattavia tutkimuksia, esimerkiksi kattavat Daniel James Colen ja Nancy Deihlin *The History of Modern Fashion* (2015) ja James Laverin *Costume and Fashion: a Concise History* (5. painos 2012). Jälkimmäinen teos ilmestyi itse asiassa jo 1970-luvulla, mutta viidenteen painokseen on lisätty kaksi uutta kappaletta, jotka tuovat käsittelyaikaa yhä lähemmäs nykypäivää. Näitä teoksia yhdistää se, että muotia kuvataan kronologisesti, ja että muotia sekä ajan pukeutumista kuvaillaan niin sanoin kuin kuvamateriaalia

---

²² Maiju Karhunen: 'Näistä syistä muodintutkimus on tärkeää: "Vaatekappaleet kantavat mukanaan hirvittävän paljon ihmiskunnan historiaa"'. Savon Sanomat 23.11.2015. <https://www.savonsanomat.fi/kotimaa/N%C3%A4ist%C3%A4-syist%C3%A4-muodintutkimus-on-t%C3%A4rke%C3%A4/551812>. Luettu 24.3.2021.

käyttämällä. Colen ja Deihlin kirjassa uutta on populaarikulttuurin tapahtumien tarkastelu ja niiden yhdistäminen muotiin. Teoksessa käydään läpi eri vuosikymmenet kuvaillen trendejä ja esitellen kuvia, mutta myös lyhyesti kertoen esimerkiksi seuraavista aiheista: *social and economic background, the arts, fashion media, fashion and society, film and fashion* ja *music and fashion*.²³ Kirjan anti tälle tutkimukselle on ollut ajatus siitä, ettei muoti ole turhaa tai turhanpäiväistä, vaan yhtä lailla tärkeä osa kulttuuriamme kuin muun muassa elokuvat, musiikki ja taide.

Suomen varhaista tekstiiliteollisuutta, esimerkiksi Finlaysonin historiaa, on tutkittu jonkin verran, ja sen muistoja on koottu museoihin ja arkistoihin Tampereelle ja muualle Suomeen.²⁴ Suomalaisen tekstiiliteollisuuden historiasta kertoo Tekstiiliteollisuusliiton julkaisema ja Marjatta Salosen toimittama julkaisu *Suomen tekstiiliteollisuus 250 vuotta* kattaen vuodet 1738–1988. Teoksessa tarkastellaan suomalaista tekstiiliteollisuutta yksityiskohtaisesti, mutta tarkastelu ulottuu vain vuoteen 1988, ja näin ollen kehityskulku jää kesken tämän tutkimuksen kannalta. *Marimekko. Suuria kuvioita* taas on populaariteos, joka yhdistää historiantutkimuksen yritystoiminnan kuvaukseen kerratessaan suomalaisen muodin edelläkävijän Marimekon vaihteita.²⁵ Elinkeinoelämän tutkimuslaitos Etlan tutkijat Antti-Jussi Tahvanainen ja Mika Pajarinen julkaisivat vuonna 2014 tutkimuksen *Älykankaita ja kukkamekkoja. Suomalainen tekstiiliteollisuus globalisaation ristiaallokossa*, jossa he erittäin laajasti kuvaavat suomalaisen tekstiiliteollisuuden nykytilannetta viitaten ajoittain sen historiaan ja pohtien myös sen tulevaisuutta. Monet julkaisut ovat siis suoraan kytköksissä itse teollisuudenalaan, kun niiden toimeksianto, julkaisu tai toimitus on lähtöisin elinkeinoelämän toimijoilta.

Tutkimukseen historiallista kontekstia taloushistorian alalta teollistumisen ja globalisaation historiasta tuovat erityisesti kaksi teosta. Vuonna 2019 ilmestynyt *Vaurastumisen vuodet. Suomen taloushistoria teollistumisen jälkeen* (Gaudeamus) on Jaana Laineen, Susanna Fellmanin, Matti Hannikaisen ja Jari Ojalan tuore yleisteos. Teos pyrkii kokoamaan runsaat tutkimukset Suomen talouden kehityksestä 1960-luvulta nykypäivään. Teos jakautuu johdannon ja yhteenvedon lisäksi kolmeen pääteemaan; jälkiteollinen yhteiskunta, muuttuvat toimialat ja talouden uudet reunaehdot. Erityisesti Jälkiteollinen yhteiskunta -teemaan sisältyvä Tapani Paavosen 'Avoimen talouden kausi' -artikkeli käsittelee tekstiiliteollisuudelle ja sitä kautta vaateteollisuudelle tärkeitä talouden vaihteita, kuten vapaakauppaintegraatiota, idänkauppaa ja globalisaation kautta. Kai Hoffmanin 'Suomen teollisuuden yleiskehitys' Muuttuvat toimialat -teemassa tarkastelee muiden teollisuudenalojen

---

²³ Cole & Deihl, 2015.

²⁴Eeva Hannula: 'Satoja hyllymetrejä arvokkaita Finlaysonin kankaita lepää surkeissa oloissa Forssassa – "Näistä tulee ihmisille niin paljon muistoja"'. Yle 17.10.2017. <https://yle.fi/uutiset/3-9887247>. Luettu 24.3.2021.

²⁵ Koivuranta et al (toim.) 2015.

lisäksi myös tekstiiliteollisuuden kehitystä.²⁶ Teoksen muistakin artikkeleista on ollut huomattavaa apua Suomen talouden vaiheiden jäsentämisessä tähän tutkimukseen.

Toinen niin ikään melko tuore teos on Pertti Haapalan toimittama *Suomen rakennehistoria. Näkökulmia muutokseen ja jatkuvuuteen (1400–2000)* (Vastapaino 2018). Tässä teoksessa tarkastelujakso on huomattavasti pidempi, jolloin tarkastelun taso on myös hieman yleisempi. Toisaalta laajempi temaattinen tarkastelu mahdollistaa teoreettisemmän pohdinnan ja nostaa esille juuri näiden rakenteiden merkityksen koko historiamme muodostumisessa ja sen tutkimuksessa. Erityisesti Jari Elorannan ja Jari Ojalan kirjoittama ’Suomi kansainvälisessä taloudessa 1600–2000’ sekä Jussi Koivuniemen ’Tehtaiden Suomi ja deindustrialisaatio 1900–2000’ käsittelevät tekstiiliteollisuutta tai sen vaiheille tärkeitä rakenteita, kuten ulkomaankauppaa ja deindustrialisaatiota²⁷ eli teollisen toiminnan heikkenemistä.²⁸ Itsessään Suomen vaateteollisuuden historiaa tutkivia teoksia on vain vähän, eivätkä ne välttämättä ole juuri historian tutkimuksen alalta.

Muotisuunnittelija, entinen Taideteollisen korkeakoulun muotitaiteen professori Piippa Lappalainen ja toimittaja Mirja Almay ovat vuonna 1996 kirjoittaneet teoksen *Kansakunnan vaatettajat*, joka käyttää lähteenään tutkimuksessani hyvinkin tutuksi tulevan Suomen Vaateteollisuuden Keskusliiton Vatevan arkistoja, alalla toimineiden henkilöiden haastatteluja ja ammattilehtien julkaisuja. Kirjassa käydään läpi Suomen vaateteollisuuden eri vaiheet hyvin tarkasti, edeten kronologisesti tuotealoittain ja alueittain etelästä pohjoiseen. Kirjassa pyritään esittelemään lähes jokainen Suomessa toiminut vaateteollisuuden yritys tarinoineen ja kuvineen. Vaikka teos on kattava esitys, ei sekään tarjoa suoraa historiallista kokonaiskuvaa aiheesta, vaan keskittyy käymään tarkasti läpi yksittäisten yritysten tarinat. Muutamia aiheeseen liittyviä tutkimuksia on tehty lisäksi tekstiili-, muotoilu- tai käsityöalalla, kuten esimerkiksi Raija Markulan *Tekstiilitieto*, joka tarjoaa perustietoja myös itse teollisuudenalasta.

Vaateteollisuuden nykyisiin tuotantotapoihin liittyviä ongelmia on tutkittu eri näkökulmista, esimerkiksi sosiaalitieteiden tai kauppatieteiden aloilta. Yksi tällainen tutkimus on sosiologi Robert J.S. Rossin *Slaves to Fashion: Poverty and Abuse in the New Sweatshops* (2004). Teoksessa Ross perehtyy hikipajan käsitteeseen ja käy läpi ilmiön historiaa tekstiiliteollisuudessa vertaillen tilannetta 1900-luvun alussa ja 2000-luvun alussa. Ross tuo esiin myös yleisen harhaluulon siitä, että huonot työolot ja -ehdot kuuluisivat historiaan ja teolliseen vallankumoukseen; hikipajat eivät ilmiönä ole kadonneet mihinkään, vaikka ajattelemme kehityksen esimerkiksi vaateteollisuuden menneen

---

²⁶ Laine et all. (toim) 2019.

²⁷ Koivuniemi 2018, s. 195.

²⁸ Haapala (toim). 2018.

huomattavasti eteenpäin.²⁹ Teollistumisen lyhyeen kertaamiseen käytän historianitutkimuksen yleisteoksia kuten William ja J.R. McNeillin *Verkottunut ihmiskunta: yleiskatsaus maailmanhistoriaan* (2005). Helsingin Sanomien historiaa avaa tuore teos *Suomen suurin. Helsingin Sanomat 1889–2019*. Kirja pohjautuu Helsingin yliopiston ja Helsingin Sanomien Säätiön yhteisen hankkeen tuloksille. Päivälehti-Helsingin Sanomat 1889–2019 -tutkimusprojektin vastuullisena johtajana 2012–2018 toimi Markku Kuisma.³⁰

Koska muoti koskettaa aiheena hyvin laajaa yleisöä ja vaateteollisuuden eettiset ongelmat ovat viime vuosina nousseet entistä enemmän esille, löytyy kotimaisista, mutta varsinkin ulkomaisista sanomaja aikakauslehdistä paljon artikkeleja aiheesta. Kuten todettu aluksi, ei historianitutkimuksessa ole tutkittu muotia tai vaateteollisuutta juurikaan, lukuun ottamatta Suomen tekstiiliteollisuutta esimerkiksi Finlaysonin tehtaan kautta. Suomen ensimmäinen muodintutkimuksen professori Annamari Vänskä on todennut, ettei muotia ole Suomessa aiemmin arvostettu, ja siitä on syntynyt virhekäsitys, että muodilla ei ole yhteiskunnallista merkitystä. Tämä on johtanut hänen mukaansa myös vientipotentialin hukkaamiseen, sillä bisneksen teko vaatii ensin alan ymmärrystä.³¹ Tällaiselle muodin ja erityisesti vaateteollisuuden sekä sen tuotantotapojen tarkastelulle suhteessa yhteiskunnan muuhun kehitykseen on historianitutkimuksessa tilaa ja tarvetta, sillä se auttaa ymmärtämään vaateteollisuuden merkittäviksi ongelmiksi muodostuneita ilmiöitä, syitä niiden taustalla sekä mahdollisia ratkaisuja. Tutkimalla julkista keskustelua vaateteollisuudesta voimme ehkä vihdoinkin irrottautua ajatuksesta, ettei vaatteillamme ole yhteiskunnallista merkitystä. Tutkimus liittyy myös kysymykseen siitä, miksi naisvaltaisia aloja ei ole historianitutkimuksessa tutkittu läheskään samassa mittakaavassa, kuin miehisiä, kuten Suomen metsä- ja paperiteollisuutta.

1.4 Lähdeaineisto, tutkimusmenetelmät ja tutkimuksen rakenne

Medioituminen on ollut 1900-luvulla länsimaalaisille yhteiskunnille tyypillinen kehityskulku. Laajan modernisaatioprosessin myötä joukkotiedotusvälineiden määrä on kasvanut ja käyttömahdollisuudet ovat parantuneet, jolloin niiden asema ihmisten identiteetin ja todellisuuden rakentamisessa on korostunut. 1900-luvulla tiedotusvälineet levisivät koko kansan ulottuville. Niiden yleisön ja merkityksen kasvu on tärkein syy sille, miksi ne ovat sopiva lähde historianutkijoille. Mediat ovat

---

²⁹ Ross 2004, s. 10.

³⁰ Jensen-Eriksen, Mainio & Hänninen 2019, s. 13.

³¹ Tuomas Sorjamaa: 'Muotia ei ymmärretä, ja vasta ymmärryksestä syntyy bisnestä, sanoo Anna-Mari Vänskä.' Image 2.3.2016. <https://www.apu.fi/artikkelit/muotia-ei-ymmarreta-ja-vasta-ymmarryksesta-syntyy-bisnesta-sanoo-anna-mari-vanska>. Luettu 27.11.2020.

osa ihmisten arkea, kuvaavat yhteiskuntia ja ovat osa myös niiden vallankäyttöä.³² Sanomalehtien sisältö voidaan jakaa historiallisena lähdeaineistona kolmeen kategoriaan: kognitiiviseen eli ikään kuin ”arvovapaasti” tiedottavaan aineistoon kuten tiedotukset ja suurin osa uutisista, normatiiviseen aineistoon, esimerkiksi kolumnit tai pääkirjoitukset, sekä normatiivis-kognitiiviseen aineistoon eli selkeämmin arvoväritteisiin uutisiin ja tapahtumaselostuksiin.³³ Itse olen päättänyt jaotellaan tutkimani tekstit tähän perustuen niin, että ’uutiset’ ovat pyrkimykseltään arvovapaasti tiedotettavia aineistoja, ’tekstit’ ovat esimerkiksi kolumneja tai muita normatiivisia aineistoja, pääkirjoitukset on mainittu erikseen ja ’artikkelit’ ovat näitä viimeisiä, esitystavaltaan vähemmän tiedottavia ja enemmänkin pohdiskelevia, tapahtumat laajemmin esittäviä uutisia tai selostuksia.

Käytän aineistonani tässä työssä Helsingin Sanomia vuosilta 1970–1997. 1980-luvulla Helsingin Sanomista tuli Pohjoismaiden suurilevikkisin sanomalehti ja se ilmestyi 332 kertaa vuodessa. Vuonna 1984 sen levikki oli 425 589 numeroa.³⁴ Lehti on onnistunut säilyttämään asemansa myös digitalisaation keskellä; Helsingin Sanomien kokonaislevikki oli edelleen vuonna 2018 yli 300 000 perustuen Media Audit Finlandin ylläpitämiin sanoma-, aikakaus- ja digilehtien tilastoihin.³⁵ Helsingin Sanomia voidaan pitää tärkeänä yhteiskunnallisen keskustelun herättäjänä ja ohjailijana sen suosion ja aseman takia. ”Mahti, jonka kaikki tiesivät, mutta jota kukaan ei tuntenut” kuvailee Markku Kuisma Helsingin Sanomia teoksessa *Suomen Suurin*.³⁶ Helsingin Sanomilla on jo vuosikymmeninä ollut merkittävä rooli niin kansallisesti kuin laajemminkin. Länsimaista ei löydy vastaavaa ”laatulehteä”, jolla olisi suhteellisesti niin suuri markkinaosuus kuin Helsingin Sanomilla.³⁷ Esipuheessa Kuisma korostaa Helsingin Sanomien roolia ”kansallisessa mielipiteenmuodostuksessa”, ja sen takia syntyneitä tarvetta tutkia Helsingin Sanomia ”poliittisena kulttuuri-ilmionä”. Koska Helsingin Sanomat on levikiltään ja elinkaareltaan vertaansa vailla Suomessa, tuntui se luontevalta valinnalta lähdeaineistoksi tähän tutkimukseen.

Suomen suurin kuvaa laajasti Päivälehdhen (1889-1904) ja Helsingin Sanomien historiaa vuoteen 2019 saakka. Kuisma avaa esipuheessaan tutkimuksen lähtökohtia. Hän kertoo, että lehden paikka on asemoitu ”suuren rahan, poliittisen vallan ja median kansallisissa ja kansainvälisissä suhteissa ja suhdanteissa”. Lähtökohtaa hän perustelee lainaamalla ruotsalaisen suurlehden *Dagens Nyheterin* entistä päätoimittajaa Olof Lagercrantzia; länsimaisen yhteiskunnan voimasuhteet perustuvat

---

³² Railo & Oinonen 2012, s. 8-9.

³³ Teräväinen 2008, s. 1.

³⁴ Perko & Tommila 1988, s. 130-133.

³⁵ Media Audit Finlandin levikkitalasto vuodelta 2018. <http://mediaauditfinland.fi/wp-content/uploads/2019/05/LT-tilasto-2018.pdf>. Luettu 6.5.2019.

³⁶ Jensen-Eriksen, Mainio & Hänninen 2019, s. 2.

³⁷ Jensen-Eriksen, Mainio & Hänninen 2019, s. 7.

eräänlaiseen 'epäpyhään kolminaisuuteen' eli pääomaan, hallitukseen ja lehdistöön. Kuisma kertoo tämän kehikon olevan hyödyllinen siksi, että se kohdistaa huomion kolmen valtablokin suhteisiin ja sitä kautta myös median ja yksittäisen lehden vaikutusvaltaan.³⁸ Lehden juuret ovat nuorsuomalaisessa aatteessa, kun liike perusti Päivälehdessä vuonna 1889 äänenkannattajakseen. Liikkeen aate näkyi selvästi myös lehdessä, ja liikkeen ydinjoukon ollessa nuoria kaupunkilaisia, yliopisto-opiskelijoita ja kulttuurialan toimijoita koettiin Päivälehti liberaalina, uudistusmielisenä ja jopa elitistisenä. Vaikka nuorsuomalainen liike oli kansallismielinen, oli ”ikkunat auki länteen” heidän linjanvetonsa jo 1800-luvun lopussa.³⁹ Helsingin Sanomat peri edeltäjältään vapaamielisen arvomaailman ja on puolustanut melko muuttumattomasti parlamentaarista demokratiaa, tasavaltaa, yksilönvapautta, markkinataloutta ja vapaata journalismia.⁴⁰

Suomen suurin vastaa myös jossain määrin kysymykseen siitä, mikä on ollut Helsingin Sanomien suhde vallanpitäjiin, ja mitkä ovat sen sidokset ja poliittiset taustat. Taustaltaan enemmän oikeistolainen lehti siirtyi Aatos Erkon aikana 1960-luvulta lähtien enemmän vasemmalle. Aatos Erko oli kolmannen polven Erko, joka toimi Helsingin Sanomissa ensin päätoimittajana 1970-luvulle saakka, jonka jälkeen vuoteen 1976 Sanoma Osakeyhtiön toimitusjohtajana ja aina 2000-luvulle saakka yhtiön hallituksen puheenjohtajana. Erko oli yksi Suomen vaikutusvaltaisimpia henkilöitä, ja hänen ajatuksensa ja arvonsa heijastuivat myös Helsingin Sanomiin. Erkolla oli hyvät suhteet niin Yhdysvaltoihin kuin Neuvostoliittoon, mutta Euroopan integraation suhteen hänellä oli selkeä halu sitoa Suomi vahvemmin länsivetoiseen kehitykseen.⁴¹ Erkon arvoja voidaan kuvailla sosialidemokraattisiksi, mutta lähes poikkeuksetta hän käski toimittajiensa harjoittaa tiukkaa kritiikkiä kaikkia vallanpitäjiä kohtaan ja antikommunisti yhdisti koko lehden johtoa.⁴²

Helsingin Sanomia voidaan siis kuvata puoluepoliittisesti riippumattomaksi, mutta aatteellisesti sitoutuneeksi lehdeksi. Lehden linja eli Suomen poliittisen tilanteen ja päätoimittajiensa mukana, mutta pysytteli aina melko keskellä.⁴³ Tämä mahdollisti sen merkittävän valta-aseman; Helsingin Sanomat tarjoaa kattavan näkökulman siihen, miten jostakin kysymyksestä on uutisoitu tai miten sitä on pohdittu lehdistössä. Myös uutisten tai artikkelien puute voi kuvata hyvin sitä, mistä ei ole puhuttu. Käytän tässä tutkielmassa Helsingin Sanomista myöhemmin myös lyhennettä HS. Helsingin Sanomat avasi vuonna 2017 tilaajilleen palvelun, jossa he voivat selata näköislehtiä vuodelta 1889–1997

---

³⁸ Jensen-Eriksen, Mainio & Hänninen 2019, s. 9.

³⁹ Jensen-Eriksen, Mainio & Hänninen 2019, s. 28-39.

⁴⁰ Jensen-Eriksen, Mainio & Hänninen 2019, s. 19.

⁴¹ Jensen-Eriksen, Mainio & Hänninen 2019, s. 226-227.

⁴² Jensen-Eriksen, Mainio & Hänninen 2019, s. 329-341.

⁴³ Jensen-Eriksen, Mainio & Hänninen 2019, s. 48-49.

internetissä.⁴⁴ Olen käyttänyt tätä Aikakone-palvelua vanhojen Helsingin Sanomien etsimiseen ja lukemiseen. Aikakoneesta löytyy asiasanahaku, johon olen syöttänyt tutkimuksen kannalta olennaisimmiksi valitsemani käsitteet ”vaateteollisuus”, ”hikipaja” ja ”muotiteollisuus”. Koska tuloksia löytyi jo näillä hakusanoilla yhteensä 271, ei olisi ollut tarkoituksenmukaista lisätä hakusanoja eikä se olisi tuonut juuri tähän tutkimukseen lisäarvoa, sillä nuo termit vastaavat kattavasti tutkimusaiheeni tarpeeseen. Päätin rajata tarkastelusta pois sanan ”tekstiiliteollisuus”, koska sanalla löytyi yli 800 tulosta, ja haluan tutkimuksessani pureutua nimenomaan vaateteollisuuden tarkasteluun. Asiasanahaun jälkeen olen rajannut hakutulokset tekemäni aikarajauksen perusteella.

Saadut hakutulokset olen lukenut läpi pohtien, sopivatko ne tutkimuslähteikseni. Tutkimuksen ulkopuolelle olen rajannut esimerkiksi mainokset, jotka voivat sinällään kyllä olla osa julkista keskustelua ja luoda mielikuvia, mutta joihin ei sisälly journalismiin liitettävää tarkoitusta välittää totuudenmukaista tietoa tai osallistua yhteiskunnalliseen, ajankohtaiseen keskusteluun.⁴⁵ Myös artikkelit, joissa pääpaino on ollut suoraan pukeutumisessa ja muotia on tarkasteltu nimenomaan trendikkäiden vaatekappaleiden näkökulmasta, olen jättänyt pois tarkoitukseni tarkastella nimenomaan vaateteollisuutta, eli vaatteiden valmistusta, ja alalla tapahtunutta valtavaa muutosta koskevaa uutisointia ja keskustelua Helsingin Sanomissa. Lopulta olen poiminut jokaiselta vuosikymmeneltä noin 20–25 erilaista uutista, artikkelia tai kolumnia aiheesta, joiden sisältöä käyn läpi pohtien niiden panosta aikansa julkiseen keskusteluun.

Metodina tutkimuksessani on sisällönanalyysi. Sisällönanalyysin avulla voidaan analysoida dokumentteja systemaattisesti ja samantasoisesti. Tässä yhteydessä dokumentti ymmärretään laajasti esimerkiksi artikkeleina, kirjoina tai lähes minä tahansa kirjallisena materiaalina. Sisällönanalyysi on tekstianalyysia, jossa etsitään tekstin merkityksiä. Teoksessaan *Laadullinen tutkimus ja sisällön analyysi* (2018) Jouni Tuomi ja Anneli Sarajärvi erittelevät sisällön analyysista sisällön erittelyyn, jonka tarkoitus on analysoida esimerkiksi tekstin sisältöä kvantitatiivisesti. Sisällönanalyysilla taas pyritään kuvaamaan dokumenttien sisältöä sanallisesti. Tutkimuksen aineisto on tutkittava ilmiö, josta luodaan analyysin avulla sanallinen ja selkeä kuvaus. Sisällönanalyysilla aineisto järjestetään tiiviiseen muotoon kadottamatta sen informatiivisuutta, ja laadullisella analyysilla aineistosta luodaan mielekästä ja yhtenäistä informaatiota tutkittavasta ilmiöstä.⁴⁶ Lähteitä on tulkittu historiallisen metodin mukaisesti kriittisen tarkastelun, vertailun ja tulkinnan avulla esimerkiksi arvioimalla, mitkä

---

⁴⁴ Esa Mäkinen ' Hesarit vuosilta 1904–1997 ovat nyt digitilajien luettavissa – katso Aikakoneesta, miten HS uutisoi kuulennosta tai mitä syntymäpäivänäsi kirjoitettiin' HS 27.8.2017. <https://www.hs.fi/sunnuntai/art-200005340714.html>. Luettu 6.5.2019.

⁴⁵ Kunelius 1997, s. 18.

⁴⁶ Tuomi & Sarajärvi 2018, luvut 4.4, 4.4.1 ja 4.4.2. Internet-versiossa kirjasta ei ole sivunumeroita.

jutuista ovat ylipäättään tutkittavan ilmiön kannalta tärkeitä. Osa kriittistä tarkastelua on myös tiedotusvälineen historiallisen kontekstin ymmärtäminen, eli sen sidonnaisuudet ja taustat.⁴⁷

Tutkimus rakentuu viidestä luvusta. Ensimmäisenä lukuna toimii johdanto, jossa esittelen tutkimusaiheen ja taustoitan sitä. Johdannon lopuksi käyn lyhyesti läpi tekstiili- ja vaateteollisuuden vaiheet ennen 1970-lukua. Tutkimuksen toinen, kolmas ja neljäs luku ovat käsittelylukuja. Ne jakaantuvat kronologisesti, alkaen 1970-luvusta, toisena 1980-luku ja viimeisenä 1990-luku. Tärkeät teemat nousevat julkisessa keskustelussa esille kuitenkin vuosikymmenestä riippumatta. Tutkimuskirjallisuus auttaa hahmottamaan Suomen vaateteollisuuden kehityksen ja aineiston avulla tarkastelen, miten tätä kehitystä on kommentoitu. Esille nousee muutamia suurempia teemoja, joita olen jakanut alalukuihin, ja niiden uutisointia avaam erilaisin esimerkkiartikkelein. Käyttämällä joukkoviestintätutkimuksen sekä julkisen keskustelun teoriapohjaa analysoin sisällön analyysin avulla Helsingin Sanomien artikkeleita. Tarkastelen Helsingin Sanomien tekstejä myös representaation näkökulmasta, keskittyen erityisesti sukupuolinäkökulmaan, sekä konstruktivistisen ajatuksen kautta; Helsingin Sanomat luo lukijoille mielikuvia ja rakentaa todellisuutta Suomen vaateteollisuudesta.

1.5 Vaateteollisuuden kehitys ennen 1970-lukua

Teolliseen vallankumoukseen saakka tekstiilien valmistus ja vaatteiden ompelu oli käsityötä. 1700-luvun lopun keksinnöt mahdollistivat ensimmäistä kertaa vaatteiden massatuotannon tehtaissa. Teollinen vallankumous perustui myös fossiilisten polttoaineiden käyttöönottoon 1800-luvulla.⁴⁸ Teollistuminen keskittyi aluksi Englantiin, mutta jo alkuvaiheessa vaati yhteyksiä esimerkiksi Intiaan ja Pohjois-Amerikkaan raaka-aineiden saamiseksi.⁴⁹ Iso-Britannian oli sen siirtomaapolitiikan ja maailmantalouden johtoaseman takia helppo päästä tekstiiliteollisuudenkin edelläkävijäksi: intialaiselle kankaalle oli asetettu tuontikielto 1721, ja brittien siirtomaavalta mahdollisti raakapuuvillan runsaan tuonnin.⁵⁰ Suomen tekstiiliteollisuuden alkuna pidetään laajalti Esaias Wechterin ja Henrik Rungrenin vuonna 1738 Turkuun perustamaa verkamanufaktuurilaitosta.⁵¹

---

⁴⁷ Seuri 2016, s. 62.

⁴⁸ McNeill & McNeill 2005, s. 346.

⁴⁹ McNeill & McNeill 2005, s. 339.

⁵⁰ McNeill & McNeill 2005, s. 343-344.

⁵¹ Lappalainen & Almay 1996, s. 7.

Kokonaan uuden aikakauden aloitti James Finlayson, joka perusti Tampereelle vuonna 1820 tekstiilitehtaan koneita valmistavan tehtaan. Konekauppa ei kuitenkaan lähtenyt käyntiin Finlaysonin haluamalla tavalla, ja tehdas aloitti puuvillalankojen tuotannon vuonna 1828. Puuvilla oli ylivoimaisesti tärkein tekstiiliteollisuuden kuitu aina 1950-luvulle saakka, jolloin synteettiset kuidut yleistyivät.⁵² Vaatteiden massatuotanto keskittyi aluksi teollisuusmaihin, Euroopassa Iso-Britanniaan sekä myöhemmin Yhdysvaltoihin. Vaatteet tuotettiin siellä, missä kysyntä oli suurinta. Aluksi tehtaiden työolot olivat heikot. Työ oli raskasta, työaikoja ei rajoitettu, tehtaissa oli ahdasta ja likaista ja myös lapsityövoimaa käytettiin esimerkiksi tekstiiliteollisuudessa. Ammattiyhdistysliike syntyi ja levisi 1800-luvun puolivälin jälkeen, ja sen aikaansaamat uudistukset alkoivat näkyä tehdastyöläisissä 1900-luvun alussa.⁵³ Ammattiyhdistysliikkeen voimistuminen Euroopassa paransi työoloja tekstiilitehtaissa, mutta samalla nosti tuotantokustannuksia.

Sosiaaliluokat vaikuttivat pukeutumiseen paljon; yläluokka saattoi käyttää todellisia designer-luomuksia, mutta valmisvaatteetkin olivat nykyaikaan verrattuna kalliita. Näinpä vaatteita ei ostettu usein, ja työnväenluokan joukossa itse tekeminen oli edelleen pääasiallinen tapa hankkia uusia vaatteita. Muoti ei todella ollut kaikkien saatavilla. Teollisuuden palkat nousivat noin 50 prosenttia reaaliarvoltaan sotien välisenä aikana, mikä näkyi kulutustottumusten muutoksessa.⁵⁴ Suomen tekstiiliteollisuus kasvoi vielä sotien jälkeenkin 1950-luvulle saakka. Tekstiiliteollisuus työllisti 1960-luvun alkupuolella noin 30 000 työntekijää ja vaateteollisuus noin 23 000 työntekijää.⁵⁵

Kilpailu ja tuottavuuden nousu pitivät tekstiilien hinnat kuitenkin alhaalla. Suomalaiset käyttivät vaatteisiin ja muihin henkilökohtaisiin tarvikkeisiin 1950-luvulla kulutusmahdollisuuksien vapautuessa noin 16 prosenttia kulutusmenoistaan.⁵⁶ Maailmansotien ja jälleenrakennuksen ajan jälkeinen kuluttajien elintason nousu demokratisoi muotia. Uusia massatuotantoon ja mallistojen nopeaan vaihteluun perustuvia vaateketjuja perustettiin vuosisadan puolivälin molemmin puolin, kuten esimerkiksi ruotsalainen vaateteollisuuden jättiläinen H&M vuonna 1947.⁵⁷ Nuorisokulttuurin synty 1950-luvulla nopeutti muodin kiertoa, kun halpa hinta nousi entistä tärkeämmäksi tekijäksi, ja trendikkyys erotti nuoret vanhemmistaan. Suomi solmi vapaakauppasopimuksen EFTAn eli Iso-

---

⁵² Markula 2003, s. 34-35.

⁵³ McNeill & McNeill 2005, s. 367- 368.

⁵⁴ Salonen 1988, s. 7.

⁵⁵ Hoffman 2019, s. 141-143.

⁵⁶ Salonen 1988, s. 8.

⁵⁷ HM Group: History. 1947-1959. https://hmgroupp.com/about-us/history/the-40_s---50_s.html. Luettu 27.11.2020.

Britannia-vetoisen Euroopan vapaakauppajärjestön kanssa vuonna 1961.⁵⁸ Globalisaation edetessä ja maailman tiivistyessä mahdollistui vaatteiden tuotanto halvemman tuotannon maissa.

2 SELVIYTYMISEN 70-LUKU

1970-luvun julkinen keskustelu Suomen vaateteollisuudesta oli monipuolista. Helsingin Sanomien uutisoinneista ja artikkeleista voidaan kuitenkin löytää muutamia usein toistuvia elementtejä, jotka luovat julkiseen keskusteluun vuorovaikutteisia jatkumoa. Vuosikymmenen alussa keskustelua kirvoittivat vapaakauppasopimukset EEC ja GATT. Helsingin Sanomissa molemmista uutisoitiin positiiviseen sävyyn, todennäköisesti tarkoituksena edistää Suomen liittymistä eurooppalaiseen kehitykseen ja erottaa sitä Neuvostoliiton henkisestä vaikutuspiiristä ja sosialistisista halpatuotannon maista. Yleisölle haluttiin luoda kuva, että Suomen talouden kannalta paras ratkaisu on olla mukana länsivetoisessa yhteistyössä, sillä Helsingin Sanomien mahtimiehen Aatos Erkon ja koko lehden linja oli, että Suomi tuli sitoa tiukemmin Euroopan integraatioon.⁵⁹ 1970-luvulla Suomen vaateteollisuus alkoi kohdata haasteita, jotka olivat jo aiemmin vieneet naapuritaloutemme Ruotsin teollisuudenalan henkihieveriin, ja Suomen tilannetta vertailtiin Ruotsiin ahkerasti.

Negatiiviset otsikoinnit sisälsivät arvolutautunutta informaatiota, joka korosti elinkeinoelämän näkökulmaa. Neuvostoliiton merkitys Suomen taloudelle lisääntyi runsaasti ja se nousikin 1970-luvun edetessä sekä öljykriisin myötä keskusteluihin yhä enemmän. Öljykriisin jälkeinen lama heikensi teollisuuden näkymiä, mutta vuosikymmeneen mahtui myös positiivisia uutisia ja työvoimapulaa. Vaateteollisuus oli tärkeä osa suomalaista talouskeskustelua, ja sen kehityksen arviointiin osallistuttiin ministereitä myöten. Helsingin Sanomissa vaateteollisuuden representaatio oli kapeaa. Julkinen keskustelu oli myös jossain määrin niin sukupuolittunutta kuin personoitunuttakin. Vaikka vaateteollisuus oli työntekijäjakaumaltaan ennennäkemättömän naisvaltainen ala, oli sen vaiheiden arviointi pitkälti miesten käsissä. Helsingin Sanomien uutiset myös rakensivat me-hengen ja jatkuvuuden keinoin Suomen identiteettiä.

Suurimmillaan 1970-luvulla tevanake-teollisuus kattoi 7–9 prosenttia Suomen viennistä.⁶⁰ Helsingin Sanomat uutisoi toukokuussa 1971 Vatevan olleen huolissaan tarpeeksi koulutetun työvoiman löytymisestä tekstiiliteollisuuden tarpeisiin. Liiton kevätkokouksessa toimitusjohtaja Ove Holvikari

---

⁵⁸ Salonen 1988, s. 8.

⁵⁹ Jensen-Eriksen 2019, s. 226-227.

⁶⁰ Paavonen 2019, s. 90.

oli todennut, ettei vaatealan insinöörin koulutusta ollut tarjolla lainkaan, kun tarve olisi vuodessa noin 70–80 insinöörille. Jutussa vedottiin vahvasti teollisuuden erilaisiin lukuihin; niin tuotanto kuin ”vuosivaihto” nousivat viidenneksellä vuonna 1970, ala työllisti 4000 työntekijää enemmän kuin vuotta aiemmin, ja työntekijöistä 93 prosenttia oli naisia.⁶¹ Tuotannon noususta pääosa kohdistui suoraan vientiin, ja uutisessa ikään kuin pyrittiin perustelemaan, miksi koulutus tälle naisvaltaiselle alalle olisi Suomen talouden kannalta tärkeää. Artikkelissa tiivistyvät vaateteollisuuden tulevan vuosikymmenen teemat; alan tasapainottelu muuttuvan maailmankaupan ja Suomen valtiovetoisen talouden välissä sekä sukupuolten epätasa-arvoisuuden parissa.

2.1 Vapaakaupan aikakausi

1970-luvun alussa Suomen vaateteollisuudessa vallitsi positiivinen ja toiveikas tunnelma. Suomen tekstiiliteollisuuden viennin osuus koko tuotannosta kasvoi hurjaa vauhtia ja myös tekstiiliteollisuuden tuottavuus jatkoi jyrkkää nousua.⁶² Helmikuussa 1971 Helsingin Sanomien Talouselämä-sivuilla kerrottiin vaatteiden viennin nousseen puolella vuonna 1970. Vaateteollisuuden viennin arvo oli yhteensä 390 miljoonaa markkaa, kun tuonin puolestaan 155 miljoonaa markkaa. ”Vaateasteemme on runsaasti vientivoittoinen”, uutisessa kirjoitettiin. Nämä luvut HS oli saanut Vatevalta, eli Vaateusteollisuuden keskusliitolta. Vatevasta kerrottiin, että Ruotsi oli Suomen vaateteollisuuden suurin vientimaa; EFTA-maihin kohdistui kokonaisviennistä 77 prosenttia, josta pelkästään Ruotsiin 51. Huomattavaa on, että Neuvosto-viennin osuus oli tässä vaiheessa vasta 15 prosenttia.⁶³ Toisen maailmansodan jälkeen Suomen tärkeimpiä kauppakumppaneita olivat Länsi-Euroopan maat.⁶⁴

Marraskuussa 1971 Helsingin Sanomat uutisoi teollisuusneuvos Oiva Turusen lausunnosta. ”Vaateollisuus lamaantuu ilman EEC-markkinoita”, Teiniasu Oy:n Turunen oli muotoillut harjannostajaisissa Kaarinassa edellisenä päivänä. Turusen mukaan vaateteollisuuden viennin osuus on Euroopassa prosentuaalisesti Suomea korkeampi vain Belgiassa, sen ollessa Suomessa noin 60-70 prosenttia tuotannosta. Turunen piti puheessaan kulunutta Euroopan vapaakauppajärjestön EFTA-kautta onnistuneena, mutta korosti erityisesti Euroopan vapaakauppasopimuksen EEC:n merkitystä vaateteollisuudelle.⁶⁵ Jo tuolloin vaateteollisuudessa oltiin huolestuneita halpatuotannon noususta;

---

⁶¹ Vaateteollisuus huolestunut työvoimastaan; Tekninen koulutus alalle olematonta. HS 5.5.1971, s. 27.

⁶² Salonen 1988, s. 7-8.

⁶³ Vaatteiden vienti nousi puolella. HS 19.2.1971, s. 28.

⁶⁴ Paavonen 2019, s. 81.

⁶⁵ Vaateteollisuus lamaantuu ilman EEC-markkinoita. HS 20.11.1971, s. 18.

Turunen mainitsi erityisesti Itä-Euroopan ja sen halvemman palkkatason. Turusen johtamalla Teiniasu Oy:llä oli vuonna 1971 340 työntekijää ja sen tehtailla Turussa ja Kaarinassa valmistettiin 1300 takkia päivässä. Utisoinnilla haluttiin mahdollisesti edistää Suomen liittymistä EEC:hen, tai ainakin luoda positiivista mielikuvaa sopimuksesta yleisölle.

”Talousmiehet jo yhtä mieltä: Lihavat vuodet ehtivät Suomeen vasta vuonna 1973” otsikoi Helsingin Sanomat vuoden 1972 helmikuun ensimmäisenä päivänä. Ingressissä kerrottiin, kuinka ”parempia päiviä” jouduttaisiin odottamaan ensi vuoteen ja ”osaakeyhtiö Suomi syö edelleen enemmän kuin tienaa”, mutta talousmiehet eivät ole vielä kehityksestä huolissaan. ”Talousmiehillä” viitattiin ilmeisemmin Elinkeinoelämän tutkimuslaitokseen Etlaan, valtiovarainministeriön kansantalousosastoon sekä uuteen toimijaan Työnväen taloudelliseen tutkimuslaitokseen TTT:hen, sillä heidän edustajiaan haastatellaan uutisessa. Termi toistuu artikkelissa useasti. Nämä ”talousmiehet” ennustavat sekä tekstiili- että vaateteollisuuden toipuvan lamasta muita teollisuudenaloja nopeammin.⁶⁶ Artikkelin loivat värikkäiden ilmaisujen avulla taloustilanteesta huonon kuvan, mutta ”talousmiehet” oli ikään kuin auktoriteetti, jonka sanojen oli tarkoitus rauhoitella kansaa ja samaan aikaan muistuttaa talouden heikosta tilanteesta. Vetoamalla huonoon taloustilanteeseen voitiin yleisölle tehdä houkuttelevammaksi vaihtoehto EEC:stä ja perustella Suomen tarvetta osallistua vapautuvaan kansainväliseen talouteen.

Keskustelu EEC:hen liittymisestä sai jatkoa Helsingin Sanomissa vuoden 1973 alussa otsikolla ”Halvan työvoiman paljous houkuttelee”, kun LM Ericssonin talousjohtaja Klaus Liljeroos puhui Keskuskauppakamarin ja Helsingin kauppakamarin järjestämässä seminaarissa Helsingissä. Liljeroos arveli, että todennäköisesti Suomi liittyisi EEC:hen, ja että Suomen aiempi jäsenyys GATT:issa⁶⁷, EFTA:ssa ja OECD:ssa⁶⁸ helpottaisi ulkomaisia investointeja. Liljeroos arvioi myös, että Suomessa olisi ”pääomarikkaisiin” valtioihin verrattuna alhaisemmat palkat, paljon työvoimaa ja Suomi toimisi ikään kuin porttina idän markkinoille. Vaateteollisuus oli yksi aloista, joka oli erityisesti houkutelut ulkomaista pääomaa.⁶⁹ Suomen identiteetti Neuvostoliiton ja läntisen Euroopan välillä korostui. Suomen sopimus EEC:n kanssa toisi Suomea vahvemmin osaksi eurooppalaista yhteisöä ja kehitystä, ja Helsingin Sanomat perinteisen vapaamielinen ja länsimyrönteisen linjansa mukaisesti halusi edistää

---

⁶⁶ Talousmiehet jo yhtä mieltä: lihavat vuodet ehtivät Suomeen vasta vuonna 1973. HS 1.2.1972, s. 24.

⁶⁷ General Agreement on Tariffs and Trade eli GATT solmittiin toisen maailmansodan jälkeen vuonna 1947.

⁶⁸ OECD on vuonna 1961 perustettu taloudellisen kehityksen ja yhteistyön järjestö Organization for Economic Co-operation and Development.

⁶⁹ Suomessa 400 ulkomaista yritystä. Halvan työvoiman paljous houkuttelee. HS 31.1973, s. 20.

tätä kuvaa Suomesta.⁷⁰ Sopimuksen voimaantulo viivästyí vuodella Neuvostoliitto-suhteiden vuoksi.⁷¹ Suomi solmi EEC-vapaakauppasopimuksen loppuvuodesta 1973.

GATT-sopimukseen viitattiin jälleen Helsingin Sanomissa huhtikuussa 1973. Helsingin Sanomat kirjoitti, että tekstiilien maailmankaupasta oli tekeillä sopimus, jolla pyrittiin estämään liiallinen ja liian alhaisin hinnoin tapahtuva tuonti teollisuusmaihin. Kyseessä olisi toteutuessaan hyvin merkityksellinen sopimus, sillä se koskisi niin puuvillan, villan kuin tekokuitujenkin maailmankauppaa. Artikkelissa avattiin sopimuksen nykyistä sisältöä, joka mahdollisti jo tuontirajoituksista sopimisen kahden valtion kesken, jos valtio kokee puuvillatekstiilien tuonnin aiheuttavan markkinahäiriöitä. Teollisuusmaat olivat yhteisesti kokeneet liian alhaisten tuontihintojen aiheuttaneen markkinahäiriöitä viime vuosina, ja monet olivat tukeutuneet jo kahdenkeskisiin rajoituksiin. Suomi muodosti kuitenkin poikkeuksen, sillä se ei ole kertaakaan ollut neuvotellut tuontirajoituksia. Tekstiilivaltuuskunnan toimitusjohtajan Gerald Blombergin mukaan uusi sopimus olisi tarkoitus saada voimaan entisen päättyessä lokakuussa, mutta hän epäili sen tarpeeksi nopeaa valmistumista. Sopimuksen muodostamisessa olivat luonnollisesti vastakkain tekstiilien ostajat ja valmistajat, eli käytännössä teollisuusmaat vastaan ”kehitysmaat ja sosialistisen maat”. Näihin valmistajamaihin artikkeli luki ainakin Japanin, Etelä-Korean, Intian, Pakistanin, Jugoslavian ja Brasilian, jotka jo pelkäsivät rajoitusten häiritsevän maiden tekstiilikauppoja.⁷²

Merkittävää on, että jo tuolloin on tunnistettu mahdollisen halpatuonnin aiheuttamat ongelmat, kylläkin vain taloudellisesta näkökulmasta. Artikkelissa kerrottiin myös havainnollistavia lukuja kehitysmaiden tekstiili- ja vaatetuonnin noususta. Vuosina 1964–1971 tuonti OECD-maihin oli noussut keskimäärin 15,8 prosenttia, mutta vuodesta 1970 vuoteen 1971 nousu oli jo 30 prosenttia. HS kirjoittaa: ”Kehitysmaiden osuus tekstiilien ja vaatteiden kokonaistuonnista OECD-maihin oli toissa vuonna vajaa viidennes. Vuonna 1964 ne toivat vain 16 prosenttia näiden maiden alan kokonaistuonnista. Näiden vuosien (1964–1971) aikana tekstiilien ja vaatteiden tuonti kehitysmaista kasvoi siten arvoltaan kolminkertaiseksi”. Tähän rinnalle tulisi toki esittää, miten koko OECD-maiden tekstiilien ja vaatteiden tuonti on kasvanut, jotta vertailu olisi validia.

Vuonna 1971 tekstiilien ja vaatteiden vienti muodosti noin 37 prosenttia kehitysmaiden koko teollisuustuotteiden viennistä, mutta artikkelissa ei kuitenkaan kerrottu esimerkiksi mitkä kaikki maat luetaan tässä tapauksessa kehitysmaiksi. Blomberg totesi, että Suomi oli viennillä korvannut ne kaupat, jotka se on kasvavan tuonnin takia menettänyt kotimarkkinoilla. Artikkelí päättyí joko

---

⁷⁰ Seuri 2016, s. 36.

⁷¹ Paavonen 2019, s. 86.

⁷² Teollisuusmaat kiirehtivät: sopimus tekstiilien maailmankaupasta. HS 12.4.1973, s. 29.

Blombergin tai HS:n omaan näkemykseen, että Suomessa katsotaan luottavaisesti tulevaisuuteen, jos alan toimintaedellytykset – kuten kansainvälisen tekstiilisopimuksen teko – turvataan. Vuosina 1971–1973 Helsingin Sanomissa kirjoitettiin vaateollisuudesta melko paljon. Tekstiili- ja vaateollisuuden merkitys suomalaiselle taloudelle ja viennille oli suuri, ja se on huomattavissa niiden saamasta huomiosta. Kirjoitusten perusteella jo tuolloin vaateollisuuden toimijoilla on ollut huoli lisääntyvän halpatuonnin tuomista haasteista, mutta asenne vapaakauppasopimuksia kohtaan on silti ollut positiivinen.

Kuitenkin myös Suomi nähtiin halpana tuotantomaana, joka on houkuttanut ulkomaisia toimijoita. Suomen identiteettiä pyrittiin kuitenkin luomaan ja viemään kohti läntisempää Eurooppaa, kun Helsingin Sanomissa kirjoitettiin useasti Suomen tarpeesta liittyä osaksi EEC:tä, mikä noudatti lehden linjaa. Huomattavaa on, että kaikki Helsingin Sanomien alaa koskevista kysymyksistä haastattelemat henkilöt ovat miehiä, vaikka tekstiili- ja vaateollisuus oli huomattavan naisvoittoinen. Maan suurimmassa sanomalehdessä viitattiin jopa ”talousmiehiin” arvioitaessa Suomen taloustilannetta, eikä esimerkiksi asiantuntijoihin yleisesti. GATT-sopimuksesta uutisoidessa unohdettiin Suomen olevan tuotantokustannuksiltaan lähempänä kehitysmaita, ja ”todellisten” kehitysmaiden vaateviennistä maalattiin uhkakuvia alalle Suomessakin.

2.2 Tevanake-teollisuus tasapainottelee

Lähi-idän poliittisista konflikteista johtunut öljynhintojen kolminkertaistuminen 1973 johti korkeampiin energiakustannuksiin, jotka aiheuttivat vuosikymmenelle inflaation, korkeamman työttömyyden ja hitaamman kasvun kautta pahimman laman toisen maailmansodan jälkeen.⁷³ Loppuvuodesta 1973 alkuvuoteen 1974 maailma kärsi öljykriisistä, mutta Suomi pystyi pitkälti turvautumaan naapurimaansa öljyntuotantoon. Öljykriisin myötä Neuvostoliiton rooli Suomen taloudelle ja varsinkin vaateollisuuden viennille tuli selkeästi ilmi. Helsingin Sanomat uutisoi otsikolla ”Teva-teollisuus huolissaan: Vienti N-liittoon putoaa viidenneksen” toukokuussa 1973. Artikkelissa kuvattiin, kuinka vienti Neuvostoliittoon oli ollut suomalaiselle tekstiili- ja vaateollisuudelle elintärkeää; esimerkiksi vuonna 1972 viennistä 17 prosenttia suuntautui pelkästään Neuvostoliittoon.

---

⁷³ Salonen 1988, s. 19; McNeill&McNeill 2005, s. 457.

Tevanake-viennin suuruus Neuvostoliittoon vaihteli kuitenkin voimakkaasti, koska kulutustavarat olivat toisarvoisessa asemassa Neuvostoliiton tuontipolitiikassa.⁷⁴ Vuonna 1973 Neuvostoliiton maataloutta kohtasi kato, jolloin se joutui käyttämään ”länsivaluuttaansa” maataloustuotteisiin ja karsimaan kulutustuotteiden osuutta. Artikkelin mukaan viennin pudotus oli noin viidennes, 23,4 miljoonasta ruplasta 18,9 miljoonaan. Silti teollisuudenala pelkäsi etenkin pienempien ja uudempien toimijoiden puolesta kotimaisten markkinoiden kilpailun kiristyessä. Tästä saa erinomaisesti kuvan siitä, kuinka suuri merkitys Neuvostoliitolla on ollut suomalaiselle viennille, ja esimerkiksi juuri vaateteollisuudelle sen ollessa vientipainotteinen teollisuuden ala.⁷⁵

Vuoden 1974 alussa Helsingin Sanomissa oli jälleen uutinen, jossa Neuvostoliiton rooli vaateteollisuuden viennille näyttäytyi selvästi; ”Öljylasku lankeaa jo tänä vuonna: Teollisuus on valmis kiristämään tuotantoa”. Öljyn aiheuttama lisälasku Neuvostoliiton kaupassa oli 1750 miljoonaa markkaa, mikä on peitettävä useamman vuoden aikana täytettävillä uusilla sopimuksilla. Tekstiili- ja vaateteollisuus arveli pystyvänsä 120 miljoonan vientilisään. Artikkelissa aihetta kommentoi ekonomi Kyösti Valtonen Vaatetusteollisuuden keskusliitosta Vatevasta. Valtonen arvioi, että vienti voitaisiin nostaa kolminkertaiseksi tai suuremmaksi, kun Suomi tavaravaihtopöytäkirjan mukaan vei vuonna 1974 noin 40 miljoonan arvosta tekstiilituotteita Neuvostoliittoon. Valtonen mukaan vaateteollisuus toivoisi Neuvostoliitolta myös laajempaa tuotevalikoimaa tilausten suhteen, kun vuoden tilauksista suurimman osan muodostavat trikootuotteet, miesten päällysvaatteet sekä puvut ja naisten kangasvaatteet. Tilausten tietojen toivottiin tulevan pian, jotta tarvittavat raaka-aineet ehdittäisiin tilamaan ajoissa. Valtonen mainitsi myös toivovansa, että tekstiili- ja vaateteollisuus voisi käyttää raaka-aineinaan muitakin kuin suomalaisia tuotteita, mutta tarkentaa tämän olevan ”Suomen sisäinen asia”.⁷⁶

Teollisuuden työllisyys oli suurimmillaan Suomessa vuonna 1974. Tämän jälkeen Suomen teollisuudessa suunta kuitenkin kääntyi, kun maailmanlaajuinen öljykriisi katkaisi työllisyyden kasvun.⁷⁷ Kehitys oli nähty aiemmin jo monissa Länsi-Euroopan maissa, ja sen taustalla oli ilmiö, jota kutsutaan deindustrialisaatioksi. Tiivistetysti tämä voidaan selittää niin kutsutun jälkiteollisen yhteiskunnan syntyä; perinteiset teollisuudenalat alkoivat menettää merkitystään niiden työpaikkojen vähentyessä, johtaen teollisuusseutujen rapistumiseen.⁷⁸ Deindustrialisaatio johti toisaalta myös työpaikkojen nopeaan nousuun erityisesti Aasiassa. Tuottavuuden kasvu piti vanhat

---

⁷⁴ Paavonen 2019, s. 92.

⁷⁵ Teva-teollisuus huolissaan: vienti NL-liittoon putoaa viidenneksen. HS 5.5.1973, s. 21.

⁷⁶ Öljylasku lankeaa jo tänä vuonna: teollisuus on valmis kiristämään tuotantoa. HS 20.4.1974, s. 20.

⁷⁷ Koivuniemi 2018, s. 195.

⁷⁸ Koivuniemi 2018, s. 197.

tehtaat kannattavina, mutta automatisoinnin ja tehostamisen myötä työpaikkoja ei enää syntynyt samassa tahdissa. Suomessa pahiten ilmiöstä kärsi tekstiiliteollisuus. Vaikka uusia työpaikkoja nousi palvelusektorille ja säilyneiden tuotantolaitosten tuotanto kasvoi, merkitsi deindustrialisaatio monelle yksilölle työpaikan tai jopa identiteetin muutosta sekä monelle alueelle taloudellisia ongelmia. Tekstiiliteollisuuden romahdus oli suuri muutos esimerkiksi Tampereelle ja Porille.⁷⁹

Vaikka 1970-luvun alku tarjosi taloudellisia haasteita ja isoja muutoksia vaateteollisuudellekin, menestyi yksi yritys huomattavasti yli muiden. Marimekko investoi uusiin painotaloihin vuosina 1973 ja uudestaan 1975. Presidentti Urho Kekkonen myönsi Marimekkoille Tasavallan presidentin vientipalkinnon vuonna 1974 ja vihki merkin uuden ompelimon Kiteellä samana vuonna. Toukokuussa 1974 Marimekko listautui pörssiin.⁸⁰ Näistä tapahtumista on todennäköisesti uutisoitu myös Helsingin Sanomissa, mutta hakusanalla vaateteollisuus niitä ei löytynyt. Yrityksen kehityksen ei todennäköisesti voitu katsoa edustavan teollisuudenalan ja taloustilanteen yleistä kehitystä, joka oli lähes päinvastainen. Suomen tekstiiliteollisuuden työllisyysluvut lähtivät 1970-luvun alusta jyrkkään laskuun, kuten Leena Teinilä-Huittisen artikkelin kaaviosta voi huomata.⁸¹

1970-luvun puolivälin julkista keskustelua vaateteollisuudesta leimasi uutisten hajonta; taloutta koetteli öljykriisi aiheuttaen alalle konkurssseja, mutta samaan aikaan vienti veti ja suomalaisessa vaateteollisuudessa tehtiin rohkeita päätöksiä, kuten isojen messujen järjestäminen ja listautuminen pörssiin. Elokuussa 1975 Helsingin Sanomien taloussivuilla uutisoitiin Helsingin messukeskuksessa avattavasta vaatealan ennakkonäyttelystä. Vatevan messut järjestettiin tuolloin ensimmäistä kertaa Messukeskuksessa.⁸² Vatevan ja Osuuskunta Suomen Messujen vaatealan messut järjestettiin keväisin ja syksyisin, ja niillä pyrittiin houkuttelemaan myös ulkomaisia ostajia.⁸³ Noin vuoden kuluttua Helsingin Sanomien Kotimaa-osastolla uutisoitiin, miten vaatetusalan konkurssiutiset olivat tulleet huonoon aikaan, sillä ne tuntuvat karsivan hakijoita alan koulutuksiin. Ammattikasvatushallituksen ylitarkastaja Maija-Sisko Paananen kertoi, kuinka vuonna 1969 ompelulinjalle oli hakijoita 3000, ja viime vuonna eli vuonna 1975 hakijoita oli vain 1500, vaikka Suomen vaateteollisuus oli vain kasvanut tänä aikana. Paananen arvion mukaan vaateteollisuus sijoittui viennissä jo kolmanneksi puuteollisuuden ja metalliteollisuuden jälkeen. Paananen toi ensimmäistä kertaa julkiseen keskusteluun mukaan naisen asiantuntijuuden. Konkurssiutiset ja

---

⁷⁹ Koivuniemi 2018, s. 198.

⁸⁰ Koivuranta et al. 2015, s. 86-88.

⁸¹ Salonen 1988, s. 9.

⁸² Lappalainen & Almay 1996, s. 220.

⁸³ Kauppiaille esitellään syyskauden muoti. HS 26.8.1975, s. 19.

viennin lisääntyminen ovat kieltämättä ristiriidassa keskenään, mutta kyse oli öljykriisin välillisistä vaikutuksista ja edelleen Suomen läheisestä suhteesta Neuvostoliiton talouteen.⁸⁴

Joulukuussa 1976 Helsingin Sanomista löytyi laaja artikkeli ”Elinkeinoelämä yhä synkkänä: Tilaukset ja rahat lopussa – valtion pitää jo ymmärtää”. Ingressin alussa kerrottiin, kuinka lama oli huolestuttanut elinkeinoelämän johtajia Suomen Ulkomaankauppaliiton syyskokouksessa. Kyseessä oli öljykriisin aiheuttama lama, joka saapui Suomeen muutaman vuoden viiveellä.⁸⁵ Kokouksessa vaateteollisuus oli ollut ”hiukan toiveikkaampi” eikä uskonut alan joutuvan kokonaisuudessaan kriisiin. Elinkeinoelämän näkemyksen kertoivat muun muassa Valmetin toimitusjohtaja Jaakko Ihamuotila ja Oy Wilh. Schaumanin toimitusjohtaja Gay Ehrnrooth. Vaateteollisuuden tilannetta arvioi Luhta Oy:n toimitusjohtaja Pekka Luhtanen. Hänen mukaansa vaatevienti oli laskenut määrällisesti jo vuonna 1976, mutta teva-teollisuus selvinnyt muihin länsimaihin verrattuna hyvin. Vaateteollisuuden kapasiteetti asukasta kohden oli Luhtasen mukaan Länsi-Euroopan korkeimpia, mutta hän uskoi teollisuudenalan selviävän, jos kolmikannassa saadaan aikaiseksi myönteisiä ratkaisuja.⁸⁶ Kolmikannalla tarkoitetaan perinnettä muodostaa työelämän ratkaisuja yhdessä palkansaaaja- ja työnantajajärjestöjen sekä maan hallituksen kesken.⁸⁷ Tällaisen uutisoinnin voidaan jossain määrin katsoa ajaneen elinkeinoelämän etuja, sillä dramaattisella otsikoinnilla asetellaan yritykset ja valtio vastakkain sekä luodaan yleisölle kuvaa yritysten ahdingosta, minkä voidaan arvioida lisäävän hyväksyntää yrityksille edullisia työmarkkinaratkaisuja kohtaan.

Aiheen käsittely jatkuu vielä seuraavan vuoden puolella. Helsingin Sanomat uutisoi vuoden 1977 alussa, että ”teollisuuden usko nousuun lopahtanut”, vaikka otsikossa kerrottiin, että vienti ja tuotanto ovat nousussa. Artikkelin nojasi lähinnä yritysjohtajien näkemyksiin, joita on kartoitettu neljä kertaa vuodessa tehtävässä Teollisuuden keskusliiton barometrissa. Yksi väliotsikoista oli, että teva-teollisuudella menee muita paremmin; tekstiili- ja vaateteollisuus odottaa tuotannon pysyvän suurin piirtein ennallaan. Vuonna 1976 teva-teollisuuden tuotanto on noussut useamman kerran kuin laskenut, ja se oli kemianteollisuuden lisäksi ainoa teollisuudenala, joka kirjasi lisäystä tilauksiin samaisena vuonna. Myös työllisyys on kehittynyt keskimääräistä paremmin vaatetusalalla.⁸⁸ Tämäkin artikkeli nostaa esille kysymyksen otsikoinnin merkityksestä; toivoton ja negatiivissävytteinen otsikko kätkee tehokkaasti itse tekstistä selviävän vaateteollisuuden hyvän kehityksen.

---

⁸⁴ Konkurssiutiset karkottavat tekstiilioppilaat. STT/HS Porvoo 10.8.1976, s. 6.

⁸⁵ Tilastokeskuksen artikkeli. https://www.stat.fi/artikkelit/2008/art_2008-06-27_001.html?s=9. Luettu 27.4.2020.

⁸⁶ Tilaukset ja rahat lopussa – valtion pitää jo ymmärtää. HS 14.12.1976, s. 27.

⁸⁷ Kolmikannan määrittely. <https://www.sttk.fi/subject/kolmikanta/>. Luettu 27.4.2020.

⁸⁸ Vienti ja tuotanto kasvussa. Teollisuuden usko nousuun lopahtanut. HS 18.1.1977, s. 23.

2.3 Valtio ja vaateteollisuus

1970-luvun lopussa talousjärjestelmämme oli erilainen, ja valtio oli mukana perustamassa uusia yrityksiä vielä 1970-luvun loppupuolelle saakka.⁸⁹ Valtiovalta tuki erilaisin hankkein tuotannon suuntaamista uusvientiin Länsi-Eurooppaan, jotta tekstiiliteollisuuden alasajoa kyettiin hidastamaan.⁹⁰ Kotimaisen villatuotannon säilymistä pidettiin tärkeänä, sillä villatuotanto esimerkiksi puolustusvoimien tarpeisiin haluttiin turvata.⁹¹ Toisen maailmansodan jälkeen alkanutta ankaraa säännöstelyä purettiin, mutta ennen 1980-lukua Suomen talousjärjestelmä oli eräänlainen yhdistelmä valtion aktiivista talouspolitiikkaa ja kansainvälisiä virtauksia. Voimakkaammin valtiojohtoista taloutta edusti myös ajatus siitä, että valtiolla oli velvollisuus puuttua teollisuudenalan ongelmiin esimerkiksi perustamalla valtionyhtiöitä. Valtionyhtiöt olivat tärkeitä sekä työllisyys- että aluepolitiikassa ja neuvostokaupassa.⁹² Tuotteiden kotimaisuutta ja maan omavaraisuutta arvostettiin.

Maaliskuussa 1977 Helsingin Sanomissa kirjoitettiin artikkeli, jossa tuotiin ensimmäistä kertaa esille vaateteollisuuden alihankinta, kun teollisuus- ja kauppaministeriön ylijohdaja Kalervo Hentilä kritisoi vaateteollisuuden käyttämää ”idäntuontia”. Jutun taustalla oli vaateteollisuuden julkisuudessa kertoma tilanne, jonka mukaan Neuvostoliittoon myytäisiin huomattavasti suuremmat määrät miesten pukuja, jos ne saisi valmistaa ulkomailta tuoduista edullisista kankaista. Hentilä piti ajatusta mahdottomana: ”suomalaisten on pyrittävä kilpailemaan edelleen laadulla”, hän muotoili. Hentilä muistutti myös siitä, kuinka mahdollisesti kävisi suomalaisen kangasteollisuuden, jos valmisvaateteollisuus hylkäisi sen hintansa vuoksi. Artikkelissa Vatevan toimitusjohtaja Jussi Peitsara arvioi erilaisten vaatemallien supistuvan, sillä suomalaiset tehtaot eivät pystyneet tuottamaan tarpeeksi erilaisia tai tarpeeksi nopeasti kankaita.

Peitsaran kritiikkiin vastasi lehdessä Hyvilla Oy:n johtaja Esko Talanterä. Talanterän mukaan mallivaikeudet olivat epärealistisia, vaikka oli toki selvää, etteivät kotimaiset tehtaot pysty tuottamaan kaikkia kankaita, joita Euroopassa tuotetaan. Vuonna 1977 Suomessa oli vain kaksi kangastehdasta, jotka tuottivat pukujen tekoon tarvittavia kankaita; Hyvilla Oy sekä Barker-Liittonen, jonka Helsingin Sanomat kuvasi olevan ”kaukomarkkinoiden hallussa”. Lopuksi Talanterä otti kantaa tuontikankaiden käyttöön. Hän pelkäsi seurauksien olevan arvaamattomia, eikä Talanterän mukaan

---

⁸⁹ Hoffman 2019, s. 136.

⁹⁰ Hoffman 2019, s. 140.

⁹¹ Hoffman 2019, s. 142.

⁹² Fellman 2019, s. 269.

ollut salaisuus, että Länsi-Saksa teetti pukunsa halpamaissa, ja markkinoi ominaan.⁹³ Niin Hentilän kuin Talanterän puheenvuoroista voidaan tulkita, ettei Suomen haluttu profiloituvan halpatuotannon maana vaan kotimaisuutta ja laatua korostettiin. Kotimaisen villan käyttö oli yksi merkittävistä tekstiiliteollisuuden kysymyksistä Suomessa ja siinä nousi selkeästi esille tekstiiliteollisuuden uusi ongelma; tukeako kotimaista vai valmistaako hinta edellä?

Elokuussa 1977 Helsingin Sanomat kirjoitti jälleen kotimaisesta villantuotannosta. Uutisoinnin aiheena oli kahden villatehtaan ja Suomen valtion välinen kauppa, jonka tarkoituksena oli pelastaa suomalainen villateollisuus. HS korosti, että Suomen valtion väliintulo yksityisten yritysten pelastamiseksi oli hyvin harvinaista esimerkiksi Euroopan tasolla; viimeksi pelastettiin Outokumpu 1930-luvulla. Kaupan osapuolet olivat edellisessä artikkelissa esitellyt Hyvilla Oy ja Barker-Liittoinen, jotka olivat enää ainoat villakangasta tuottavat tehtaat Suomessa. Hyvillan taustalla oli vuonna 1959 tehty villateollisuuden suurfuusio, jossa seitsemästä villatehtaasta muodostettiin Villayhtymä Oy. Yhtiö keskitti toimintansa kahteen tehtaaseen Hyvinkäällä. Myöhemmin samana vuonna Villayhtymän toiminta ajautui konkurssiin, ja sen raunioille perustettiin Hyvilla Oy. Toimintaa rationalisoitiin ja automatisoitiin, ja Hyvilla Oy harjoitti laajaa vientikauppaa Neuvostoliittoon sekä Pohjoismaihin. Vuosina 1970–1979 Hyvillan henkilökunnan määrä supistui 2400:sta alle 900:aan.

Barker-Liittoinen edusti myös omalta osaltaan merkittävää palaa suomalaista tekstiiliteollisuutta; sen tausta oli Suomen ensimmäisessä alan tehtaassa, vuonna 1738 perustetussa Wechterin villatehtaassa. Kun tehtaan toiminta loppui Turussa vuonna 1800, se siirtyi Liittoisiin vuonna 1823. Tähän verkatehtaaseen hankittiin vuonna Suomen tekstiiliteollisuuden ensimmäinen höyrykone vuonna 1844.⁹⁴ Koko tekstiilialan voimakas supistuminen johti tarpeeseen turvata villatuotannon jatkuvuus 1970-luvulla.⁹⁵ Kauppa- ja teollisuusministeriön mukaan valtion väliintulo oli välttämätöntä, sillä julkisten laitosten hankinnat ja Neuvostoliiton pukukauppa tuli turvata.⁹⁶ Sosialidemokraattien kauppa- ja teollisuusministeri Eero Rantala kertoi, että kaupanteko on enää rahasta kiinni ja vaikka valtion määräraharavauksia ei ole, tultaisiin rahat hankkimaan esimerkiksi lisäbudjetin kautta.

Neuvotteluja hidasti se, että yhtiöiden – Hyvilla Oy sekä Kaukomarkkinat Oy:n omistama Barker-Liittoinen – omistajilla oli eri käsitys yrityksiensä arvosta kuin mihin ostohintaan valtio on suostuvainen. Kommunistitaustainen työvoimaministeri Arvo Aalto piti todennäköisenä, että

---

⁹³ Ylijohtaja Kalervo Hentilä idänkaupasta: vientipukuihin ei sovi käyttää tuontikankaita. HS 9.3.1977, s. 23.

⁹⁴ Lappalainen & Almay 1996, s. 7.

⁹⁵ Salonen 1988, s. 15.

⁹⁶ Valtion ja villatehtaiden neuvottelut loppusuoralla. Tehtaiden hintakiista viivyyttä ratkaisua. HS 12.8.1977, s. 24.

neuvottelut päättyvät valtioenemmistöisen yhtiön perustamiseen. Valtiolla olisi tällöin enemmistöomistus yhtiöstä, ja se ostaisi joitakin Hyvillan ja Barkerin tuotantolaitoksia. Kotimaisen villatuotannon säilymisen lisäksi Aalto korosti luonnollisesti alan työpaikkojen säilymistä. Jutussa avattiin myös laajasti näiden kahden yhtiön omistajakantoja sekä liikevaihtoja ja vuosituloksia. Vaikka molemmat yhtiöt olivat joutuneet karsimaan työntekijöitään, oli niiden tehtailla yhteensä lähes 2000 työntekijää edelleen. Hyvillan omistajissa oli suuria tekstiiliteollisuuden yrityksiä, ja välillisesti sen osakkeista omisti lähes 40 prosenttia Oy Finlayson Ab. Barker-Liittoisen omistus oli lähinnä yksityishenkilöillä.⁹⁷ 1.1.1978 alkaen Hyvilla Oy:n kaksi tehdasta sekä Barker-Liittoisen tehdas jatkoivat toimintaansa valtio-omisteisena Valvilla Oy:na.

Näiden idäntuontia ja Hyvilla Oy:ta koskevien artikkelien perusteella voidaan edelleen todeta Suomessa vaateteollisuuden roolin olleen merkittävä, kun sen ajankohtaisiin kysymyksiin ottavat kantaa niin teollisuus- ja kauppaministeriön ylijohtaja kuin itse kauppa- ja teollisuusministeri. Näidenkin artikkelien myötä voidaan huomata vaateteollisuuden olleen tärkeä osa Suomen talouskeskustelua. Aihetta lähestytään nimenomaan sitä kautta, mitä muutokset merkitsevät Suomen taloustilanteelle ja kommentteja on kerätty pääasiassa yritysjohtajilta, eikä esimerkiksi vaatteiden kuluttajilta. Julkinen keskustelu etenee idäntuontia ja villatuotantoa koskien vuorovaikutteisesti ja muodostaen selkeän jatkumon. Edelleen julkisesta keskustelusta on myös aistittavissa tarvetta profiloitua länsimaaksi, joka ei ole halpatuotannon maa, vaan luottaa kotimaisuuteen ja laatuun sekä pysyttelee mukana eurooppalaisessa kehityksessä.

2.4 Halpatuotannon juurilla

Halpatuonti ei yletynyt vielä Suomeen asti, vaan itse asiassa Suomi oli vielä yksi edullisimpia maita valmistaa vaatteita. Halpatuonti aiheutti kuitenkin jo huolta, ja monestakin eri suunnasta muistutettiin sen rajoittamisesta. Suomen edullisia tuotantokustannuksia ei kuitenkaan haluttu tuoda usein esille, vaan julkisella keskustelulla luotiin vastakkainasettelua rinnastamalla Suomi länsimaihin ja teollisuusmaihin ja vertaamalla sitä kehitysmaihin tai sosialistisiin maihin. Julkisessa keskustelussa vaateteollisuuden muutoksia oli tähän asti kommentoitu pitkälti miesten näkökulmasta. Naisten roolia tekstiili- ja vaateteollisuudessa ei juurikaan arvioitu, eikä Suomenkaan työskentelyolosuhteista puhuttu mitään. Asetelmaa tasoitti jossain määrin Helsingin Sanomien toimittaja Anna-Liisa Wiikeri. Naistoimittajia oli alettu palkkaamaan lehteen sotien aikana, mutta sotien päätyttyä monet jäivät

---

⁹⁷ Valtion ja villatehtaiden neuvottelut loppusuoralla. Tehtaiden hintakiista viivyyttä ratkaisua. HS 12.8.1977, s. 24.

toimitukseen töihin ja lisää naisia palkattiin. Naisten koettiin luovan paremmin yhteyttä ja henkilökohtaista kontaktia yleisöön, ja usein heidän palstansa kuuluivat lehden luetuimpiin. Silti naisten aiheilla, kuten tyyllillä ja sisustuksella, oli pitkään ”hömpän” maine ja niiden tilasta lehdessä sai taistella. Naiset usein myös nostivat keskusteluun aiheita, joista ei olisi muuten uutioitu.⁹⁸

Kattava kuvailu Wiikeristä ja tämän urasta löytyi niin ikään Helsingin Sanomista vuodelta 1992, päivä sen jälkeen, kun Wiikeri menehtyi lokakuussa 1992. Kirjoituksen on laatinut toimittaja Riitta Anttikoski. Anttikoski kuvasi Wiikeriä ”kuluttajapainotteisen muotijournalismin uranuurtajaksi”. Wiikeri toimi Helsingin Sanomissa muotitoimittajana 19 vuotta, ja hänen lähestymistapaansa Anttikoski kuvaili kuluttajalähtöiseksi sekä kyseenalaistavaksi. Wiikeri otti kantaa esimerkiksi juuri suomalaisen vaateteollisuuden kehitykseen ja aiheutti aluksi paheksuntaa kommenteillaan, mutta keräsi lopulta paljon tunnustusta urauurtavasta työstään.⁹⁹ Wiikeri vastaanotti esimerkiksi Tekstiiliteollisuusliitolta kiitosta rakentavasta kritiikistään ja Muodin suunnan uudistajat eli Musu-yhdistys kutsui hänet kunniajäsenekseen vuonna 1990.

1960-luvulla Wiikeri sai Helsingin Sanomien lukijatutkimusten avulla tietää, että urheilu- ja muotijutut kuuluivat lehden luetuimpiin. Tämä muutti hänen suhtautumistaan, ja laitto Wiikerin pohtimaan, kenen hyväksi hän käytti muotitoimittajan valtaansa.¹⁰⁰ Helmikuussa 1978 Wiikeri otsikoi palstansa ”Suomalaisella vaateteollisuudella on edessään muutoksen aika”. Hän kritisoi palstalla suomalaisen vaateteollisuuden tuotantoa, jota oli esitelty Vatevan messuilla Helsingin messukeskuksessa. Kirjoituksessa peräänkuulutettiin ”perusvaatteita”, ei liian muodin mukaisia tai vaihtoehtoisesti ”rumia valmisvaatteita”. Wiikeri kehotti vaateteollisuutta miettimään, kenelle ja mihin tarkoitukseen se vaatteita tuottaa; ”eikö nyt pienen rahan aikoina olisi viisasta rakentaa uutta mallistoa jatkoksi entiselle, sen sijaan että kaikki, väreistä alkaen poikkeaa vanhasta”, hän kirjoitti.

On erittäin kiinnostavaa, että jo vuonna 1978 on vaateteollisuutta kohtaan esitetty kritiikkiä siitä, että sesongit vaihtelevat liikaa tai liian usein. Wiikeri toi palstallaan esiin myös toisen mielenkiintoisen ajatuksen; ”vaatteisiin käytettävä rahasumma ei kasva nykyisestäään, päinvastoin”. Tämän takia hän peräänkuulutti muutosta toiminta- ja tuotantotapoihin, tai suomalainen vaateteollisuus olisi pulassa.¹⁰¹ Tässä Wiikeri oli samaan aikaan ikään kuin oikeassa ja väärässä. Suomen nykyistä tekstiilialaa edustava Suomen Tekstiili- ja Muoti ry (STJM) on koonnut Tilastokeskuksen luvuista vuosittain dokumentteja, joissa tarkastellaan esimerkiksi juuri suomalaisten rahankäyttöä vaatteisiin

---

⁹⁸ Jensen-Eriksen, Mainio & Hänninen 2019, s. 194-198.

⁹⁹ Riitta Anttikoski: 'Toimittaja Anna-Liisa Wiikeri - Suomalaisen pukeutumisen vaikuttaja.' HS 20.10.1992. <https://www.hs.fi/ihmiset/art-2000003185111.html>. Luettu 25.6.2020.

¹⁰⁰ Anttikoski, teoksessa Lappalainen & Almay 1996, s. 212-213.

¹⁰¹ Suomen vaateteollisuudella on edessään muutoksen aika. HS 12.2.1978, s. 14.

verrattuna muuhun kulutuksiin tai muihin Euroopan maihin. STJM:n mukaan suomalaisten vaatteisiin käyttämä rahasumma on kasvanut vuosina 1975–2019 merkittävästi.

Vuonna 1975 suomalainen käytti ”käyvin hinnoin” eli tämänhetkisin todellisin rahasummin vuodessa keskimäärin noin 100 euroa (muunnettu markoista) vaatteisiin. Vastaava summa asukasta kohden oli vuonna 2019 noin 750 euroa vuodessa.¹⁰² Kuitenkin samaan aikaan vaatteiden osuus kaikesta kulutuksesta on pienentynyt vuoden 1975 noin kuudesta prosentista vuoden 2019 noin neljään prosenttiin.¹⁰³ Tätä selittää kokonaiskulutukseen käytettävän rahamäärän kasvu sekä vaatteiden hintojen voimakas lasku. Toukokuussa 1978 Helsingin Sanomat uutisoi taloussivuillaan Vatevan kevätkokouksesta, jossa Vatevan hallituksen puheenjohtaja Ove Holvikari puhui uusien halpatuontirajoitusten puolesta. ”Uusien halpatuontimaiden jatkuva ilmestyminen markkinoille vaatii nykyistä keinovalikoimaa tehokkaampien rajoittimien käyttöä”, Holvikari sanoi puheessaan.

On siis selvää, että Suomen vaateteollisuus on kokenut vaatteiden halpatuonnin jo tuolloin ongelmana tai ainakin tulevaisuuden uhkana. Holvikari kiitteli puheessaan valtiovaltaa puuttumisesta halpatuontiin jo jossain määrin, mutta toivoi järeämpien keinojen käyttöönottoa. Holvikari viittasi puheessaan markkinahäiriölakiin, jonka käyttöönotosta olisi tässä tapauksessa vaateteollisuudelle hyötyä. Lain sisältöä ei avata uutisessa kuitenkaan sen tarkemmin. Puheesta on huomattavissa jo Suomen vaateteollisuuden alkanut alamäki, sillä Vatevan jäsenyrityksistä 20, noin kymmenes, oli lopettanut edellisenä vuotena toimintansa kokonaan, vaateteollisuuden tuotanto laski 3,5 prosenttia ja osuus kotimarkkinoista laski viisi prosenttia. Toisaalta vaateteollisuus selvisi lamavuosista kokonaisuudessaan muihin teollisuudenaloihin verrattuna hyvin.¹⁰⁴

Myöhemmin samassa kuussa Helsingin Sanomat kirjoitti Ruotsin vaateteollisuuden tilanteesta. Julkinen keskustelu Ruotsin tilanteesta oli tietysti luonnollista sen ollessa Suomen naapurimaa. Jossain määrin tällä aiheella luotiin myös jatkuvuutta talouskeskusteluun Ruotsin kanssa vertailun ollessa yleinen tapa luoda arvoja ja normeja. Edelleenkin usein Suomen toivotaan yltävän Ruotsin tasolle, sen ollessa jonkinlainen yhteiskunnan normi. 1970-luvulla Suomen toivottiin identifioituvan enemmän länsinaapuriinsa kuin Neuvostoliittoon, Ruotsin ollessa selvästi osa länsimaista kehitystä.

---

¹⁰² Suomalaisten rahankäyttö vaatteisiin, jalkineisiin ja kodintekstiileihin -tilasto. Suomen Tekstiili ja Muoti ry. <https://app.powerbi.com/view?r=eyJrIjoieYzFkMTU0MGUtNTFmYS00ZjI0LWVmZDEtZWV0Yzk5MzViYTE2liwidCI6IjZlOTVmZjE2LWU5NjUtNDljMC05ZGI2LTZiNjg4ZDZjZDhmZSIsImMiOiJh9&pageName=ReportSection3e131136bdc3d87c747>. Luettu 1.2.2021.

¹⁰³ Kohti tekstiili- ja muotialan kestävää kasvua -tietopaketti. Suomen Tekstiili ja Muoti ry. <https://stjm.s3.eu-west-1.amazonaws.com/uploads/20210129105747/Tilastojulkaisu-2021.pdf>. Luettu 1.2.2021.

¹⁰⁴ Vaateteollisuus vaatii lisärajoituksia halpatuonnille. HS 7.5.1978, s. 30.

Toisaalta vertailu Ruotsiin on perinteisesti ollut yksi tapa luoda joukkoviestimissä ”me-henkeä” ja suomalaista identiteettiä ainaisella vastakkainasettelulla.

Ruotsin valtion uutisoitiin tukevan ”äärimmäisissä vaikeuksissa” olevaa teva-teollisuutta 230 miljoonalla kruunulla. Ruotsin teva-teollisuuden kerrottiin kärsineen erityisesti halpatuonnista, ja ratkaisumalliksi oli äärimmillään pohdittu jo koko teollisuudenalan lakkauttamista. Tekstissä arvioitiin, että erilaisista sopeuttamistoimista huolimatta ala joutuisi todennäköisesti irtisanomaan lähivuosina tuhansia työpaikkoja nykyisestä 40 000:sta.¹⁰⁵ 1970-luvun loppuun Helsingin Sanomien uutisointi vaateteollisuudesta jatkoi saman teeman käsittelyä. Matti Klemola raportoi Boråsin kaupungista Ruotsista Helsingin Sanomissa kesäkuussa 1978 otsikolla ”Ruotsistakin loppuu leipä”. Boråsin kaupunki oli rakentunut tekstiiliteollisuuden ympärille, ja 1960-luvulla sinne muutti myös paljon suomalaisia töihin. Klemola haastatteli muutamia suomalaisia ja kertoi Ruotsin vaateteollisuuden odottavan enää vain ”Suurta Iskua” eli Ruotsin hallituksen päätöstä alan tulevaisuudesta.

Valmisvaateteollisuuden tuotanto laski Ruotsissa vuonna 1977 20 prosenttia ja teva-teollisuuden työntekijöitä irtisanottiin 4500. Klemola tiivisti syyt tähän kehitykseen kahteen; halpatuontimaiden tuotteet olivat ylivoimaisessa asemassa Ruotsin kotimarkkinoilla, eikä ruotsalainen teollisuus pystynyt hintakilpailuun Kauko-Idässä eikä edes Suomessa valmistettujen vaatteiden kanssa. Toinen, hintakilpailuun olennaisesti liittyvä syy oli Klemolan mukaan kansainvälisesti korkea palkkataso; Ruotsissa palkkataso oli jopa Suomeen verrattuna kaksinkertainen, miehillä 27 kruunua ja naisilla 25 kruunua tunnissa. Ruotsin ongelmia sivuttiin myös syyskuussa, kun Helsingin Sanomat kirjoitti Kööpenhaminan muotimessuista.¹⁰⁶ Toimittaja Anna-Liisa Wiikeri oli jälleen asiantuntijuutensa ytimessä raportoidessaan messujen tarjonnasta, ja mukana oli myös noin 50 suomalaista tehdasta esittelemässä tuotteitaan. Wiikeri kuvasi Bella Centerin tunnelmaa optimistisemmäksi kuin viimeksi, vaikka ei täysin ymmärtänyt syytä; halpatuonti kasvatti osuuttaan ja oli Wiikerin mukaan myös parantanut työjälkeään. Huomattavaa on siis se, että vaikka messuilla oli valmistajia vain Euroopasta ja suurin osa, 500 yhteensä 750:stä Pohjoismaista, oli halpatuontivaatteitakin esillä. Toisin sanoen eurooppalaiset toimijat, niin tanskalaiset kuin ruotsalaiset ja ehkä suomalaisetkin, olivat siirtäneet tuotantoaan pois kotimaasta esimerkiksi Kauko-Itään. Wiikeri myös mainitsi, että ruotsalaisten mallistot ovat useimmiten Suomessa tehtyjä.

---

¹⁰⁵ Ruotsin vaateteollisuus saa valtiolta 230 milj. kr. Matti Klemola, Tukholma, HS 30.5.1978, s. 24.

¹⁰⁶ Kööpenhaminan muotimessuilla noin 50 suomalaistehdasta. Anna-Liisa Wiikeri, Kööpenhamina, HS 16.9.1978 s. 12.

Vaikka Wiikeri keskittyy analysoimaan messujen tarjontaa sisällön näkökulmasta, tekee hän myös huomionarvoisia mainintoja tuotantomaista. Esimerkiksi yksi maailman suurimmista vaatevalmistajista H&M Group on lähtöisin Ruotsista. H&M perustettiin Västeråsissa vuonna 1947, ja se on yksi Ruotsin talouden menestystarinoista laajentuessaan vuosikymmenien saatossa maailmanlaajuisesti suuryhtiöksi, jonka parissa työskentelee edelleen nykyään yli 100 000 henkilöä.¹⁰⁷ Onko vuonna 1978 esimerkiksi H&M ollut vielä osa Ruotsin vaateollisuutta, vaikka vaatteiden valmistus tapahtui jo muualla? Vuosi 1979 näytti Suomen vaateollisuudessa valoisammalta. Esimerkiksi syyskuussa Helsingin Sanomat kirjoitti Lahden seudun kärsivän työvoimapulasta, kun tehtaat eivät löytäneet osaavia työntekijöitä. Lahden seudulla oli avoinna noin 200 työpaikkaa, kun talous oli nopeasti kääntynyt nousuun; edellisen kerran työvoimapulasta Lahden seutu kärsi vuonna 1975, kertoi Lahden työvoimatoimiston johtaja Väinö Pässilä. Useampi lahtelainen valmisvaatehdas, kuten Luhta Oy ja Kesko, olivat siirtäneet tuotantoaan työvoimapulan vuoksi muualle Suomeen.¹⁰⁸

Työvoimapula nousi aiheeksi myös Vatevan neuvottelupäivillä Finlandia-talossa, mistä Helsingin Sanomat kirjoitti joulukuussa 1979. Vatevan Peitsaran mukaan ”vaateollisuuden tilaussalkku pullottaa vielä mukavasti”. Ammattiliiton edustajien mukaan alalla oli paineita nostaa palkkoja työn houkuttelevuuden lisäämiseksi alan hyvän tilaustilanteen vuoksi. Teollisuusneuvos Oiva Turunen kertoi vaateollisuuden tilanteen olevan pidemmän päällekin valoisa johtuen esimerkiksi moderneista tehtaista ja ennakkoluulottomista yrittäjistä. Turunen mainitsi vaateollisuuden tulevaisuuden riippuvan pitkälti siitä, ”miten osataan myydä ulkomaille”; tuotannosta 60 prosenttia oli vientiä, josta yli 80 prosenttia kohdistuu länteen. Turunen oli kuitenkin huolissaan sosialistimaiden kilpailusta, joka ei vielä Suomessa kohdistunut kuin paitatuotantoon, mutta lisäsi viennin kilpailua voimakkaasti.¹⁰⁹

---

¹⁰⁷ H&M Group. <https://hmgroupp.com/investors/five-year-summary.html> & <https://hmgroupp.com/about-us/history.html>. Luettu 24.9.2020.

¹⁰⁸ Vaateollisuus työvoimapulassa Lahden seudulla. HS Lahti 17.9.1979, s. 23.

¹⁰⁹ Vaateollisuus uskoo menestyksensä jatkuvan. HS 28.12.1979, s. 20.

3 KONKURSSIEN 80-LUKU

1980-luvun alkua pidetään tutkimuskirjallisuudessa yleisesti Suomen vaateteollisuuden romahduksen alkupisteenä. Raija Markkula on koonnut Tekstiilitieto-teokseensa kaaviot, joista näkyy Suomen vaatevienti ja -tuonti. Vienti laski vuosina 1981–1983,¹¹⁰ jonka jälkeen se nousi hetkellisesti. Kuitenkin noin vuodesta 1985 vienti lähti rajuun laskuun.¹¹¹ Vaateteollisuus sinnitteli hieman pidempään kuin tekstiilien perusteollisuus.¹¹² Niin kauan kuin Suomi oli verrannollisesti halvan työvoiman maa, oli sillä kilpailuetu puolellaan.¹¹³ Nousevat palkkakustannukset olivat julkisuudessa jatkuvasti esillä, edistäen todennäköisesti niin elinkeinoelämän tarpeita kuin kuvaa Suomesta ennemmin länsimaana kuin osana itäblokkia. Halpatuonnin uhka oli läsnä Suomen vaateteollisuuden kehityksessä 1980-luvulla entistä enemmän. Tuotannon siirtymistä halvempien työvoimakustannusten maihin pidettiin melko vääjäämättömänä. 1980-luvun alussa nähtiin selkeä sysäys tulevaisuudessa hyvin tutuksi tulevalle keskustelulle siitä, kuinka Suomen vaateteollisuuden vientivaltit tulevat olemaan laatu ja korkea jalostusaste, sekä omalaatuinen suunnittelu.

Julkiseen keskusteluun nousi 1980-luvun edetessä selvästi entistä kantaaottavampia kirjoituksia, ja erityisesti naistoimittajilta. Heillä oli sanottavansa niin käsityön puolesta, rumasta 1970-luvun muodista, pidemmälle viedystä suunnittelusta kuin suomalaisten vaateyrittäjien valituksesta. Anna-Liisa Wiikerin rinnalle merkittäviin vaateteollisuuden tarkkailijoihin liittyi Arja Myllyneva. 1970-luvun kapea representaatio, jossa vaateteollisuutta arvioitiin lähinnä vain valta-asemassa olevien miesten näkökulmasta, ja hyvin talouspainoteinen uutisointi alasta alkoi laajentua. 1980-luvun alusta Suomi alkoi osallistua voimakkaammin globaaliin markkinatalouteen.¹¹⁴ Alihankinnan ja halpatuotannon yleistyessä Helsingin Sanomissa herättiin yhä useammin keskustelemaan myös vaatteiden alkuperästä. Uusia polttavia kysymyksiä olivat esimerkiksi merkinnät vaateen valmistusmaasta, suhde valmistusmaan ja alkuperämaan välillä sekä Ruotsin vaateteollisuuden tila.

Uusi vuosikymmen alkoi kuitenkin suomalaisen Helsingin Sanomissa vaateteollisuuden osalta positiivisissa merkeissä. Vuoden 1980 alussa HS uutisoi taloussivuillaan, kuinka SOK (Suomen Osuuskauppa eli nykyinen S-ryhmä) oli solminut neuvostoliittolaisen Raznoexportin kanssa sopimuksen farkkutuotteiden, uimapukujen, verryttelyasujen ja sukkienviennistä Neuvostoliittoon.

---

¹¹⁰ Kaaviossa ei ole mukana jokaista vuotta erikseen, joten arviointia ei voi tehdä tarkasti.

¹¹¹ Markkula 1999, s. 38.

¹¹² Hoffman 2019, s. 142.

¹¹³ Lappalainen & Almay 1996, s. 52; Paavonen 2019, s. 90.

¹¹⁴ Paavonen 2019, s. 92.

Kaupan arvon kerrottiin olleen yli 10 miljoonaa markkaa.¹¹⁵ On selvää, että tuolloin vaateteollisuus miellettiin tärkeäksi alaksi Suomen vientiteollisuudessa, koska sen vaiheista uutisoitiin kansallisessa ykköslehdessä näinkin laajasti, vieläpä viikonloppunumerossa. 1980-luvun alussa vaatteiden vienti oli neljä kertaa tuontia suurempi, ja Neuvostoliiton vienti ohitti vuonna 1981 EFTA-alueen viennin.¹¹⁶ Siltikin, 1980-luvun alussa huoli niin kutsutusta ”Kiina-ilmioistä” nousi selvästi julkiseen keskusteluun. 1980-luvun edetessä julkiseen keskusteluun tuotiin enemmän havaintoja vaateteollisuuden tuotannon siirtymisestä halvempien kustannusten maihin. Monissa artikkeleissa luotiin todellisuutta identiteettipolitiikan keinoin jakamalla maita tai ihmisiä niin sanotusti ”me vs. ne” -mielikuvien luonnin keinoin, ja tapa yleistyi entisestään.

3.1 Kysymyksenä kilpailukyky

Maaliskuussa Helsingin Sanomat uutisoi laajasti Suomen vaateteollisuudesta valmistuneesta tutkimuksesta. Kauppatieteen maisteri Pirkko Haavisto oli tehnyt Teollistamisrahastolle selvityksen, jossa hän oli tarkastellut vaatetusalan tuotantoa, kotimaista kulutusta ja ulkomaankaupan kehitystä vuosina 1965–1978. Tutkimuksessa todettiin Suomen vaateteollisuuden selviytyneen verrattain hyvin kotimaisilla markkinoilla halpatuonnista huolimatta, mutta alan viennin olleen avainasemassa siinä, miten tilanne kehittyy, sillä kotimaan kysyntää ei pystyttäisi juurikaan lisäämään. Tutkimuksessa tarkasteltiin myös vaatetusalan kilpailukykyä ja kannattavuutta; ala työllisti 40 000 ihmistä, tehden siitä tehdasteollisuuden aloista työvoimavaltaisimman. Huomattavaa on, että vielä tuolloin palkkataso oli Suomen vaateteollisuudessa OECD-maihin verrattuna alhainen, ja Haavisto kirjoittaakin, että ”joskus Suomikin lasketaan halpatuotantomaihin, kun sitä verrataan Keski-Eurooppaan”.¹¹⁷ Tämä oli erittäin tärkeä lisä julkiseen keskusteluun vaateteollisuudesta.

Haaviston tutkimuksessa selvisi, että vaateteollisuuden ongelma oli ollut heikko tuottavuuden nousu ja sen kannattavuus oli laskenut 1970-luvulla. Tämä on hieman ristiriidassa filosofian tohtori Markku Mansnerin tekemän kaavion kanssa. Mansner kirjoittaa teoksessa Suomen tekstiiliteollisuus 250 vuotta artikkelin otsikolla *Rakennemuutoksesta rakennemuutokseen: 1900-luvun tekstiiliteollisuus Suomessa*. Artikkelissa on mukana kaavio, jonka mukaan ainakin tekstiiliteollisuuden tuottavuus on kasvanut koko ajan vuodesta 1960 alkaen.¹¹⁸ Kaaviosta on nähtävillä, että tuottavuus kylläkin

---

¹¹⁵ SOK vie farkkujaan NL:oon. HS 26.1.1980, s. 28.

¹¹⁶ Lappalainen & Almay 1996, s. 225.

¹¹⁷ Tutkimus Suomen vaateteollisuudesta: halpatuonnin haaste kovenee. HS 21.3.1980, s. 29.

¹¹⁸ Salonen 1988, s. 7.

hidastuu vuoden 1970 jälkeen. Toisaalta on tietysti mahdollista, että koko tekstiiliteollisuuden tuottavuus on eronnut vaateteollisuuden tuottavuudesta, tai että tuottavuus on ollut esimerkiksi kilpailijamaissa suurempaa.

Haavisto oli laatinut kaksi eri ennustetta 1990-luvulle vaateteollisuuden kehittymisestä perustuen aiempaan kehitykseen. Eri skenaarioissa kilpailukyky kehittyy eri tavoin; toisessa pysyy ennallaan ja toisessa laskee. Kilpailukyvyn pysyessä samalla tasolla Haavisto ennusti kotimaisen vaateteollisuuden pystyvän vastaamaan tuonnin lisääntymiseen ja tuonnin nousevan vain muutamalla prosentilla. Jos taas kilpailukyky heikkenee ja tuonnin määrä nousee samaa tahtia kuin tähän mennessä, Haavisto arvioi tuonnin osuuden nousevan 24 prosentista 35 prosenttiin vuoteen 1990 mennessä.¹¹⁹ Jos palkkataso oli tuolloin yksi OECD-maiden alhaisimpia, oli toki todennäköistä, että kilpailukyky tulee heikkenemään ainakin nousevien palkkakustannuksien myötä. HS:n artikkelista löytyi myös suomalaisyritysten vastaus Haaviston tutkimukseen, jossa Vatevan toimitusjohtaja Jussi Peitsara korosti Suomen vaateteollisuuden korkeaa laatua ja pidemmälle viedyn tuotekehittelyn mahdollisuutta.

Vastauksessa todettiin kehityksen liikkuvan siihen suuntaan, että ”tavallisten käyttövaatteiden” valmistus siirtyisi halpatuonnin maihin niiden palkkakustannusten ollessa 10-40 prosenttia Suomen palkkatasosta. Halpatuontia pidettiin siis jossain määrin vääjäämättömänä kehityksenä, varsinkin jos Suomen vaateteollisuuden palkkataso nousisi. Huomattavaa on, että palkkatason nousua voitiin pitää myös jossain määrin solidaarisena¹²⁰; voidaanko pelkällä kilpailukyvyllä perustella muita aloja matalampi palkkataso, kun maailmasta tulisi aina löytymään maita, joissa valmistaminen on halvempaa? Tuolloin alkunsa sai myös keskustelu suomalaisen vaateteollisuuden kilpailuvalteista tulevaisuudessa. Vateva oli myös pyrkinyt vaikuttamaan ulkomaankauppaviranomaisiin, kun tuonti oli uhannut Suomen omaa vaateteollisuutta, jotta tuontia voitaisiin säädellä erilaisilla sopimuksilla.¹²¹ Tämä olisi nykyisen vapaakaupan ja vapaan kilpailun aatteen aikana vähintäänkin kohauttava lausunto, vaikka lobbausta eli yritystä vaikuttaa poliittiseen päätöksentekoon edelleen tapahtuukin.

Lokakuussa 1980 Helsingin Sanomat uutisoi otsikolla ”Teollisuus odottaa kasvun tasaantuvan lähikuukausina”. Jutussa käytiin läpi eri teollisuudenalojen tilanteita, ja tekstiili- ja vaateteollisuus oli yksi parhaiten pärjäävistä teollisuudenaloista; alalla odotettiin viennin lisääntyvän ja tilausmäärien nousevan vielä loppuvuodeksi.¹²² Seuraavassa kuussa Helsingin Sanomissa oli laaja artikkeli, jossa

---

¹¹⁹ Tutkimus Suomen vaateteollisuudesta: halpatuonnin haaste kovenee. HS 21.3.1980, s. 29.

¹²⁰ Paavonen 2019, s. 90.

¹²¹ Tutkimus Suomen vaateteollisuudesta: halpatuonnin haaste kovenee. HS 21.3.1980, s. 29.

¹²² Teollisuus odottaa kasvun tasaantuvan jo lähikuukausina. HS 15.10.1980, s. 39.

haastateltiin kuuden suomalaisen vaatealan yrityksen johtoa. Ääneen pääsivät artikkelin tekijän Kristiina Ritvoksen mukaan yrittäjät, mutta artikkelissa ei tarkennettu haastateltujen suhdetta yrityksiin. Reima Oy:n, Luhta Oy:n, Tiklas Oy:n, Turo Oy:n, Finlayson Oy:n ja Suomen Trikoon yrittäjät olivat kaikki ajalleen tyypillisesti miehiä. Ääneen pääsivät myös Vatevan toimitusjohtaja Jussi Peitsara sekä Tekstiilivaltuuskunnan toimitusjohtaja Kai Snellman.

Artikkelissa tuotiin selkeästi esille Suomen vaateollisuuden suuri uhka eli halpatuonti, joka oli jatkuvasti lisääntynyt ja laajentunut eri tuotteisiin. Peitsara uskoi halpatuonnin olevan kuitenkin ohimenevä kokeiluvaihe kuluttajille. Yrittäjiltä kysyttiin kuusi melko neutraalisti muotoiltua kysymystä, jotka koskivat yrityksen taloudellista tilannetta, tulevaisuuden näkymiä, halpatuonnin uhkaa ja toiveita valtiovallalle. Yritysjohtajien vastaukset olivat pitkälti samankaltaisia; tulos oli viime vuosina parantunut, mutta uhkasi jälleen tulevaisuudessa heikentyä, ja valtiovallalta toivottiin tekoja kilpailukyvyyn säilyttämiseksi esimerkiksi inflaation hillitsemisellä, sekä halpatuonnin rajoittamista. Osaan yrityksistä halpatuonti ei ollut osunut ainakaan vielä kovin pahasti; esimerkiksi Turo Oy:n miesten puvut ovat kestäneet paineen hyvin, kertoo yrittäjä Veijo Sääski. Myös työvoiman tilanne vaihteli yritysten kesken: joillakin yrityksillä oli vaikeuksia löytää osaavaa työvoimaa, osalla työntekijöitä oli liikaakin ja lyhennettyä työviikkoa pidettiin mahdollisena. Palkkamalltia peräänkuulutti melko yllättäen vain osa yrittäjistä.¹²³

Artikkelista löytyi myös harvinaista kritiikkiä alan toimijoita kohtaan, kun toimittaja Kristiina Ritvos kirjoitti suomalaisen vaateollisuuden selvinneen hyvin halpatuonnin haasteista tähän asti. Ekonomi Ritvos oli aloittanut Helsingin Sanomien ensimmäisenä naispuoleisena taloustoimittaja vuonna 1968.¹²⁴ ”Vaikka vaateyrittäjät itse katsovat tämän johtuvan hyvästä laadusta, muodikkuudesta ja automatisoinnista ei sovi unohtaa palkkojenkaan merkitystä”, hän huomautti. Palkat olivat jutun mukaan läntisen Euroopan alhaisimmat Englannin jälkeen. Artikkelin jatkoi jo 1970-luvulla huomattua ilmiötä, kun huomattavan naisvaltaisen alan tilannetta kommentoivat pelkästään korkeassa asemassa olevat miehet. Representaation näkökulmasta tällaisella viestinnällä luodaan melko yksipuolinen kuva todellisuudesta ja uusitaan vallitsevia kulttuurin valtasuhteita.¹²⁵ Vaikka asiantuntijoiden voidaan yleisesti luottaa osaavan arvioida tilannetta eri näkökannoilta eivät vain miespuoleiset yritysjohtajat voi todennäköisesti tarjota kokonaisvaltaista keskustelua alan tulevaisuudesta.

---

¹²³ Kristiina Ritvos: Vaate vielä myötätuulessa. HS 11.11.1980, s. 29.

¹²⁴ Jensen-Eriksen, Mainio & Hänninen 2019, s. 176.

¹²⁵ Kunelius 1997, s. 13.

Hieman yli vuoden kuluttua, Taloustiistaissa joulukuussa 1981 vaatealan tilannetta avattiin jälleen laajassa artikkelissa. Artikkelissa 'Vaate ja tekstiili käännekohdassa' toimittaja Renny Jokelin kuvaili Suomen vaateollisuuden tilannetta, mutta artikkelissa kerrottiin myös globaalista vaateollisuuden kehityksestä. Jokelin viittasi tekstissään tuolloin Genevessä neuvoteltavaan monikuitusopimukseen; kyseessä oli kehitysmaiden ja teollisuusmaiden välinen Multifibre Agreement (MFA), joka solmittiin vuonna 1961 koskemaan alun perin vain puuvillaa, laajennettiin vuonna 1974 ja jatkettiin vuonna 1977. Ääneen pääsivät Teollisuusvaltuuskunnan toimitusjohtaja Snellman ja johtaja, varatuomari Klas Stening, sekä tällä kertaa Vatevan apulaisjohtaja Kyösti Valtonen. Artikkelissa kerrottiin halpatuonnin lisääntyneen noin neljä prosenttia vuodesta vuodesta 1978 lähtien, ja Suomen tilannetta verrattiin Ruotsiin, talouskeskusteluille tyypilliseen tapaan.

Suomen ”vaatelaman” kerrottiin siirtyneen todennäköisesti Neuvostoliiton viennin voimakkaan kasvun myötä, mutta kaikki haastateltavat näkivät tilanteen kehittyvän tulevaisuudessa huonompaan suuntaan halpatuonnin rajoitusten vähentyessä. Valtonen korosti kuitenkin näkevänsä suomalaisessa vaateollisuudessa potentiaalia; esimerkiksi korkea laatu ja pitkälle jalostetut tuotteet olisivat suomalaisten vaatteiden tulevaisuus.¹²⁶ Teemana erilaiset kauppasopimukset, vapaakauppa ja sen rajoitukset pysyivät tapetilla Helsingin Sanomissa vielä seuraavanakin vuonna. Kesäkuussa 1982 Euroopan vapaakauppaliiton EFTAn ministerit tapasivat Helsingissä. ”Vapaakaupan rajoitukset lisäävät työttömyyttä”, kirjoittaa HS. Kyseessä oli selvästi ministerien kokouksen sanoma, mutta otsikointi tuntuu voimakkaalta ottaen huomioon, kuinka heikentävästi halpatuonti on vaikuttanut suomalaisten työtilanteeseen esimerkiksi juuri vaateollisuudessa. Tällä on todennäköisesti haluttu jälleen luoda positiivista kuvaa vapaakaupan vaikutuksista yleisölle, ja Suomen mukanaoloa tässä kehityksessä on pidetty arvossa. Itse tekstissä avattiin ministerien tarkoittaneen tiedonannossa sitä, että rajoitusten yleistäminen johtaisi reaalityulojen laskuun kaikkialla.

Syyskuussa 1982 Helsingin Sanomien Taloustiistaissa käsiteltiin Hongkongin erillishallintoalueen tilannetta. Kyseessä oli Kiinan taloudesta kertova juttusarja, jossa toimittaja Hannu Olkinuora kirjoitti viikoittain jostakin Kiinan talouden ilmiöstä. Hongkongin vuokrasopimus Kiinan kanssa oli päättymässä 15 vuoden kuluttua, ja Olkinuora arvioi Hongkongin tulevaisuuden näkymiä. Artikkeliki keskittyi pitkälti aivan muihin asioihin, mutta vaateollisuuttakin jutussa sivuttiin. Olkinuora kirjoitti, että työttömyyttä ei juuri tunneta Hongkongissa, mutta halpojen vaatteiden tielle on kasaantumassa vaikeuksia. Tässä hän viittasi Euroopan yhteisön EEC:n kanssa käytäviin neuvotteluihin, joista odotettiin uusia rajoituksia viennille Eurooppaan.¹²⁷ Hongkong oli tuolloin yksi

---

¹²⁶ Renny Jokelin: Vaate ja tekstiili käännekohdassa. HS 8.12.1981, s. 32.

¹²⁷ Hannu Olkinuora: Hongkong pysyy kapitalistisena. HS 21.9.1982, s. 24.

suurimmista vaatteiden viejistä ”kehitysmaiden” joukossa Taiwanin ja Etelä-Korean rinnalla; näiden kolmen maan hallussa oli kolmasosa kehitysmaiden vaatteiden viennistä vuonna 1979, arvioitiin Helsingin Sanomissa 1981.¹²⁸

3.2 Suomi-muodin tulevaisuus?

Vuonna 1983 niin tevanake-teollisuuden vienti kuin tuonti supistuivat; vienti jopa 17 prosenttia ja tuonti viisi prosenttia. Tekstiili- ja vaate-teollisuus muodosti 6,4 prosenttia Suomen viennistä.¹²⁹ Vuoteen 1983 asti teva-tuotteista kankaat muodostivat tuonnin merkittävimmän osan, mutta tällöin vaatteiden tuonti ohitti kankaat ja lähti erittäin jyrkkään nousuun.¹³⁰ Helsingin Sanomien sunnuntainumeroon toukokuun 1983 lopussa sisältyi Anna-Liisa Wiikerin Vaateesi-palsta, jossa Wiikeri kävi tällä kertaa läpi muodin historiaa 1920–1970-luvuilta, tarjoten ajalleen tyypillisistä asuista suomalaisvalmisteisia esimerkkejä. Voi olla vaikeaa eikä ehkä kovin tarkoituksenmukaistakaan yrittää arvioida artikkelin kirjoittamiselle mitään erityistä motiivia. Kuitenkin pohdittaessa julkisen keskustelun vaikutusta ihmisten mielikuviin voidaan todeta juuri tällaisten tunteisiin vetoavien, nostalgisoivien artikkelien korostavan jonkin asian, tässä tapauksessa kansallisen vaate-teollisuutemme ja sen säilymisen, merkitystä niin yksilöille kuin yhteiskunnallisesti.

Artikkelin aluksi Wiikeri tiivistää vaate-tuotannon vaiheet muutamaan kappaleeseen ennen kuin kuvaa eri aikakausien vaate-trendejä. 1920–30 -luvulla, ”kun suomalainen vaate-teollisuus otti ensimmäisiä haparoivia askeliaan”, valmistettiin yksi vaate yleensä alusta loppuun yhden ompelijan toimesta. Ennen toista maailmansotaa töitä alettiin jakaa osiin, ja 1960-luvulla siirryttiin niin kutsuttuun liukuhihnajärjestelmään. 1960-luvulla vauhdittui myös varsinainen massatuotanto, kun työvaiheita ei enää tehty käsin vaan enimmäkseen koneellisesti. Artikkelinsa lopussa Wiikeri kommentoi muodin kehitystä tyylilleen uskollisen tiukkasanaisesti; 1970-luku oli muodin hullu vuosikymmen, jonka laskuja maksetaan osin vieläkin, hän totesi. ”Kaikki oli muotia eikä mikään ollut muotia”, joten Wiikerin mukaan tapahtui se, mitä pelättiin – kuluttaja kyllästyi juoksemaan muodin oravanpyörässä ja käänsi selkensä muodille.¹³¹ Tuleeko Wiikeri tässä, ehkä huomaamattaan tai aivan tahallisesti, ottaneeksi kantaa Suomen ja koko globaalin vaate-teollisuuden paheneviin ongelmiin? Kun 1960-

---

¹²⁸ Renny Jokelin: Vaate ja tekstiili käännekohdassa. HS 8.12.1981, s. 32.

¹²⁹ Vajeet vanhalla tasolla. HS 27.1.1984, s. 33.

¹³⁰ Markula 1999, s. 38.

¹³¹ Anna-Liisa Wiikeri: Mennyttä maailmaa suomalaisittain. HS 29.5.1983, s. 31.

luvun lopussa ja 1970-luvulla julkiseen keskusteluun nousivat kansalaisyhteiskunta, sukupuolten tasa-arvo ja ympäristöongelmat, jäikö laatu tai ”muodikkuus” toissijaiseksi arvoksi?

Tammikuussa 1984 Helsingin Sanomissa ääneen pääsivät pitkältä aikaa suomalaisten vaatealan tekijät. Artikkelissa ”Omaperäinen vaate myy” toimittaja Arja Myllyneva haastatteli Tekstiilivaltuuskunnan tiedottaja Marjatta Salosta Vatevan messuilla Messukeskuksessa. Seuraavan talven ennakkonäyttelyssä näkyi Myllynevan mukaan pitkään puheissa ollut ”designaaminen”, eli suomalaisista vaatteista oli tehty yksilöllisempiä ja uniikimpia. Salonen kertoi, että neuleteollisuus tarjosi tähän paremmat mahdollisuudet kuin esimerkiksi trikoo. Suomalainen trikooteollisuus esiintyikin ensimmäistä kertaa Vatevan messuilla yhtenäisenä ryhmänä, sillä kilpailu halpatuonnin kanssa oli erityisesti trikootuotteissa kovaa; esimerkiksi alusvaatemarkkinoista ulkomaiset tuotteet olivat ”syöneet” 80 prosenttia. Suomalaisissa neulevaatteissa käytettiin yhä enemmän luonnonkuituja, mutta niitä täydennettiin tekokuiduilla pestävyyden lisäämiseksi, Salonen lisäsi.

Artikkelissa haastateltiin myös suomalaisen vaatealan yrityksen Kaitila Oy:n markkinointipäällikköä Hannu Sunia. Suni kertoi Kaitilan onnistuneen vaihtamaan tuotantonsa kevyistä trikoovaatteista ”designatumpiin”, jolloin länsivienti oli lähes kaksinkertaistunut ja kotimaan myynti kasvanut 40 prosenttia. Mallistoja tehtiin neljä vuodessa, koska vaatteiden ollessa erikoisempia ei samoja tuotteita voitu myydä jokaiselle jälleenmyyjälle, eikä Kaitila tehnyt vielä voittoa, mutta suuntaa Suni piti onnistuneena. Muita vastaavan muutoksen tehneitä suomalaisyrityksiä olivat Myllynevan mukaan esimerkiksi Waves, Willana ja Bijou.¹³² Kaitila Oy perustettiin vuonna 1924 Orimattilassa. Aluksi Bertta Kaitila hoiti kutomoa yksin, pian työntekijöitä oli 15 ja useamman laajennuksen jälkeen vuonna 1974 840 henkeä. Kaitila Oy ajautui konkurssiin vuonna 1986.¹³³ Artikkelissa poikkeuksellisesti mainittiin lisäksi suomalaisia muotisuunnittelijoita, kuten Irja Leimu, jolle myönnettiin valtion taideteollisuuspalkinto vuonna 1989.

Horisontti-palstalla maaliskuussa 1984 toimittaja Arja Myllyneva tarttui julkiselle keskustelulle hyvin tuttuun aiheeseen, nimittäin Suomen ja Ruotsin vertailuun. ”Ruotsi pyrkii takaisin muodin markkinoille” -jutussa Myllyneva toi itsekin artikkelin alussa esille suomalaisten ja ruotsalaisten vertailun erilaisilla elämän alueilla, ja kuvasi Ruotsin antaneen Suomelle ”luovutusvoiton” muutama vuosi sitten, kun sen vaateala kärsi massakonkursseista. Nyt ruotsalaiseen vaateteollisuuteen oli syntynyt uusia valmistajia, ja vanhoilla sujui paremmin kuin aikoihin. ”Omiin suunnittelijoihin

---

¹³² Arja Myllyneva: Omaperäinen vaate myy. HS 27.1.1984, s. 20.

¹³³ Lappalainen & Almay 1996, s. 166-167.

luotetaan” ja ”kansainvälistä kaupantekoa” olivat Myllynevan artikkelin väliotsikoita, ja itse teksti vilisi monenlaisia ylistysanoja Ruotsin ihmeelle.

Myllyneva oli selvästi kirjoittanut artikkelin hieman provosoivasti ja kielellisesti leikitellen, mutta värikkäiden ilmaisujen joukosta löytyi myös muutama huomattava fakta; koska Ruotsissa oli kallista valmistaa vaatteita, olivat ruotsalaiset merkit ryhtyneet kuljettamaan vaatteita ommeltavaksi muualle, ja vain niiden suunnittelu, markkinointi ja myynti tehdään Ruotsissa. Tämä ilmiö oli tuolloin uusi, ja erittäin merkittävä vaateteollisuuden tulevaisuuden kannalta. Jos vaate oli ruotsalaisen merkin tuotantoa, ruotsalaisen tai esimerkiksi italialaisen suunnittelema, vaikkapa Kauko-idässä ommeltu ja vielä kankaan alkuperä muualla, minkä maan vaateteollisuudesta oli lopulta kyse? Myllyneva teki myös toisen erittäin tärkeän huomion: ”samaa aikaan kun suomalaiset vaatevalmistajat rutisevat kasvavista tuotantokustannuksista, ruotsalaiset lähettelevät mallejaan tänne ommeltavaksi”, hän kirjoittaa. Suomi oli siis tuohon aikaan ikään kuin ”yksi kehitysmaa”, jonne oli halvempaa lähettää tuotteet ommeltavaksi kuin ommella suoraan tuotantomaassa, kuten Ruotsissa.¹³⁴

Vuosina 1985–1986 Helsingin Sanomissa uutisoitiin vaateteollisuudesta melko tavanomaiseen tapaan; sen vientiä ja suhdannelukuja käytiin läpi, ja Arja Myllyneva raportoi Vatevan messuilta sekä päivittelee Ruotsin vaateteollisuuden tilannetta. Vuonna 1984 Suomen ulkomaan tavarakaupan saldo eli kauppataseen ylijäämä oli ennätyskallisen korkea 6,2 miljardia markkaa ja vaateteollisuuden vienti kasvoi 7 prosenttia. Toinen valtionvarainministeri Pekka Vennamo ennusti vuodesta 1985 bruttokansantuotteen kannalta vieläkin parempaa vuotta.¹³⁵ ”Kevyen ja viihteellisen messujulkisivun takana on aina huoli tulevaisuudesta eli siitä, onko tehtaan työntekijöille töitä ja kuinka pitkäksi aikaa eteenpäin”, Myllyneva kuvaili Vatevan messujen tunnelmaa Helsingin messukeskuksessa. Tulevaisuus näytti kuitenkin hyvältä; suomalaisia turkkeja vietiin Yhdysvaltoihin ja Kanadaan, ja Suomeen tuotiin vaatteita erityisesti Tanskasta ja Italiasta.¹³⁶ Suomesta tuli EFTAn täysjäsen vuonna 1986, mikä vauhditti kaupan vapautumista.¹³⁷

Syyskuussa 1986 Myllyneva kirjoitti laajemmin ”tapaus Ruotsista”, eli 1970-luvulla tapahtuneesta vaateteollisuuden voimakkaasta romahduksesta Ruotsissa. Myllyneva otti vihdoin kantaa vaateteollisuuden uuteen ongelmaan; imagoltaan ruotsalainen tai suomalainen vaate saatetaan ”teettää” Italiassa tai Kauko-idässä, ja kuluttajalle on epäselvää, minkä maalainen vaate on kyseessä. ”Kiireinen asiakas ei jaksa kuumassa sovituskopissa tutkia joka ikistä vaatteeseen kiinnitettyä lippua

---

¹³⁴ Arja Myllyneva: Ruotsi pyrkii takaisin muodin markkinoille. HS 16.3.1984, s. 22.

¹³⁵ Tuonti supistui hieman. HS 30.1.1985 s. 25.

¹³⁶ Arja Myllyneva: Vaatemessuilla poukkoilee ensi talven muoti. HS 30.1.1985, s. 16.

¹³⁷ Paavonen 2019, s. 94.

ja lappua. Liekö valmistusmaalla hänelle aina merkitystään, muotibisnes kun näyttää olevan yhä kansainvälisempää”, hän tiivistä uuden ongelman. Myllyneva kirjoitti artikkelissa seuraavien viiden vuoden näyttävän, onko suomalaisella tai niin ikään ruotsalaisella vaateollisuudella tulevaisuutta, vai jäävätkö ne halpatuonin jalkoihin lopullisesti.¹³⁸ 1980-luvun puolivälissä julkista keskustelua leimasi jälleen tasapainottelu; onko Suomen vaateollisuudella toivoa vai ei? Palkkatason uutisoitiin nousevan, mutta toisaalta Suomi oli silti edullinen tuotantomaa Euroopassa. Tuontirajoitusten poistuminen heikensi Suomen omaa vaatevientä, mutta samaan aikaan nähtiin tärkeänä arvona olla mukana länsimaisessa ja eurooppalaisessa kehityksessä.

3.3 Halpatuotanto laajenee

1980-luvulta lähtien Suomi suuntautui enemmän Länsi-Euroopan integraatioon ja globaaliin markkinatalouteen.¹³⁹ Halpatuotanto nousi julkiseen keskusteluun vahvemmin, ja sitä myös kritisoitiin ensimmäisiä kertoja. Helsingin Sanomien laajassa sunnuntainnumerossa kesäkuussa 1984 raportoitiin suoraan Portugalin Maiasta. Artikkelissa, joka otsikoitiin huomiota herättävästi ”He tekevät töitä Suomelle”, toimittaja Heikki Sarviaho kirjoittaa Luhdan vaatteita valmistavista portugalilaisista. Artikkelin aihe oli oman tutkimukseni mukaan urauurtava; ainakaan 1970-luvulta alkaen ei Helsingin Sanomissa ollut koskaan tehty vastaavaa reportaasia suomalaisen vaateollisuuden tuotantolaitoksista ulkomailla. Artikkelin sisältö keskittyi suurimmaksi osaksi kuitenkin todentamaan sen, että tuotannon siirtäminen Portugalin Maiaan oli ollut pelkästään positiivinen asia. Jutussa haastateltiin kahta tehtaan, Finexporten, työntekijää, 16-vuotiasta Mariaa ja 48-vuotiasta Hormeniota, joiden perheiden toimeentulolle tehtaalla oli artikkelin mukaan valtava merkitys. Maria siskoineen elätti koko perhettään, ja Hormeniolla oli kahdeksan lasta ja lapsenlapsia. Sarviaho esitteli laajasti Luhdan tehtaan etuja portugalilaisille: palkka oli keskimääräistä parempi ja se maksettiin ajallaan, lisäksi maksettiin ”urakkatyypistä korotusta”, sosiaalililat ovat ”suomalaista tasoa” ja koneet uusia.¹⁴⁰

Tuotiin artikkelissa toki esille myös Portugalin hyöty Luhdalle: palkkakustannukset olivat pienempiä ja tarkan seulan läpikäyneet työntekijät pystyivät nopeaan työtahtiin, mikä mahdollisti tuotteiden viennin Keski-Euroopan markkinoille suuren tuotantokapasiteetin ansiosta. Luhta perusti tehtaansa monien muiden tavoin Portugaliin 1960-luvulla, mutta toisin kuin muut yritykset se ei siirtänyt

---

¹³⁸ Arja Myllyneva: Suunnittelijaryhmä puuhaa mainetta ruotsalaiselle vaatemuodille. HS 24.9.1986, s. 21.

¹³⁹ Paavonen 2019, s. 80.

¹⁴⁰ Heikki Sarviaho: He tekevät työtä Suomelle. HS Maia 17.6.1984, s. 26-27.

tuotantoon pois niin kutsutun neilikkavallankumouksen myötä 1970-luvun puolivälissä. Ammattiyhdistysliike ei ollut onnistunut vallankumouksen jälkeen saamaan itselleen vaikutusvaltaa, maan taloustilanne oli heikko inflaation ja epävarman poliittisen ilmapiirin vuoksi ja työntekijöiden palkkaus perustui pitkälti ulkonäöllisten seikkojen kuten hakijan painon tai pituuden arvioitiin. Kuitenkin artikkelissa haastateltu Suomi-Portugali Seuran aktiivi, Portugalissa asuva suomalainen konsuli, Finexporte-tehtaan johtaja ja asiainhoitaja Suomen Lissabonin suurlähetystöstä peräänkuuluttivat lisää yhteistyötä Suomen ja Portugalin yritysten välille.

Julkisen keskustelun osalta artikkelilla luotiin erittäin positiivinen kuva tuotannon siirtämisestä halvemman työvoiman maihin, eikä kritiikkiä sitä vastaan esitetty lainkaan. Yhdeksän tunnin työpäivän kulusta kerrottiin vain, että se alkoi 8.30, tunnin kestävät markkinat katkaisivat työpäivän ”mukavasti” ja että se päättyi 18.30, kun ”nuorukaiset odottavat mielitiettyjään” pihalla. Aluksi Marian kerrottiin toivoneen työnteon suojaikärajan nostamista 16 vuoteen nykyisen 14:n sijaan, mutta lopuksi artikkeli päättyi sanoin: ”Ja tehtaan ansiosta hento neito Maria Cidalia, 16, voi jonkinlaisella varmuudella rakentaa elämänsä eteenpäin”. Tällainen yksipuoleinen keskustelu vaateteollisuuden halpatuotannosta palveli lähinnä alihankintaa harrastavia yhtiöitä, kun niiden toimia käsiteltiin julkisuudessa melkein kuin ne harrastaisivat hyväntekeväisyyttä.

Erilaista näkökulmaa julkiseen keskusteluun toi tammikuussa 1987 Suomen Kehitysmaainstituutin vastaava johtaja, kehitystutkimuksen dosentti ja Suomen YK-liiton puheenjohtaja Kimmo Kiljunen Helsingin Sanomien ensimmäisellä sivulla kannanotollaan otsikolla ”Kehitysmaiden vapaat tuotantovyöhykkeet”. Ensimmäistä kertaa keskusteluun nousivat myös kehitysmaissa tapahtuvan tuotannon ongelmat. Kiljunen otti kantaa erityisesti kehitysmaissa käytössä olevaan toimintatapaan, jossa rajattiin pieni maantieteellinen alue täysin erilleen muusta yhteiskunnasta, samoin kuten esimerkiksi satamat, joissa ulkomailta tuotua tavaraa voidaan varastoida, pakata ja purkaa tullioikeudellisten sääntöjen ulkopuolella. Nämä alueet eivät välttämättä kuuluneet minkään maan lainsäädännön, valvonnan tai verotuksen piiriin, jolloin niissä tuotantolaitoksen ylläpitäminen oli helppoa ja lähes vailla mitään säännöksiä. Kiljunen kertoi ensimmäisen tällaisen alueen perustamisen tapahtuneen Irlannissa vuonna 1959, ja vuonna 1987 niitä löytyvän muun muassa Etelä-Koreasta ja Hongkongista, joissa vaateteollisuus oli erityisen voimakas.

Kiljunen nosti esiin myös muita kehitysmaissa tapahtuvan tuotannon ongelmia, kuten erittäin alhaisen palkkatason, sukupuolten väliset erot ja järjestäytymisen kieltämisen.¹⁴¹ Vaikka Kiljunen ei puhunut vain vaateteollisuudesta eikä varsinkaan suomalaisista yhtiöistä, voidaan tätä artikkelia pitää

---

¹⁴¹ Kimmo Kiljunen: Kehitysmaiden vapaat vyöhykkeet. HS 5.1.1987 s. 1.

merkittävänä tutkimuksen kannalta. Hienovaraisten arvailujen ja negatiivisten talousuutisten jälkeen kyseessä oli suoraan ongelmiin kantaottava teksti tällä huomattavan suurella foorumilla, Suomen suurimmassa sanomalehdessä. Kiljunen selitti kannanotossaan selkeästi, miksi hänen luettelemansa asiat muodostuvat ongelmiksi. Hän toi esille, kuinka kehitysmaissa palkkataso oli noin kymmenesosan teollistuneiden maiden vastaavasta, ja samaan aikaan käytetty työaika noin 20-50 prosenttia teollisuusmaita korkeampi. Työn tehokkuus ei kuitenkaan eronnut suuresti, sillä kyseessä olivat ”melko vähän ammattitaitoa vaativat rutiiniluonteiset vaihetyöt”, jolloin yksikkötyövoimakustannukset olivat ratkaisevasti matalammat kehitysmaissa. Kyseisissä maissa oli myös paljon nuorta työvoimaa, jolloin tehtaiden tarpeisiin löytyi jatkuvasti uusia nuoria työntekijöitä.

Noin 80 prosenttia työntekijöistä tekstiiliteollisuudessa oli 14-24 -vuotiaista naisia, joille palkkaa voitiin maksaa lähtökohtaisesti vähemmän. Naiset olivat Kiljusen mukaan myös ”huonosti järjestäytyneitä ja vaivattomasti erotettavissa” verrattuna miehiin. Monikansalliset yhtiöt olivat Kiljusen mukaan monesti investointejaan vastaan edellyttäneet maiden hallituksilta ammatillisen järjestäytymisen kieltämistä, sekä pyrkineet muutenkin vaikuttamaan kohdemaan politiikkaan niin, etteivät työvoimakustannukset nousisi. Yhtiöissä ei useinkaan noudatettu esimerkiksi työvoimalainsäädäntöä.¹⁴² Vaikka Kiljunen ei tarjonnut mitään lähteitä tiedoilleen, on hyvin todennäköistä, että hänen näkemyksensä vapaista tuotantovyöhykkeistä pitivät paikkaansa. Ainakin näin jälkikäteen tarkasteltuna tiedämme tilanteen kehitysmaiden tuotantolaitoksissa olleen juuri tällainen pitkään – ja olevan osittain edelleenkin. Näkökulmasta riippumatta halpatuotantoa käsittelevissä artikkeleissa naisen rooli nähtiin hyvin samankaltaisena; ei itsenäisenä toimijana vaan jonkinlaisena uhrina, jolle asiat vain tapahtuvat ja joka jää kapitalismin jalkoihin. 1980-luvun julkisessa keskustelussa ei Suomenkaan vaateollisuudessa työskenteleviä naisia käsitelty varteenotettavina toimijoina. Jopa Tekstiili- ja Vaatetustyöväen Liitto Teva ry:n puheenjohtaja Tuulikki Kannisto kirjoittaa: ”Työntekijöillä on muutoksessa yksi yhteinen piirre kautta vuosisatojen; hän on alistettu, vähäosainen ja useimmiten nainen.”¹⁴³

3.4 Vaatteen teolle uudet kaavat

1980-luvun lopussa uutisointi vaateollisuudesta polveili. Vuonna 1987 Helsingin Sanomat otsikoi ”Viennin ylijäämä viisi miljardia” ja kertoi vaateviennin kasvaneen vuonna 1986 arvoltaan kolme

---

¹⁴² Kimmo Kiljunen: Kehitysmaiden vapaat vyöhykkeet. HS 5.1.1987 s. 2.

¹⁴³ Salonen 1988, s. 27.

prosenttia, muodostaen nyt 6,5 prosenttia Suomen kokonaisviennistä.¹⁴⁴ Saman vuoden heinäkuussa toimittaja Kristiina Ritvos kirjoitti HS Suhdanteet-palstalla, että vaateteollisuus oli saanut viime kuukausina puhtia tuotantoonsa.¹⁴⁵ Kuitenkin vain hieman yli vuotta myöhemmin, elokuussa 1988, Helsingin Sanomien pääkirjoitus otti kantaa vaateteollisuuden huonoon tilanteeseen. ”Vaatteen teolle uudet kaavat”, otsikossa sanailtiin ja tekstissä kerrottiin alalta kuuluvan yksipuoleisesti synkkiä tietoja. ”Suomalainen vaateteollisuus elää mullistusten ja uudelleenarviointien aikaa”, artikkelissa muotoiltiin. Suomessa ja globaalissa vaateteollisuudessa tapahtunut muutos alettiin ymmärtää laajalti itse teollisuudenalan ulkopuolellakin. Suomen vaatetuonti ylitti vuonna 1988 ensimmäistä kertaa Suomen vaateviennin, eikä kehitys ole taittunut sen jälkeen.¹⁴⁶

Kirjoituksessa viitattiin kasvavaan konkurssien määrään, vähenevään vientiin, heikentyneeseen Neuvostoliiton kauppaan ja niin halpatuonnille kuin ”keskieurooppalaiselle laatuvaatteelle” häviämiseen. Itse tekstin pointti oli kuitenkin se, että kehityksen ei tarvitsisi mennä näin, vaan Suomen vaateteollisuudessa nähtiin mahdollisuuksia myös tulevaisuudessa; pääkirjoituksessa peräänkuulutettiin rohkeutta ja omaleimaisuutta. Suomeen oli idänviennin myötä kasvanut yksi läntisen Euroopan suurimmista vaateteollisuuksista, ja valmistuksen väheneminen nähtiin väistämättömänä. Kuitenkin esimerkiksi myynnin ja markkinoinnin keinoin sekä onnistunein mallistoin vaateteollisuus voitaisiin vielä säilyttää.¹⁴⁷ Vaikka kirjoituksella oli hyvä näkökulma, ei tähän tarjota erityisesti mitään keinoja tai ratkaisuja. Oli myös todennäköisesti lehden lukijoille ja vaateteollisuuden kuluttajille – heidän ollessaan todennäköisesti samaa joukkoa – hieman hämmentävää, että näkökulma vaateteollisuuden tilanteeseen vaihteli näin nopeasti. Toisaalta on muistettava se, että vuodessa saattaa tapahtuja isojakain muutoksia.

Suomen markka revalvoitiin maaliskuussa 1989, ja se olikin Helsingin Sanomissa pääotsikkona 18.3.1989.¹⁴⁸ Taloussivuilla revalvointia analysoitiin laajasti ja eri asiantuntijoiden avulla. Artikkelialkoi; ”valtioneuvosto laski perjantaina valuuttaindeksin vaihteluväliä neljä prosenttia”, eikä voi olla pohtimatta, kuinka hyvin tämä on niin kutsutulle tavalliselle kansalaiselle todella selventänyt tilannetta. Revalvoinnin päätavoitteiden selitettiin olevan ylikuumentuneen taloudellisen tilanteen viilentäminen ja kotimaisen kulutuksen sekä inflaation hillitseminen. Tämä todennäköisesti auttoi ymmärtämään taloudellista muutosta paremmin. Artikkelisiin oli myös liitetty pieni ”infolaatikko”, jossa selitetään revalvaation eli arvon nousun käsite.

---

¹⁴⁴ Viennin ylijäämä viisi miljardia. HS 28.1.1987 s. 29.

¹⁴⁵ Kristiina Ritvos: Teollisuuden kasvu jatkuu. HS 22.7.1987 s. 21.

¹⁴⁶ Markula 1999, s. 38.

¹⁴⁷ Vaatteet teolle uudet kaavat. HS 25.8.1988, s. 2.

¹⁴⁸ Suomen markka revalvoidaan. HS 18.3.1989, s. 3.

Revalvaatiota kommentoivat artikkelissa Suomen Pankin pääjohtaja Rolf Kullberg, Työväen taloudellisen tutkimuslaitoksen (vuodesta 1993 eteenpäin Palkansaajien tutkimuslaitos) esimies Pekka Korpinen ja Elinkeinoelämän tutkimuslaitoksen Etlan johtaja Pentti Vartia. Erityisesti Korpisella ja Vartiolla oli hyvin erilainen suhtautuminen revalvaatioon Korpisen ollessa sen puolesta ja Vartian huolissaan erityisesti Suomen kilpailukyvyistä. Vartia peräänkuulutti esimerkiksi verotuksen keventämistä, joka onkin tyypillisesti mukana työnantajaa ja elinkeinoelämää edustavien toimijoiden keinovalikoimassa taloustilanteen parantamiseksi.¹⁴⁹ Näkemys kilpailukyvyn heikentymisestä ja työn verotuksen keventämisestä on pysynyt julkisessa keskustelussa itse asiassa nykypäivään saakka, esimerkiksi juuri Etlan ulostuloissa.¹⁵⁰ Etlan Pentti Vartia totesi lopuksi, että tekstiili- ja vaateteollisuus joutuisi vaikeuksiin revalvaation heikentäessä vientiyritysten kannattavuutta vientihintojen noustessa.¹⁵¹

Syyskuussa 1989 Helsingin Sanomien Sunnuntai-osiossa vaateteollisuus oli saanut itselleen kokonaisen aukeaman, jolta löytyi kaksi merkittävää artikkelia. Ensin otsikolla ”Pukeudu menestyksen makuun” toimittaja Sakari Määttänen oli kirjoittanut ja Juha-Pekka Laakio kuvannut humoristisesti kirjoitetun jutun miesten muodista. En ole käynyt systemaattisesti läpi kaikkia muotijuttuja Helsingin Sanomissa tutkimuksen pääpainon ollessa nimenomaan vaateteollisuudessa ja siitä käydyssä keskustelussa, mutta jo kevyellä läpikäynnillä voi todeta, että miesten tekemät muotijutut olivat erittäin harvinaisia Suomessa, varsinkin tarkastellulla aikavälillä. Todennäköisesti HS:n toimitus oli tehnyt tietoisin valinnan tässä tuodakseen pukeutumista lähemmäs miehistä kulttuuria yhdistäen aiheen myös humoristiseen kerrontaan tarinalla, jossa kuopiolainen Sulo saapui Helsinkiin juontotehtäviin ja häntä avusti vanhempi ekonomi, ”hieman jupahtava” Ensio.¹⁵²

Seuraavalla sivulla päästiin palaamaan takaisin perinteisempään sukupuoliasetelmaan, kun toimittajat Irja Hyvärinen ja Marja Salmela kirjoittivat otsikolla ”Tekstiilin tyttöjen elämänlanka ohenee” tekstiiliteollisuuden työpaikkojen vähentymisestä. Artikkelit toi julkiseen keskusteluun kadoksissa olleen vaateteollisuuden työntekijöiden näkökulman, vaikkakin se oli hieman dramatisoitu sekä sukupuolitettu ilmauksilla kuten ”irtisanotut unohdetaan” ja ”nämä voimattomat naiset eivät pysty pitämään puoliaan”. Heti aluksi kerrottiin kymmenen eri suomalaisen vaatevalmistajan konkurssista tai tehtaan lopetuksesta: Turo konkurssiin, Reima lopetti kaksi tehdasta, Fjällräven siirsi tuotantoaan Portugaliin ja Meira keskittyi tekemään työvaatteita. Artikkelissa käytiin läpi tilanteeseen johtaneet

---

¹⁴⁹ Hallitus viilentää taloutta jarrutuspaketilla. HS 18.3.1989, s. 41.

¹⁵⁰ Riikka Kalmi: 'Etlä: työnantajamaksut alas, rahat vaikka eläkeläisiltä.' Taloussanomien 8.1.2015. <https://www.is.fi/taloussanomien/art-200001861721.html>. Luettu 13.11.2020.

¹⁵¹ Hallitus viilentää taloutta jarrutuspaketilla. HS 18.3.1989, s. 41.

¹⁵² Sakari Määttänen: Pukeudu menestyksen makuun! HS 11.6.1989, s. B6.

syyt; öljyn hinnanlasku johti Neuvostoliiton tilausten karsintaan, halpatuonti toi kauppoihin edullisia vaihtoehtoja ja suomalaisyritykset siirsivät itsekin tuotantoaan kaukomaihin.

Uusimmaksi uhaksi artikkelissa nimettiin ”eliittituonti” eli varakkaiden halukkuus pukeutua suomalaisten laatumerkkien sijaan ulkomaisiin, kuten Boss, In Wear ja Yves Saint Laurent. Toki dramaattisista ilmaisuista huolimatta ei voida kiistää, etteikö tilanne alalla olisi jo vaikea. Kun 1980-luvun alussa vaatteita teki 34 000 naista, oli heitä nyt 8000 vähemmän ja vuodesta 1986 lähtien konkurssreja oli tullut vuodessa noin 80 ja työpaikkoja vähentynyt noin 2500. Toimittajat haastattelivat tekstiilitehtaiden työntekijöitä, jotka olivat kaikki naisia. Heidän kokemuksensa vahvistivat Lapin korkeakoulussa ensimmäistä alan rakennemuutosta kuvaavan tutkimuksen tekijät, Seija Putkonen ja Hilikka Ylisirniö. He seurasivat torniolaisen Lappfiberin 86 irtisanotun työntekijän elämää konkurssin jälkeen. Heistä kolme oli saanut uuden vakinaisen työn, kaikki tuttavien kautta.¹⁵³ Vaikeaa tilannetta kommentoivat myös asiantuntijat; Suomen Akatemian tutkija Asko Suikkanen, Vatevan Jussi Peitsara, tekstiiliteknologian professori Ahti Reijonen Tampereen yliopistosta ja Tekstiili- ja Vaatetustyöväen Liiton puheenjohtaja Tuulikki Kannisto.

Suhteessa aiempaan keskusteluun uutta oli, että asiantuntijakommentteja antoi myös nainen. Kuitenkin joko tiedostamatta tai tiedostetusti hänen kaksi kommenttiaan saatiin asetettua vähempiarvoiseen asemaan käyttämällä sanoja ”muistelee” ja ”huolehtii” miesasiantuntijoiden neutraalien ”sanoo” tai jopa auktoriteettiasemasta kertovan ”muistuttaa” rinnalla. Kokonaisuudessaan Suomen vaateollisuuden tilanteesta ja tulevaisuudesta oltiin hyvin huolestuneita; kauppa- ja teollisuusministeriö harkitsi valtio-omisteisen villakangaskutomo Valvillan lopettamista ja monikuitusopimus MFA:sta¹⁵⁴ neuvoteltiin edelleen. Esimerkiksi Ruotsi oli päättänyt poistaa kaikki tekstiili- ja vaatetuonnin rajoitukset. Jos Suomi toimisi näin, se tarkoittaisi yli 10 000 työpaikan vähentymistä 1990-luvulla. Reijonen korosti jo aiemmin keskusteluissa ollutta Suomen kilpailuetua, eli pitkälle vietyä automatisointia ja korkeaa jalostusastetta. Etlan tuoreessa arviossa kansantalouden kehitysnäkymistä 1989–1993 ei ollut ”yhtä suurta uskoa kilpailukykyyn”, kun tuotannon uskottiin supistuvan edelleen.¹⁵⁵

Vuosien 1986–1990 aikana Suomen vaateollisuuden tuotannon määrä putosi lähes puolella.¹⁵⁶ Julkinen keskustelu oli siis samassa linjassa alan tilanteen kanssa. 1980-luvun lopulle tultaessa tekstiilin perusteollisuus työllisti enää runsaat 13 000 työntekijää. Niin kuin Helsingin Sanomien

¹⁵³ Irja Hyvärinen & Marja Salmela: Tekstiilin tyttöjen elämänlanka ohenee. HS 11.6.1989, s. B6.

¹⁵⁴ Kehitysmaiden ja teollisuusmaiden välinen Multifibre Agreement, joka solmittiin vuonna 1961 koskemaan alun perin vain puuvillaa, laajennettiin vuonna 1974 ja jatkettiin vuonna 1977. Nämä neuvottelut alkoivat vuonna 1981.

¹⁵⁵ Irja Hyvärinen & Marja Salmela: Tekstiilin tyttöjen elämänlanka ohenee. HS 11.6.1989, s. B6.

¹⁵⁶ Lappalainen & Almay 1996, s. 225.

artikkeleissa 1980-luvulla huomattiin, aiheutti halpatuonti ensisijaisesti uhan tekstiilin perusteellisuudelle, ja Suomessa alettiin peräänkuuluttaa vaatteiden korkeampaa laatua ja jalostusastetta sekä ”designaamista” erikoisempiin ja yksilöllisempiin muotivaatteisiin. Tämä aihe muodosti julkisessa keskustelussa selkeän jatkumon. Myös voimakkaan idänviennin ansiosta vaatelama alkoi myöhemmin kuin tekstiiliteollisuuden perusteellisuudessa. 1980-luvun lopussa vaateollisuus työllisti vielä noin 20 000 työntekijää.¹⁵⁷

Suomen palkkatason ollessa edelleen matala Suomessa valmistettiin esimerkiksi ruotsalaisten vaatemerkkien vaatteita. Julkisessa keskustelussa tuotiin silti useaan otteeseen esille Suomen palkkakustannusten nousu, mikä mahdollisti elinkeinoelämän julkisen paheksunnan. Palkkatason nousuun koettiin myös ehkä jonkinlaisia paineita solidaarisuuden vuoksi. Vaateyritykset luottivat edelleen suomalaisen vaateollisuuden, vientivaltteinaan laatu ja korkea jalostusaste, joista tuli julkisen keskustelun kantava tema aina viime vuosiin saakka. Vapaakaupan ongelmat nousivat käsittelyyn, mutta usein ne kuitattiin suuremmilla hyödyillä. Helsingin Sanomien kirjoituksista tulee käsitys, että Suomi haluttiin mukaan länsimaiseen kehitykseen, vaikka vapaakaupasta olisikin ollut haittaa ainakin vaateollisuudellemme. Utisointi tasapainotteli selvästi sen välillä, onko tilanne todella huono vai onko vaateollisuudella Suomessa vielä toivoa. Helsingin Sanomissa harrastettiin niin me-hengen nostatusta kuin kriittisiä puheenvuoroja Suomen vaateollisuuden tilanteesta.

”Kiina-ilmiö” tuli koko ajan lähemmäksi tavallista kuluttajaa vaatteiden epäselvien alkuperämerkintöjen myötä, ja keskustelussa luotiin monessa kohtaa globaaliin talouteen liittyviä mielikuvia järjestelmän häviäjistä ja voittajista, ”meistä ja heistä”. Äänensä saivat kuuluviin entistä enemmän myös naistoimittajat, minkä toisaalta ajateltiin olevan luonnollista, kun kyseessä oli muotialaan liittyvä uutisointi.¹⁵⁸ Kuitenkin asiantuntijoiksi naiset eivät juurikaan kelvanneet, ja halpatuotantoa käsittelevissä artikkeleissa naisia ei nähty aktiivisina toimijoina lainkaan. Vuosikymmenen lopussa vaateuonti ylitti vaateviennin arvon, eikä kehitys koskaan kääntynyt. Markan revalvointi pahensi vientivetoisen teollisuuden ahdinkoa. Konkurssiuutiset ja huoli kilpailukyvästä lisääntyivät ja olivat omiaan luomaan julkiseen keskusteluun tummia pilviä.

---

¹⁵⁷ Hoffman 2019, s. 142.

¹⁵⁸ Jensen-Eriksen, Mainio & Hänninen 2019, s. 196.

4 MUUTTUVAN YHTEISKUNNAN 90-LUKU

1990-luvulla Suomen talous kohtasi ennennäkemättömiä muutoksia muun muassa laman, Neuvostoliiton romahtamisen ja Euroopan Unionin jäsenyyden myötä. 1990-luvun ensimmäisinä vuosina vaateteollisuuden käsittely Helsingin Sanomissa oli runsasta. Lama syvensi myös vaatealan kriisiä. Vaateteollisuuden ongelmat selkeästi tiedostettiin, mutta yritysten vastuuta tapahtuneesta siirtymisestä halvemmän tuotannon maihin ei juurikaan tuotu keskusteluun. Sen sijaan suomalaisten vaatteiden kulurakennetta avattiin yksityiskohtaisesti, mikä oli uutta julkisessa keskustelussa. Uutta sen sijaan ei ollut vaatealan toimijoiden horjumaton usko tulevaan ja argumentit sen puolesta, että suomalaisten merkkien tulisi keskittyä yksilöllisempiin ja pidemmälle jalostettuihin tuotteisiin. Julkiseen keskusteluun tuotiin entistä selkeämmin myös feministiset kysymykset; miksi alan suunnasta ovat olleet vastuussa keski-ikäiset miehet, kun muotia kuluttavat enimmäkseen nuoremmat naiset? Ammattisuunnittelijoiden rooli korostui, varsinkin jos tuotteilta odotettiin viimeistellympää ilmettä – ja suunnittelijat olivat suurimmaksi osaksi naisia. Tämäkään kehityssuunta ei onnistunut muuttamaan sitä faktaa, että pukeutumisen ollessa kulttuurikysymys ei kotimaan markkinoista olisi Suomen vaateteollisuuden pelastajiksi; suomalaiset käyttivät pukeutumiseen hyvin vähän rahaa.

Suomen vaateteollisuudesta käyty julkinen keskustelu kietoutui 1990-luvulla pitkälti etenevän globalisaation ympärille. Vuosikymmenen alussa ensimmäisissä artikkeleissa Kiinan hikipajojen ongelmia vähäteltiin, tai ainakin niiden vakuutettiin olevan pienempiä kuin riisipelloilla. Suomen jäsenyydet GATTissa ja ETA:ssa kiinnittivät talouttamme vahvemmin osaksi länsimaista kehitystä, mikä nähtiin monen vaatealan toimijan puolesta positiivisena ja oikeastaan ainoana vaihtoehtona. Edelleen yrityksistä puhuttiin ikään kuin passiivisina toimijoina, joiden oli vain välttämätöntä siirtää tuotantoaan ulkomaille esimerkiksi tuontitullien vähentyessä. Toisaalta kehitys oli osa maailmanlaajuista deindustrialisaatiota, jota ei yhden yrityksen tai maan olisi mitenkään mahdollista kääntää. Representaation kautta arvioituna kuitenkin julkinen keskustelu halpatuonnin ympärillä oli varsinkin 1990-luvun alkuvuosina melko yksipuolista.

Ääneen eivät päässeet kertaakaan kuluttajat, työntekijät tai vaatteiden suunnittelijat, vaan vaatealan vaikuttajat, jotka olivat saaneet palstatilaa 1970-luvulta saakka, kuten Pekka Luhtanen ja Jussi Peitsara. Esimerkiksi Marimekko teki myös 1990-luvulla verrattaen hyvää tulosta uuden toimitusjohtajan Kirsti Paakkasen johdolla¹⁵⁹, mutta hänen näkemyksiään esimerkiksi Euroopan Yhteisöstä ei Helsingin Sanomista löytynyt. On myös huomionarvoista, että nykypäivästä käsin

---

¹⁵⁹ Koivuranta et al 2015, s. 277.

luettuna artikkeleista on huomattavissa, että vielä tuolloin EU:n tuomista hyödyistä ei välttämättä ollut täysin oikeanlaista kuvaa. Unionin ajateltiin esimerkiksi säätelevän halpatuontia ”kaukomaista” ja yhtenäistävän työehtoja sen jäsenmaissa. Kuitenkin 1990-luvun edetessä julkinen keskustelu monipuolistui, ja toimittajat ottivat rohkeammin kantaa vaatealaston muutoksiin. Käsiteltäessä esimerkiksi GATTia tuotiin esille kysymys globaalien talouden voittajista ja häviäjistä. Suomalainen työ oli edelleen arvo, ja tuotteiden alkuperämerkinnät nostattivat paljon pohdintaa kuluttajan näkökulmasta.

1990-luvun loppupuolella modernin vaatealaston ongelmat selkeytyivät suurelleen yleisölle, kun pikamuoti karsi kotimaisen teollisuuden viimeisetkin rippeet ja ympäri maailmaa raportoitiin ihmisoikeusrikkomuksista tekstiilialan hikipajoissa. Keskustelu esimerkiksi hikipajoista ja halpatuotannosta loi me-henkeä jakamalla maailmantaloutta yhä vahvemmin ’meihin’ kehittyneissä, sivistyneissä teollisuusmaissa ja kaukasiin kehitysmaihin, ’heihin’. Vaikka hikipajoja todistettavasti löytyi myös Euroopasta, oli puhe niiden työntekijöistä melko toiseuttavaa; he olivat siirtolaisia, uhreja ja sorrettuja sekä toiminnan kohteita, eivätkä aktiivisia toimijoita itse. Kansainvälinen keskustelu aiheutti hyvääkin; Kansainvälisen työjärjestön ILO:n yleiskokous, Kansainvälinen työkonferenssi, hyväksyi vuonna 1998 julistuksen, joka koski työelämän perusperiaatteita ja -oikeuksia.¹⁶⁰ Minkäänlaiset ympäristökysymykset eivät nousseet todelliseen pohdintaan vielä 1990-luvullakaan.

4.1 Lama tuo muutoksen

Talouden säätelyä purettiin 1980-luvulla nopeasti, ja ylikuumentunut taloustilanne johti 1990-luvun alussa Suomen syvään lamaan. Reaalinen kansantuote laski 10 prosenttia vuodesta 1991 vuoteen 1993, työttömien määrä nousi arvioiden mukaan huippulukemissaan puoleen miljoonaan vuonna 1994 ja julkinen velka kasvoi nopeasti.¹⁶¹ Vaikka Suomen talouden rakennemuutoksen ensimmäinen aalto” päättyi lamaan, alkoi pinnan alla keskustelu seuraavaan rakennemuutokseen valmistautumisesta. Suomen talous piti valmistella Euroopan integraatioon; monialaisen rakennemuutoksen ytimessä olivat ajatukset talouskasvusta ja julkisten menojen pienentämisestä. Jyrkkä lamakausi karsi vanhaa teollisuutta, mikä joudutti muutosta. Globalisaatio eteni jopa ennakoitua nopeammin, ja rakennemuutos alkoi tarkoittaa mukautumista aidosti avoimeen, globaaliin

---

¹⁶⁰ Hallituksen esitys Eduskunnalle 86. Kansainvälisen työkonferenssin eräiden päätösten johdosta.

<https://finlex.fi/fi/esitykset/he/1999/19990194>. Luettu 10.12.2020.

¹⁶¹ Hannikainen 2018, s. 251.

talouteen.¹⁶² Deindustrialisaatio näkyi edelleen; vuosina 1974–1994 Suomesta katosi 180 000 teollisuuden työpaikkaa.¹⁶³ Lappalainen ja Almay arvioivat vaateteollisuuden kehityksen melko lailla yleistä vastaavaksi. 1980-luvun loppupuolelta 1990-luvun alkuun yritysten konkurssseja raportoitiin noin 50 vuosittain, mikä tarkoitti noin 2000 työpaikan vähentymistä vuodessa.¹⁶⁴

Elokuussa 1990 Helsingin Sanomat toi julkiseen keskusteluun erittäin tärkeän näkökulman artikkelillaan ”Mikä suomalaisessa vaatteessa maksaa?”. Artikkelissa toimittaja Riitta Anttikoski avasi yksityiskohtaisesti vaateen tuotantoprosessin kuluja kuten materiaalit, ompelijoiden ja muiden työntekijöiden palkat, ”myyntimiesten” palkkiot ja kate, jolla maksetaan esimerkiksi messut, mainonta, muiden työntekijöiden palkat ynnä muut. Anttikosken tarkoituksena oli selventää, ettei usein selityksenä käytetty kallis työ ole ainoa syy Suomen vaateteollisuuden ahdinkoon. ”Ani harvoin syytä etsitään – ainakaan julkisesti – markkinoinnista, hallinnosta tai johtoportaan ja esimerkiksi näyttävistä edustustiloista”, Anttikoski kuvaili keskustelua Suomen vaateteollisuuden ongelmista. Vaateteollisuuden keskusliiton Vatevan puheenjohtaja Erkki Rissanen ei uskonut vaateteollisuuden totaaliseen kuihtumiseen, mutta korosti massatuotannon tulevan tulevaisuudessa halvemmissa maissa ja Suomen keskittyvän yksilöllisempiin tuotteisiin. Rissanen ilmaisi myös hieman kierrellen Anttikosken kirjoituksille hyväksyntänsä, kun hän myönsi yritysten ontuneen markkinoinnin olleen osasyyn alan senhetkiseen huonoon tilanteeseen.

Uuden Tazzia-yhtiön johtaja Rainer Vuorinen oli samoilla linjoilla todetessaan, että suomalaisen vaateteollisuus kaatui suuruudenhulluuteen pientenkin toimijoiden pyrkiessä ”matkimaan suuryrityksiä liukuhihnoja ja edustuksia myöten, laiminlyöden tuotekehittelyn”. Anttikoski myös huomautti, että vaikka konkurssiaalto on laantumaan päin, se ei ole taloudellisesti parempien aikojen ennusmerkki, päinvastoin.¹⁶⁵ Keskustelu vaateteollisuudesta ei ollut vielä kuitenkaan täysin negatiivista, sillä vain reilun kolmen kuukauden kuluttua HS uutisoi otsikolla ”Vaateteollisuus kirkastaa kuvaansa Pohjois-Savossa” kertoen, kuinka Kuopion läänin vaatealan yritykset olivat aloittaneet kehittämishankkeen turvatakseen työvoiman saannin vuosituhaten vaihteessa. Jatkuva 10–20 prosentin ompelijapula oli nimittäin jo vähentänyt pysyvästi teollisuuden kapasiteettia. Kato uudesta työvoimasta oli huomattu vuonna 1990 erityisesti, kun vastavalmistuneet vaatealan opiskelijat hakeutuivat mieluummin palvelu- ja hoitoalan töihin. Kuopion alueen vaatealan yritysten mukaan tämä kertoi vaatealan heikosta arvostuksesta.¹⁶⁶

---

¹⁶² Eloranta & Ojala 2018, s. 150.

¹⁶³ Koivuniemi 2018, s. 197.

¹⁶⁴ Lappalainen & Almay 1996, s. 225.

¹⁶⁵ Riitta Anttikoski: Mikä suomalaisessa vaatteessa maksaa? HS 19.8.1990, s. C6.

¹⁶⁶ Vaateteollisuus kirkastaa kuvaansa Pohjois-Savossa. HS Kuopio, 26.11.1990, s. B14.

Vaateeteollisuuden alamäki		
	1979	1989
jäseniä	220	260
tuotannon arvo	6 605 mmk ⁽¹⁾	3 800 mmk
työpaikkoja	33 500	19 000
-niistä tuotannossa	19 500	9 500
tuntipalkka tuotannossa	25:43 mk ⁽²⁾	30:27 mk
vienti (pros.tuotannosta)	62	42
velat (pros. liikevaihdosta)	39,9	56,8
<small>(1) Vuoden 1989 rahassa eli 3 270 mmk vuoden 1979 rahassa (2) Vuoden 1989 rahassa eli 12,59 markkaa vuoden 1979 rahassa</small>		

Kuva 1. Vaateeteollisuuden alamäki.¹⁶⁷

Maaliskuussa 1991 Helsingin Sanomat uutisoi Finn Karelia Virke Oy:n perustavan puserotehtaan Lodziin, Puolaan. Yritys oli HS:n mukaan hyödyntänyt ”jo viitisen vuotta puolalaista ompelutaitoa ja halpaa työvoimaa”. Teollisuusneuvos Seppo Hyypä kommentoi uutisessa tilannetta, joskaan hänen suhdettaan yritykseen ei avata. Hyypä ei uskonut tehtaan uhkaavan Finn Karelian tehtaita Suomessa, ja selitti tehtaan perustamista halvan työvoiman elintärkeällä osuudella vaateeteollisuudessa. Tämä tulisi viemään suurimman osan tuotannosta Keski-Euroopan maihin. Finn Karelian tilanteen vakavuutta kuvasi se, että 200 miljoonan markan liikevaihdosta viennistä tuli noin 85 prosenttia, mutta esimerkiksi aiemmin voimakas vienti Neuvostoliittoon oli pudonnut vuonna 1991 lähes olemattomaksi. Uutisessa tuotiin esille myös Suomen suurimman vaatevalmistajan Luhdan esimerkki; Luhta oli aiemmin ostanut tuotteita alihankintana sekä teettänyt niitä omien malliensa mukaan niin Puolassa kuin muissakin Itä-Euroopan maissa. Luhdan toimitusjohtaja Pekka Luhtanen kertoi HS:lle tiedostavansa näiden maiden ”arvaamattoman sisäisen tilanteen”; työvoima oli tietysti halpaa, kun talous oli sekaisin ja työstä oli pulaa, hän toteaa.

Uutisessa kerrottiin myös, että kymmenkunta pienempää yritystä oli etsinyt alihankkijoita Puolasta Vatevan avulla.¹⁶⁸ Uutisessa ei kyseenalaistettu Hyypän tai Luhtasen esittämää näkemystä vaateeteollisuuden tämänkaltaisen kehityksen välttämättömyydestä, eikä pohdittu sitä, miksi Suomen Vaateeteollisuuden keskusliitto auttoi jäseniään ulkoistamaan toimintaansa pois Suomesta. Jo uutisen otsikossa käytetty sana ”hyödyntää” antaa positiivisen kuvan järkevästä yritystoiminnasta. On kiinnostavaa, että vielä tuolloin ajatus yritysten yhteiskuntavastuusta puuttui keskusteluista täysin. Vaikuttaa siltä, että halpatuotanto ja erilainen alihankinta nähtiin tai ainakin haluttiin tuoda esille ikään kuin pakollisena globaalin talouden osana, suuntana, johon yritykset eivät voineet itse juurikaan

¹⁶⁷ Vaateeteollisuus kirkastaa kuvaansa Pohjois-Savossa. HS Kuopio, 26.11.1990, s. B14.

¹⁶⁸ Vaateeteollisuus hyödyntää Puolan halpaa työvoimaa. Lahti, HS 25.3.1991, s. B9.

vaikuttaa. Toki taloudelliset reaali-teet ovat aina jossain määrin rajoittavia ja yritysten tavoite on tuottaa voittoa, mutta nykyajan yritys vastuun näkökulmasta yrityksen toiminnan ulkoistaminen poliittisesti epävakaiseen maahan ja taloudellinen hyötyminen herkästä tilanteesta kuulostavat kyseenalaisilta toimilta.

”Vanhat vaatetehtailijat olivat ikääntyviä miehiä, jotka viime kädessä määräsivät helman pituuden tai rusettien määrän – oman makunsa mukaisesti ja ohi ammattisuunnittelijan. Niitä vaatteita saatiin kaupaksi enimmäkseen vain itään. Uusi vaatetehtailija on nuorekas nainen, joka luottaa suunnittelijaan tai osaa itse suunnitella. Tai sitten hän on tehtailija, joka teettää vaatteitaan sopivassa määrin halvemmän työn maissa.”¹⁶⁹

Näin kirjoitti Kristiina Ritvos pääkirjoitussivulla Merkintöjä-palstalla vuoden 1991 elokuussa otsikolla ”Vaatteentekijä -ikuinen optimisti”. Hän pohti, onko vaatealan murros kuitenkin vasta edessä. Ensimmäistä kertaa lukemieni tekstien joukossa tuodaan esille vaateteollisuuden olennaisesti liittyvä feministinen näkökulma. Aiemmin päätöksenteko oli niin hyvässä kuin huonossa kuulunut ikääntyville miehille, eikä heidän näkemyksensä ole välttämättä aina vastannut kohderyhmän ajatuksia muodista ja tyylistä. Ritvos kuvaili vuoden 1991 Vatevan messuja ”lamamessuiksi”, joissa pääsi laskemaan, moniko yrittäjä on poistunut riveistä, viitaten messuhallin käytäviin. Vuonna 1991 Suomessa oli jäljellä enää 236 vaatealan yritystä, ja niissä noin 10 000 työpaikkaa.¹⁷⁰ Ritvos toi kuitenkin seuraavaksi esille vaatealan yrittäjien jatkuvan optimismin, ja sanoo heidän olevan toiveikkudessaan toisinajattelijoita suomalaisessa teollisuudessa. Ritvos kirjoitti palstallaan myös lopuksi jotain, joka on ehkä tuntunut tuolloin radikaalilta, mutta nykytiedon ja nykykäsityksen valossa on erittäin tarkkanäköistä ja vaateteollisuuden kannalta merkittävää.

”Suomessa on edelleen suuri vaateteollisuus väkilukuun nähden. Paradoksaalista kyllä, suomalaiset ovat itse huonoja pukeutujia. Vaatteisiin uhrataan – tai jää ruualta ja asunnolta – niin markkamääräisesti kuin prosentuaalisesti vähemmän rahaa kuin yleensä läntisessä Euroopassa. Eikä tämän seikan uskota nopeasti muuttuvan. Pukeutuminen on kulttuurikysymys, kuittaa vaatealan asiantuntija”.¹⁷¹

---

¹⁶⁹ Kristiina Ritvos: Vaatteentekijä – ikuinen optimisti. HS 30.8.1991, s. 1.

¹⁷⁰ Lappalainen & Almay 1996, s. 225.

¹⁷¹ Kristiina Ritvos: Vaatteentekijä – ikuinen optimisti. HS 30.8.1991, s. 1.

4.2 Kohti Euroopan Unionia

1990-luvun edetessä uutiset Suomen taloustilanteesta muuttuivat yhä huonommiksi, kun Suomen talous sukelsi yhä syvemmälle lamaan. Neuvottelut Suomen liittymisestä ETA:n aloitettiin vuonna 1990, mikä taloudelliselta merkitykseltään enteili EU-jäsenyyttä.¹⁷² Lokakuussa 1991 Helsingin Sanomien taloussivuilta löytyivät esimerkiksi otsikot ”Suomalaisyriyten ulkomainen rahoitus vaikeutunut selvästi”, ”Inflaatio on nyt 3,3 prosenttia” ja ”Teollisuustuotanto putosi 10 prosenttia viime vuodesta”. Näistä viimeisessä selitettiin, että teollisuustuotantoa kutistivat sekä kotimaisen kysynnän että viennin pysähtyminen; Neuvostoliiton huono taloustilanne heijastui siis suoraan Suomen vientiin. Uutisessa saatiin hyvin hahmotettua muutoksen rajuutta mainitsemalla, että koko 1980-luvun ajan teollisuustuotanto on noussut keskimäärin 3,2 prosenttia vuodessa. Tekstiili- ja vaateteollisuuden sanotaan olleen pitkään ”teollisuustuotannon tilaston murheenkryyni, jonka tuotanto väheni jatkuvasti noususuhdanteen aikanakin”, ja ikään kuin positiivisena puolena mainittiin, että nyt alan kehitys ei enää juuri erotu yleisestä suuntauksesta. Luvut olivat silti järjestyttävien suurina, yli kaksinkertaisia verrattuna yleiseen kehitykseen: tekstiilien valmistus oli vuoden 1991 tammikuusta alkaen elokuuhun mennessä pudonnut 18 prosenttia ja vastaavasti vaateteollisuuden tuotanto neljänneksen eli 25 prosenttia seitsemässä kuukaudessa.

Uutisen loppukaan ei varsinaisesti herättänyt toivoa, kun siinä todettiin vaateteollisuuden valmistavan jo suuren osan tuotannostaan alihankintana ulkomailla ja siirtävän todennäköisesti lisää tuotantoaan sinne, ”mikäli se saa luvatut tullien alennukset Itä-Euroopassa tapahtuvalle alihankinnalle”.¹⁷³ Näistä tullivapauksista Helsingin Sanomat kertoi juuri muutama päivä sitten lokakuussa 1991. Uutisessa ”Vaateyritysten tullivapaus alihankinnassa laajenee” kerrottiin että lakimuutos oli itse asiassa jo hyväksytty hallituksen talouspoliittisessa ministerivaliokunnassa, ja asiaan palattaisiin vain, jos esimerkiksi tulliviranomaiset puuttuisivat sen yksityiskohtiin. Muutos koski tekstiili- ja vaateteollisuuden mahdollisuutta tuoda Suomeen Itä-Euroopassa, Neuvostoliitossa ja Baltian maissa ommeltuja vaatteita. Aiemmin tullilta oli saanut tuoda maahan vain vaatteita, jotka oli ommeltu joko Suomessa tai maassa, jossa myös materiaalit oli valmistettu. Muutoksen myötä myös muiden EY- ja EFTA-maiden kankaista Itä-Euroopassa ommellut vaatteet saisi tuoda tullilta Suomeen.

Muutos olisi vaateteollisuudelle merkittävä etu, sillä tekstiilitullit olivat aiemmin olleet keskimäärin 35 prosenttia lisää vaateen hintaan, joka yritysten tuli maksaa aina vaatteita maahantuodessaan. Alkuperäsäännös oli rajoittanut alihankinnan siirtämistä ulkomaille tehokkaasti, mutta nyt muutoksen

---

¹⁷² Paavonen 2019, s. 94.

¹⁷³ Teollisuustuotanto putosi 10 prosenttia viime vuodesta. HS 16.10.1991, s. B11.

arveltiin vauhdittavan vaatetuotannon siirtoa ulkomaille.¹⁷⁴ Lokakuussa 1991 Suomen markka devalvoitiin 12 prosenttia, minkä sinänsä voitiin katsoa lisäävän suomalaisyritysten houkuttelevuutta ja menekkiä ulkomailla halventuneiden hintojen myötä. Viimeistään markan laskeminen kellumaan syksyllä 1992 palautti viennin kilpailukyvyyn.¹⁷⁵

Uutisessa huomautettiin, että tullittomuus ei koskisi kuitenkaan esimerkiksi Kaukoidässä tehtyjä kankaita, eli eräänlainen hyväksyntä annettiin Euroopan sisäiselle ulkoistamiselle ja halpatuotannolle. Hyväksytyssä muistiossa oli kuitenkin uutisen mukaan reunaehtona se, että vaateteollisuus edistäisi tuotannon ja työpaikkojen pysymistä Suomessa. Uutisessa ei kerrottu, miten tämän toteutumista käytännössä pystyttäisiin valvomaan, joten ehto perustui jossain määrin yrityksiltä oletettavaan yhteisvastuuseen. Yritys saisi myös tullitta tuoda vain sen verran vaatteita vuodessa kuin oli valmistanut Suomessa edellisenä vuonna. Muutosta kommentoi uutisessa ulkomaankauppaministeri Pertti Salolainen (kok.), joka kertoi ratkaisun perustuneen suomalaisen tekstiili- ja vaateteollisuuden huonoon tilanteeseen. Salolainen totesi, että ”ennen pitkään tässä on varmasti edessä täysi liberalisointi” ja viittasi jo nyt EY-maissa harjoitettavaan toimintaan, jossa EY-maat käyttivät alihankintaan maita myös Pohjois-Afrikasta. Uutisen lopuksi todettiin, että suomalainen vaateteollisuus teetti tuolloin noin viidesosan tuotannostaan alihankintana ulkomailla, mutta tarkkoja tilastoja asiasta ei ollut.¹⁷⁶ Uutisessa ei nostettu julkiseen keskusteluun muutoksen todennäköisiä negatiivisia vaikutuksia esimerkiksi suomalaiseen vaatetuotantoon tai alihankinnan ketjutuksen huonoja puolia esimerkiksi ilmaston kannalta tai tuotantoketjun valvonnan vaikeutuessa.

Myöhemmin lokakuussa Helsingin Sanomat kertoi kuluttajille postimyynnin mahdollisuuksista. ”Ulkomainen postimyynti ei avaa oikotietä halpoihin hintoihin” oli toimittaja Pirjo Pölösen artikkeli, jossa hän kuvaili postimyynnistä ostamisen prosessin tarkoin, selvittäen myös samalla kuluttajalle erilaisia postimyyntiin kuuluvia lisämaksuja. Pölösen oli tilannut Shop the World by Mail -nimisen postimyyntiluettelon, jonka kautta hän oli tilannut tavaroita. Tilaamisen hän koki helpoksi, mutta itse vastaanottamiseen liittyi vielä tuolloin monia eri maksuja. Vaatteista perittiin 35 prosentin tulli, paitsi jos ne oli valmistettu vapaakauppaasäädösten vaatimalla tavalla EY- tai EFTA-maissa tai kehitysmaissa. Lisäksi ostoksista tuli maksaa tuonnintasaus- ja liikevaihtoverot. Monille maille oli asetettu myös vienti- tai valvontalisenssi. Vientilisenssi koski erityisesti halpatuontimaissa valmistettuja vaatteita, eikä vientilisenssiä edes myönnetty yksityisille toimijoille. Valvontalisenssin pystyi ostamaan 50 markalla lisenssivirastosta, ja se koski pääsääntöisesti EY- ja EFTA-maissa tai

---

¹⁷⁴ Pirjo Pölönen: Vaateyritysten tullivapaus alihankinnassa laajenee. HS 12.10.1991, s. B7.

¹⁷⁵ Paavonen 2019, s. 26.

¹⁷⁶ Pirjo Pölönen: Vaateyritysten tullivapaus alihankinnassa laajenee. HS 12.10.1991, s. B7.

Neuvostoliitossa valmistettuja tekstiilejä ja vaatteita. Pölönen toi tekstissään selkeästi esille sen, että näiden erilaisten maksujen tarkoitus on ollut suojata kotimaista tuotantoa ja mainitsi nimenomaan vaateteollisuuden. Vaatteiden tullin ollessa 35 prosenttia, liikevaihtoveron 22 ja tuonnintausveron prosentin tuli vaatteen hintaan yli 50 prosenttia lisää postimyyntiluettelossa mainitusta.¹⁷⁷

Uusi vuosi alkoi tapansa mukaan Vatevan messuilla. Messuja tituleerattiin Helsingin Sanomissa tammikuussa 1992 jälleen lama-ajan muotimessuiksi, tällä kertaa toimittaja Kirsi Riipisen artikkelissa. Riipinen arvioi tarjonnan olevan varman päälle suunniteltua runsaine harmaan ja mustan sävyineen. Näillä messuilla esiintyi myös Puolustusvoimat, joka esitteli uudet maastokuvioiset pukunsa hyläten ”armeijan harmaat” eli M83:en. Riipinen oli koonnut artikkeliin tilastoja siitä, miten vaateteollisuudella Suomessa sujui. Tilastokeskuksen ennakkotietojen mukaan vaateteollisuuden tuotanto laski 29 prosenttia tammikuusta marraskuuhun 1991. Myös Tullihallitus kertoi vaateviennin arvon pienentyneen noin kolmanneksen tuona aikana.¹⁷⁸ Tilastoista tai niiden auki kirjoittamisesta ei kuitenkaan selviä, onko kyse nimenomaan suomalaisten vaateyritysten tuloksista vai Suomessa tehdyistä vaatteista, koska tässä vaiheessahan on jo selvää, että tuotantoa on siirretty muuallekin. Jyrkästi laskeneen viennin ja sitä kautta koko vaatetuotannon taustalla oli pääasiassa rajusti romahtanut Neuvostoliiton talous. Neuvostoliitto kaatui lopulta joulukuun lopussa 1991.

Suomalaisia vaatteita ostivat artikkelin mukaan eniten ruotsalaiset ja saksalaiset, ja vaatteita tuotiin Suomeen eniten Portugalista, Hongkongista, Kiinasta ja Italiasta. Vatevan Peitsaran viesti oli selkeä; ”parempi mennä EY:hyn kuin jäädä ulkopuolelle”. Jäsenyyden merkittävimpänä etuna hän piti yhteisiä palkkasäädöksiä, joita EY ei kuitenkaan lopulta tullut tarjoamaan.¹⁷⁹ EY-jäsenyyttä odotti malttamattomana myös Luhta Oy:n Pekka Luhtanen, joka uskoi tuontirajoitusten menetyksen kompensoituvan siinä, että Suomi pääsisi osaksi yhteisiä eurooppalaisia markkinoita. Luhtasen mukaan jokaisella markkina-alueella oli omat lakinsa, joihin suomalaisessa omistuksessa olevien tehtaiden olisi vain sopeuduttava. Luhtanen yli 800 miljoonan markan tuotannosta noin puolet tehtiin Suomessa ja puolet halvemmän työvoiman maissa. Luhtanen näki potentiaalia massatuotantoon myös Itä-Euroopassa, mutta harmitteli sen sillä hetkellä epävarmaa tilannetta.

Luhtanen ei vielä tuolloin uskonut ”euromuotiin”, eli muotiin, joka määrättäisiin jossain Euroopan maassa ja tuotettaisiin Kaukoidässä ja myytäisiin eteenpäin koko Eurooppaan, koska hänen mukaansa makuerot eri puolilla Eurooppaa olivat niin suuria. Halpatuonnista Luhtanen oli kuitenkin tehnyt oikeansuuntaisia arvioita; suomalaiset olivat ryhtyneet ostamaan marketeista halvalla tuotettuja

---

¹⁷⁷ Ulkomainen postimyynti ei avaa oikotietä halpoihin hintoihin. HS Kuluttaja, Pirjo Pölönen, 23.10.1991, s. D1.

¹⁷⁸ Kirsi Riipinen: Vaatteita varman päälle. HS 27.1.1992, s. A11.

¹⁷⁹ Kirsi Riipinen: Vaatteita varman päälle. HS 27.1.1992, s. A11.

vaatteita ja Suomessa tehtyjen, kalliimpien vaatteiden myynti oli laskenut jatkuvasti. Hän vertasi tilannetta Ruotsiin, jossa ei hänen mukaansa ollut enää lähes ollenkaan omaa vaatetuotantoa tuontirajoitusten poistuttua. ”Ruotsissa kuluttajat ostavat paljon edullisia, halpamaissa tehtyjä vaatteita, joiden laatu vain koko ajan paranee. --- Sama suuntaus näkyy Suomessa”, Luhtanen kertoi.¹⁸⁰ Luhtasen näkemykset saavat jälleen runsaasti palstatilaa.

Helsingin Sanomat tuki Suomen EU-jäsenyyttä esimerkiksi ilmoituskampanjalla.¹⁸¹ Suomesta tuli Euroopan Unionin jäsen 1.1.1995. Jäsenyys merkitsi liittymistä yhteiseen kauppapolitiikkaan, yhteiseen maatalouspolitiikkaan sekä yhteiseen raha- ja valuuttakurssipolitiikkaan.¹⁸² Pirjo Pölönen kirjoitti Kuluttaja-palstalla toukokuussa 1995 vaateteollisuudesta, aiheenaan tällä kertaa EU-jäsenyyden vaikutus vaatteiden kuluttajahintoihin. Pölönen kertoi, kuinka vaatteiden hinnat olivat ennen EU-jäsenyyttä noin 40 prosenttia kalliimpia Suomessa kuin EU-maissa keskimäärin, ja monet kuluttajat uskoivat hintojen laskevan tullien poistuessa jäsenyyden myötä. ”Vaateala on kulutustavara-aloista ainoa, jota ei siirretty yhdessä yössä EU-aikaan”, Pölönen selvensi. Hän viittasi vaateteollisuudelle sovittuun kolmen vuoden siirtymäaikaan, jonka aikana Suomi saisi sopeuttaa tullejaan muun unionin tasolle eli nykyisestä 35 prosentista EU-tason 14 prosenttiin.

Artikkelissa kuvattiin, miten siirtymäaika kiristi suomalaisen tukkukaupan ja tekstiili- ja vaateteollisuuden välejä. Tekstiili- ja jalkine-toimittajat ry:n toimitusjohtaja Antti Aartelan mukaan siirtymäaika oli sovittu vain Suomen oman teollisuuden suojelemiseksi, ja se ”syrjii suomalaista tukkukauppaa, joka on sen suurin asiakas”. Aartela sanoi, ettei suomalainen tekstiili- ja vaateteollisuus pystyisi kilpailemaan halpatuonnin kanssa, ja korosti jälleen julkisessa keskustelussa tutuksi tulleita erikoistumista ja korkeaa laatua kilpailuvaltteina. Hän tuki argumenttejaan kauppaja- ja teollisuusministeriön tuoreella selvityksellä, jonka mukaan suomalaisella tekstiili- ja vaateteollisuudella ei olisi mahdollisuuksia selvitä tulevaisuudessa ilman laatukilpailua, ja ”sitä taas eivät rajoitukset ja korkeat tullit edistä”, Pölönen kirjoitti.¹⁸³ Aartela teki tärkeän huomion siitä, että Suomen työllisyydellä ei voida perustella siirtymävaihetta, sillä suomalaiset vaatevalmistajat olivat jo aiemmin siirtäneet tuotantoaan ulkomaille tullien ollessa samoja. Siirtymäkausi saattaisi jopa päätyä tukemaan ulkomaisia yrityksiä, jos ne onnistuisivat myymään Suomessa tuotteitaan korkeammilla hinnoilla kuin muualla Euroopassa.

---

¹⁸⁰ Ina Ruotsalainen: Pekka Luhtanen uskoo suomalaisen eksotiikan myyjän maailmalla. HS 27.1.1992, s. A11.

¹⁸¹ Jensen-Eriksen, Mainio & Hänninen 2019, s. 228.

¹⁸² Paavonen 2019, s. 95.

¹⁸³ Pirjo Pölönen: Vaatteiden halpeneminen jäi vain haaveeksi. HS Kuluttaja 31.5.1995, s. D1.

Aartela oli myös huolissaan siitä, että kalliimmat kuluttajahinnat karsisivat pieniä toimijoita kaupan alalta, ja myynti keskittyisi isoille toimijoille. Artikkelissa avattiin myös EU:n järjestelmää halpatuonnin säätelemiseksi, mitä ei ollut aiemmin ainakaan Helsingin Sanomissa selvitetty. Vaatteiden tuonti unionin ulkopuolelta oli tiukasti kiintiöity, ja EU sääteli hintoja tehokkaalla ”polkumyyntisäännöstöllä”; jos ”kolmansista maista” tuotu tavara oli liian halpaa, sen hintaa nostettaisiin lisätulleilla. Kiintiöt lisääntyivät Suomessa 12:sta 50:een, ja Aartela valitteli niiden aiheuttavan maahantuojille ”rahanmenoa, paperisotaa ja päänsärkyä”. Tässäkin pienet toimijat uhkasivat jäädä isompien jalkoihin, ja kuluttajahinnat nousisivat, kun tavaraa ei saataisi tuotua tarpeeksi suurina erinä. Kiintiöiden positiivisia puolia tai halpatuonnin ongelmallisuutta ei käsitelty artikkelissa ollenkaan.¹⁸⁴

4.3 Sitten tuli valmisvaatevallankumous

Maaliskuussa 1992 Helsingin Sanomissa oli ilmeisesti The New York Timesin käännösartikkeli, joka käsitteli teollisuustuotantoa Kiinassa. ”Etelä-Kiinasta ’viides taloustiikeri’” -artikkeli keskittyi Guangdongin alueeseen, joka oli nousemassa Hongkongin, Singaporen, Taiwanin ja Etelä-Korean rinnalle ”kansainväliseksi tuotantokeskukseksi”. Maakunnan pääkaupunkia Kantonia kuvailtiin täysin erilaiseksi kuin Pekingiä, sillä sen vapaamielisemmät arvot mahdollistavat paremmin rikastumisen ja samalla suuremmat sosiaaliset ongelmat. Kantonin ulkopuolella yritykset toimivat vielä vapaamuotoisemmin. Artikkelissa todettiin; ”yhdysvaltalaiset työntekijäjärjestöt ovat haukkuneet Guangdongin tehtaita epäinhimillisiksi hikipajoiksi, joissa käytetään lapsityövoimaa hyväksi”, mutta nämä ”haukut” pyrittiin ikään kuin vähättelemään perättömiksi. Artikkelin mukaan suurin osa työntekijöistä lähenteli kahtakymmentä, ja asuinolot olivat paremmat kuin heidän kotikylissään. Amerikkalaisen mittapuun mukaan palkat olivat alhaiset, mutta Kiinassa ne olivat korkeat – tehdastyöläinen tienasi 50-60 dollaria kuussa enemmän kuin yliopistoprofessori.

Työntekijät olivat tehtaiden johtajien mukaan suurimmaksi osaksi naisia, koska he ovat vastuuntuntoisempia. ”Naisten mielestä työ tehtaassa on taas paljon parempi vaihtoehto kuin rämpiminen riisipelloilla”, päättyi artikkeli.¹⁸⁵ Artikkelissa haluttiin selvästi maalata ruusuinen kuva tehdastyöstä. Hikipajojen ongelmaa ei siis selvästi tiedostettu vielä, tai se haluttiin kääntää julkisessa keskustelussa olemattomaksi. Ympäristön tila esimerkiksi Kiinassa ei puhututtanut vielä lainkaan.

---

¹⁸⁴ Pirjo Pölönen: Vaatteiden halpeneminen jäi vain haaveeksi. HS 31.5.1995, s. D1.

¹⁸⁵ Etelä-Kiinasta ”viides taloustiikeri”. Kanton & Houjie, Guangdong, The New York Times. HS 29.3.1992, s. B8.

Saman vuoden toukokuussa Helsingin Sanomat kirjoitti Portugalin talouden noususta EY:n tukien avulla. Maa oli noussut Länsi-Euroopan köyhimmästä maasta menestyväksi taloudeksi EY:n ja muiden ulkomaisten investointien avulla, mutta nyt Portugali pelkäsi Itä-Euroopan halvan työvoiman vievän sijoitukset ja työpaikat. Toimittaja Renny Jokelin raportoi Portosta, että Portugali eli nyt samaa vaihetta kuin Ruotsi 1960-luvulla ja Suomi 1980-luvulla; ”yrityksiä kaatuu suorilta jaloilta kilpailun kiristyessä”. Jokelin suhtautui Helsingin Sanomissa avoimesti epäileväisesti Euroopan Unioniin.¹⁸⁶

Tekstiili- ja vaateteollisuus työllisti Portugalissa 250 000 ihmistä, sen osuus koko teollisuustuotannosta oli 20 prosenttia, työpaikoista 30 prosenttia ja viennistä kolmannes. Palkkaerot olivat valtavat; Suomessa alan työntekijä tienasi 6000–7000 markkaa, Portugalissa 1700 ja Itä-Euroopasta voi ”erään suomalaiset teva-konsultin mukaan löytää työntekijän satasella kuukaudessa”. Portugalilaisen teollisuusjohtajan mukaan teva-tehtaista työttömäksi jäävät eivät kuitenkaan olleet ongelma, koska työttömäksi jäävät olivat pääasiassa naisia. Hänen mukaansa naisia oli vaikea kouluttaa uudelleen, mutta heille ”löytyy aina puuhaa puutarhoistaan”. Artikkelissa kerrottiin myös EY:n uudesta tekstiili- ja vaateteollisuuden tukiohjelmasta Retexistä, jossa rahaa jaettiin Portugalin ohella Kreikalle, Espanjalle ja Ranskalle.¹⁸⁷ Deindustrialisaatio oli siis selvästi edennyt Euroopassa jatkuvasti pidemmälle. Suomalainen Luhta toimi edelleen vuonna 1993 Portugalissa, mutta oli laajentanut alihankintaansa myös Viroon, Venäjälle ja Turkkiin.¹⁸⁸

Toimittaja Tuija Verkkola oli kirjoittanut Helsingin Sanomiin muotijutun elokuussa 1993 aiheenaan senhetkiset trendit. Hän otti jutussaan kuitenkin hieman vitsinomaisesti kantaa vallitsevaan kehitykseen vaatealalla. ’Luonnollisesti kevääseen’ alkoi sanoilla ”ennen oli yksinkertaisempaa”, mitä voidaan pitää osana perinteistä ’ennen oli paremmin’ -ajattelutapaa. Verkkola jatkoi:

Sitten tuli valmisvaatevallankumous massatuotantoinen. Valinnanvaraa oli yhtäkkiä niin tyylissä kuin hinnassa – lopulta yltärintaan asti. Tänään vaatekaapit pursuilevatkin kirpputoreille, kierrätykseen ja kehitysmaihin.¹⁸⁹

On siis selvää, ettei vaateteollisuuden murrosta enää odotettu – se oli jo tapahtunut, eikä siihen suhtauduttu julkisessa keskustelussa suopeasti. Verkkola kritisoi muodin nopeaa sykliä, ja sitä, miten kaikki tuntui olevan nyt muodissa, mahdollistaen uusien mallistojen jatkuvan suunnittelun. 1970-

¹⁸⁶ Jensen-Eriksen, Mainio & Hänninen 2019, s. 227.

¹⁸⁷ Renny Jokelin: Tekstiiliyrityksiä kaatuu, naisten työpaikat vähenevät. Porto/Vale do Ave, HS 31.5.1992, s. B5.

¹⁸⁸ Lappalainen & Almay 1996, s. 73.

¹⁸⁹ Tuija Verkkola: Luonnollisesti kevääseen. HS 22.8.1993, s. D7.

luvulla valtio-omisteisen villatuotannon takaamiseksi perustetun Valvilla Oy:n toimintaa ajettiin alas vuosina 1988–1991, ja lopulta se teki konkurssin vuonna 1993.¹⁹⁰

Vain muutaman kuukauden päästä HS uutisoi, että tullimaksut uudistava GATT-vapaakauppasopimus oli solmittu. Seitsemän vuoden neuvottelujen jälkeen yli sata maailman valtiota muodosti uuden tullijärjestön, Gattin, joka vastaisi tulevaisuudessa pitkälti maailmankaupan valvonnasta. Valvonnan piiriin siirtyi myös tekstiiliteollisuus, mikä aiheutti niin kutsutun Uruguay'n kierroksen neuvotteluissa ”hampaiden kiristelyä”.¹⁹¹ Uutista käsiteltiin monesta eri näkökulmasta usean sivun verran eri tekstien avulla. Toimittajat Renny Jokelin ja Hannu Sokala kirjoittivat artikkelin ’Pääsikä peto ulos häkistä?’, jossa ensimmäisiä kertoja tutkimusaineistossa käytettiin talouskeskusteluille tyypillistä voittajat ja häviäjät -retoriikkaa. ”Vapaakaupassa on monta voittajaa”, miehet kuvailivat, ja listasivat näihin esimerkiksi kuluttajat kilpailun aiheuttamien edullisempien kuluttajahintojen vuoksi. OECD:n mukaan uudessa sopimuksessa voittajiin kuuluivat myös rikkaimmat maat, kun suurin häviö on Afrikka. Toimittajat huomauttivat kuitenkin, että suurimpia hyötyjiä taitaisivat olla suuryritykset, jotka voivat toimia nyt yhä vapaammin Gatt-alueella.

Jokelin ja Sokala vertasivat kansainvälisen kaupan vapauttamista pedon päästämiseen häkistään; kun se on ulkona, on sitä vaikea saada enää sisään. Häviöjiksi tekstissä arveltiin kehitysmaiden ympäristöä ja työntekijöitä sekä teollisuusmaiden ympäristöä ja huonosti koulutettua väestöosaa, joka joutuisi taistelemaan työpaikoista matalapalkkamaiden työntekijöiden kanssa. He kirjoittivat, että vapaakauppasopimuksen arvostelijoita oli yritetty hiljentää argumentilla, että sopimus hyödyttäisi kehitysmaita eniten. He kyseenalaistivat tämän pohtimalla, että ”jos rikkaat olisivat näin pyyteettömiä, kehitysmaiden velkaongelmat ja nälänhädät olisi ratkaistu jo aikoja sitten”.¹⁹² Julkisen keskustelun näkökulmasta tarkasteltuna tämä artikkeli oli hyvin urauurtava; se toi lähdeaineistossa ensimmäisenä esille mahdolliset ympäristöongelmat, suuryritysten saaman hyödyn ja kehitysmaille epäreilun kilpailutilanteen. Gattin sopimusosapuolena Suomesta tulisi automaattisesti myös Maailman kauppajärjestö WTO:n jäsen vuonna 1995 sen toiminnan käynnistyessä.¹⁹³

Samankaltaista näkökulmaa keskusteluun toi Hannu Sokalan teksti ’Vähän koulutetut työntekijät kärsivät’. Sokala perusti näkemyksensä Yhdysvalloissa saatuihin tutkimustuloksiin, jonka mukaan vapaakauppa kasvatti tuloeroja. Hän nosti esille sen, ettei vapaakaupan vaikutuksista työllisyyteen ollut juuri puhuttu Suomessa. Artikkelissa ääneen pääsivät SAK:n ekonomisti Ismo Luimula, ja

---

¹⁹⁰ Hoffman 2019, s. 13.

¹⁹¹ Jyri Raivio: Gatt-vapaakauppasopimus syntyi. HS 16.12.1993, s. B9.

¹⁹² Renny Jokelin & Hannu Sokala: Pääsikä peto ulos häkistä? HS 16.12.1993, s. B10.

¹⁹³ Paavonen 2019, s. 26.

poikkeuksellisesti akateemisesta maailmasta kaksi professoria, Åbo Akademin kansantaloustieteen dosentti Jan Otto Anderson sekä Helsingin Kauppakorkeakoulun kansantaloustieteen professori Pertti Haaparanta. He kaikki jakoivat näkemyksen siitä, että lisääntyvä kilpailu matalapalkkamaiden kanssa uhkasi matalapalkka-aloja Suomessa. Tekstiili- ja vaateteollisuus nimettiin kaupan vapautumisesta eniten kärsineeksi alaksi, ja se tulisi Haaparannan mukaan olemaan vaikeuksissa tulevaisuudessakin. Sopeutusmekanismeista näkemykset erosivat niin, että luonnollisestikaan työntekijäjärjestöjen edustaja Luimula ei nähnyt Suomen palkkatason laskemista vaihtoehtona, vaikka se periaatteessa professorien mukaan olisi ollut niistä yksi. Luimula taas uskoi, että Suomen tulisi keskittyä mahdollisimman kehittyneeseen tuotantotekniikkaan, osaamiseen ja ammattitaitoon.

Tekstissä tuotiin esille ilmiselvä seikka, että matalilla palkoilla kilpaileminen voisi johtaa ikävään kierteseen; aina löytyisi uusia maita tai alueita, joissa työ voitaisiin tehdä Suomea halvemmalla tai huonommissa oloissa. Ratkaisuksi tähän Luimula kokisi ammattiyhdistysliikkeen maailmanlaajuisen yhteistyön ja työelämän pelisääntöjen yhtenäistämisen.¹⁹⁴ Vaikka tokikaan hänen näkemyksensä ammattiyhdistysliikkeen ajatuksen ja toiminnan levittämisestä ei ollut puolueeton, on huomattavaa, että sitä ei oltu julkisessa keskustelussa tuotu aiemmin juurikaan esille. Helsingin Sanomien toimittajien oivaltavat artikkelit koskien uutta tullisopimusta nostivat julkiseen keskusteluun kysymykset siitä, että tarvitseeko jokaisen maan harjoittaa niin kutsuttua perusteollisuutta¹⁹⁵, vai ovatko erikoistuminen ja erilaiset tuotannon jalostustasot luonnollinen kehityskulku maailmantaloudessa? Voimme myös tehdä huomion, että maailmankaupan vapautumisen negatiiviset vaikutukset on huomattu jo, ja pohtia, miksi kehitystä ei ole pyritty estämään. Tämä kuitenkin liittyy suurempaan kysymykseen siitä, voimmeko kapitalistisessa maailmantaloudessa vastustaa avointa hintakilpailua kokonaan, tai haluammeko edes?

Vuoden 1994 alkuun mennessä Suomen talous nousi lamasta vientivetoisen strategian avulla.¹⁹⁶ Helsingin Sanomien uutisen mukaan taloustilanne näytti vuoden 1994 tammikuussa paremmalta kuin kertaakaan vuoden 1984 jälkeen. Myös tekstiili- ja vaateteollisuus osoittivat elpymisen merkkejä.¹⁹⁷ Vaikuttaa, että talouden mukana elpyi myös julkinen keskustelu. 1990-luvun loppuun asti Helsingin Sanomista löytyi useita entistä kantaaottavampia artikkeleita, jotka käsittelivät tai joihin liittyi vaateteollisuus. Ensimmäinen, toukokuussa 1994 julkaistu Pirjo Pölösen teksti 'Tuotteiden kotimaisuus hämärtyy' toi keskusteluun perinteisen, melko tunteisiin vetoavan näkökulman, jonka

---

¹⁹⁴ Hannu Sokala: Vähän koulutetut työntekijät kärsivät. HS 16.12.1993, s. B10.

¹⁹⁵ Juuri tekstiilien perusteollisuus eli langan ja kankaan valmistus alkoi kuihtua tullisuojiin poistuttua. Esim. Paavonen 2019, s. 90.

¹⁹⁶ Paavonen 2019, s. 95.

¹⁹⁷ Hannu Sokala: suhdannenäkymät valoisimmat sitten vuoden 1984. HS 13.1.1994, s. B8.

mukaan Suomen talous nousisi ostamalla suomalaista. Kuitenkin yhä globaalimmassa maailmassa oli kuluttajan vaikeaa hahmottaa, mikä tuote todella oli kotimaista alkuperää. Pölönen kirjoitti, että tuotteiden valmistusmaan ilmoittaminen oli Suomessa vapaaehtoista; sen pakollisuudesta luovuttiin puolisoista vuotta sitten, kun säännön ajateltiin olevan ristiriidassa ETA-sopimuksen edellyttämän tavaroiden vapaan liikkuvuuden kanssa. Suomalaisen työn liitto määritteli tuotteen kotimaisuuden sen mukaan, kuinka paljon suomalaista työtä valmistuksessa oli käytetty, mutta tarkemmat perusteet eivät artikkelista selviä. Esimerkiksi tavarataloketju Stockmann oli joutunut luopumaan suomalaisista viikoistaan, koska suomalaisia tuotteita ei ollut tarpeeksi. Yhtenä esimerkkinä Pölönen mainitsi Luhdan, jonka vaatteiden valmistuksesta enää vain 35 prosenttia tapahtui Suomessa. Valmistusmaata ei tuotteissa kerrottu.¹⁹⁸

4.4 Hikipajojen historiaa

Niin kutsuttuihin hikipajoihin alettiin kiinnittää huomiota 1990-luvun puolivälin jälkeen selvästi enemmän. Tätä edelsivät monet paljastukset lapsityövoiman käytöstä ja surkeista työoloista, esimerkiksi urheiluvaatevalmistaja Niken tehtailta. Vuonna 1991 aktivisti Jeff Ballinger raportoi Niken tehtaiden huonoista työoloista ja erittäin alhaisista palkoista Indonesiassa. Paljastukset johtivat merkin vastaisiin protesteihin ja merkin boikotointiin, minkä myötä Nike teki monia parannuksia esimerkiksi tuotantonsa läpinäkyvyyteen ja jäljitettävyyteen. Myös tehtaiden työoloja pyrittiin muuttamaan ja valvomaan, joskin pitkissä alihankintaketjuissa se oli hankalaa.¹⁹⁹ Myös Helsingin Sanomissa aihetta ryhdyttiin käsittelemään huomattavasti enemmän, ja hakusanalla ”hikipaja” Aikakoneesta saaduista 12 tuloksesta puolet on kirjoitettu vuosina 1991–1997.²⁰⁰ Hikipajoja alkoi löytyä myös ympäri Eurooppaa, ja toimittaja Markku Saksa kirjoittikin lokakuussa 1996 Helsingin Sanomissa Ranskan tilanteesta otsikolla ”Pariisilaisia muotivaatteita tehdään usein orjan oloissa”. Artikkelin alkoi viittauksella teolliseen vallankumoukseen;

”Hienoihin pariisilaisiin muotiliikkeisiin tehdään kalliita muotivaatteita laittomissa työpajoissa, joissa olosuhteet eivät ole yhtään sen inhimillisemmät kuin George Orwellin kuvaamat Englannin hiilikaivostyöläisten olot ennen toista maailmansotaa.”

¹⁹⁸ Pirjo Pölönen: Tuotteiden kotimaisuus hämärtyy. HS 4.5.1994, s. D1.

¹⁹⁹ Max Nilsen: ‘How Nike solved it’s sweatshop problem’. Business Insider 10.5.2013.

<https://www.businessinsider.com/how-nike-solved-its-sweatshop-problem-2013-5?r=US&IR=T&IR=T>. Luettu 9.12.2020.

²⁰⁰ <https://www.hs.fi/aikakone/>. Haku sanalla ”hikipaja”. Luettu 21.11.2020.

Lainauksessa viitattiin klassikkokirjallisuuteen; englantilainen kirjailija ja toimittaja George Orwell tuli tunnetuksi yhteiskunnallisista teoksistaan 1900-luvun alussa, joista *The Road to Wigan Pier* kertoi työväenluokan asuin- ja työskentelyolosuhteista Lontoossa 1930-luvulla.²⁰¹ Markku Saksan artikkelissaan kuvaamissa työpajoissa eli laittomissa ompelimoissa työskenteli lähinnä aasialaisia ja turkkilaisia siirtolaisia, jotka asuivat tehtaalla maksaen palkastaan vuokraa, nukkuen patjoilla verstaiden lattioilla ja työskennellen 15 tuntia vuorokaudessa, 7 päivää viikossa. Halpatyötä oli kannattavampaa teettää Ranskassa ”kolmannen maailman köyhillä” kuin tuoda tavaraa aasialaisista hikipajoista. Poliisin kerrottiin saaneen lisää toimintavaltuuksia uuden lain myötä ongelmien ratkaisemiseksi.²⁰² Artikkelin oli kirjoitettu melko tunteisiin vetoavasti, viitaten esimerkiksi juuri ”orwellilaiseen maailmaan” ja käyttäen sanoja kuten ”raatavat” tai ”orja-ateljeet”. Kuitenkin se oli aikanaan silmiä avaava kertomus todellisuudesta, joka oli kehittynyt osaksi vaateteollisuutta jo vuosia aiemmin ja jota kitkemään kehitettiin toimia vasta epäkohtien noustessa julkisuuteen.

Aiheen parissa jatkettiin Helsingin Sanomissa myös lokakuussa 1996. ”Köyhät kehitysmaat pukevat puoli maailmaa” herätti huomion otsikollaan. Toimittaja Tuula Laatikainen kirjoitti uutisessa ILO:n eli International Labour Organizationin tuoreesta raportista, joka käsitteli maailman tevake-teollisuutta. Raportti vahvisti sen, mikä oli huomattu jo pitkään; yhtä useampi länsimaissa kaupattava tuote oli valmistettu kaukana jossain teollistuvassa tai kehitysmaassa, Laatikainen muotoili. Maailman vaateviennistä 60 prosenttia tuli kehitysmaista, ja vaatteista kolmannes sekä kengistä 63 prosenttia valmistettiin kehitysmaissa. Uutisen ilmestymisviikolla ILO piti Genevessä kokouksen, jossa maailman tekstiiliteollisuuden työnantaja- ja työntekijäjärjestöt kokoontuivat pohtimaan vaatteiden tuotannon uusia ongelmia. Vaikka ilmaisu ”kaukana jossain” ei saanut kysymystä välttämättä tuntumaan suomalaisille merkitykselliseltä, todettiin ILO:n raportissa, että tevake-teollisuuden työpaikat ovat vähentyneet Suomessa vuoden 1980 jälkeen 70 prosenttia, mikä oli suurin pudotus raportissa olleiden 53 maan joukossa. Vaateviennin osuus koko Suomen viennistä oli pudonnut viidestä prosentista vain yhteen prosenttiin. Ikään kuin lohduttavana tekijänä Laatikainen totesi kuitenkin, että kehitys oli lähes vastaavissa lukemissa myös Ruotsissa ja Norjassa.²⁰³

Raportin mukaan länsimaat olivat pärjänneet uudessa kilpailutilanteessa parhaiten tekstiiliteollisuuden alalla, joka vaati korkeampaa jalostusastetta kuin esimerkiksi vaateteollisuus. Alalla oli panostettu myös designiin massatuotannon sijasta, eli paljon julkisessa keskustelussa toistetut keinot kilpailuvaltteina pitivät paikkaansa. Laatikainen jaotteli vaate- ja kenkäteollisuuden

---

²⁰¹ David Sharrock: 'The road to Wigan Pier, 75 years on' The Guardian 20.2.2011.

<https://www.theguardian.com/books/2011/feb/20/orwell-wigan-pier-75-years>. Luettu 21.11.2020.

²⁰² Markku Saks: Pariisilaisia muotivaatteita tehdään usein orjan oloissa. HS Pariisi 19.10.1996, s. C9.

²⁰³ Tuula Laatikainen: Köyhät kehitysmaat pukevat puoli maailmaa. HS 29.10.1996, s. B5.

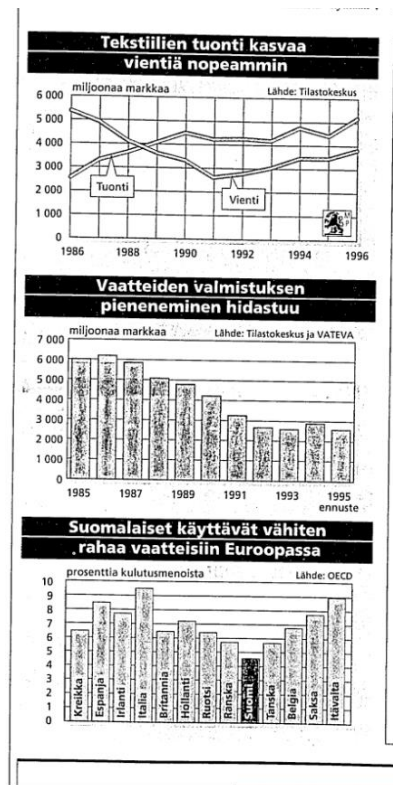
muutoksen vaiheet kolmeen aaltoon. 1970-luvulla tuotanto siirtyi ensimmäisessä aallossa Hongkongiin, Taiwaniin, Koreaan ja Singaporeen, 1980-luvulla Filippiineille, Indonesiaan, Malesiaan ja Thaimaahan ja 1990-luvulla houkuttelivat Bangladesh, Pakistan, Sri Lanka ja Vietnam. Myös tuonti Itä-Euroopasta EU-maihin kasvoi, ja Meksiko vaatetti Yhdysvallat vuonna 1996. Kehityksen hyvänä puolena ”yhdentyvän ja keskinäisriippuvaisen maailmantalouden kannattajat” pitivät miljoonia kolmansiin maihin syntyneitä työpaikkoja, mutta ILO huomautti uusien työpaikkojen osittain vain lisänneen sosiaalisia ongelmia, kuten eriarvoistumista, huonoja työ- ja asuinolosuhteita sekä lapsityötä. Vieläkään keskusteluun ei tuotu minkäänlaista näkökulmaa aiheutuneista ympäristöongelmista. Suurin osa vaatteista kuitenkin kulutettiin rikkaissa länsimaissa, mikä kertoi maailmantalouden epätasa-arvoisesta rakentumisesta. Laatikainen kirjoitti tilanteen olevan kuitenkin tulevaisuudessa muuttumassa.²⁰⁴

Toukokuussa 1997 toimittaja Anna Karismo kirjoitti Helsingin Sanomien taloussivuilla otsikolla ”Suomen vaatetusteollisuuden kasvu valuu alihankintoina ulkomaille”. Hän oli sijoittanut artikkeliin kolme kehitystä erittäin selkeästi havainnollistavaa kuviota, joissa Karismo käyttää lähteenään OECD:tä, Vatevaa ja Tilastokeskusta. Artikkelissa Tekstiiliteollisuusliiton johtaja Veli-Matti Kankaanpää kommentoi vaatetuksen olevan Suomessa ”surullinen luku teollista historiaa”. Karismo toi esille niin tekstissä kuin alimmassa kuviossakin, että suomalaiset käyttivät vaatteisiin hyvin vähän rahaa, ja summa oli vain vähentynyt 90-luvun alun laman seurauksena. Kankaanpää kertoi Suomen vaateteollisuuden tilanteen parantuneen viime vuosina hieman. Ensimmäisestä kuviosta huomaamme, että myös vienti oli noussut laman heikoimmista vuosista. Kankaanpää tunnisti myös sen, että vaikka yritysten liikevaihto kasvoi vuosittain 5–6 prosenttia, ei kotimainen vaateteollisuus kasvanut; yritysten kasvava tulos tuli siis ulkomaisesta tuotannosta. Vatevan Jussi Peitsara nosti esille jälleen julkisessa keskustelussa tutuksi tulleen kuvan siitä, että vain yksilölliset ja ”design-panosta vaativat” vaatteet olivat niitä, joita Suomessa kannatti enää valmistaa.²⁰⁵

---

²⁰⁴ Tuula Laatikainen: Köyhät kehitysmaat pukevat puoli maailmaa. HS 29.10.1996, s. B5.

²⁰⁵ Anna Karismo: Suomen vaatetusteollisuuden kasvu valuu alihankintoina ulkomaille. HS 5.5.1997, s. B8.

Kuva 2. Kuviot Anna Karismon artikkelista.²⁰⁶

Monet suomalaiset merkit olivat siirtäneet tuotantoaan jo aiemmin Viroon, mutta Vironkin palkkakustannusten noustessa yrityksiä kiinnosti seuraavana Venäjä. Artikkelissa kerrottiin myös virolaisten vaateketjujen Baltmanin ja Kaubamajan rantautumisesta Suomeen.²⁰⁷ Pienessä erillisessä artikkelissa Helsingin Kalliossa toimivan MM-Tekstiilin omistaja Eino Pitkänen kertoi, että hänellä käy kauppa – kotimaisista tuotteista huolimatta, tai ehkä juuri niiden takia. Pitkänen oli laajentanut liikettään juuri, ja arvioi vuoden 1996 liikevaihdoksi 4 miljoonaa markkaa. Hän puhui kotimaisuuden puolesta. ”Kotimaisuudesta puhutaan paljon, mutta sen varaan ei uskalleta rakentaa. Tässä se on todistettu, että idea myy”, Pitkänen lausui. Tässä syntyi oivallista, vuorovaikutteista julkista keskustelua, jossa esille nostettiin kaksi erilaista näkemystä Suomen vaateteollisuudesta. Elokuussa 1997 Suomeen avattiin ensimmäinen H&M-myymälä Helsingin Itäkeskukseen.²⁰⁸ Avajaiset olivat niin suuri menestys, että apuun tarvittiin turvamiehiä ja sisäänpääsy piti sulkea hetkellisesti. H&M aloitti Suomessa ennennäkemättömän pikamuodin aikakauden, ja sai suomalaiset vaatemerkit näyttämään kalliilta muodilta, joka on suuren yleisön tavoittamattomissa.²⁰⁹

²⁰⁶ Anna Karismo: Suomen vaateteollisuuden kasvu valuu alihankintoina ulkomaille. HS 5.5.1997, s. B8.

²⁰⁷ Anna Karismo: Suomen vaateteollisuuden kasvu valuu alihankintoina ulkomaille. HS 5.5.1997, s. B8.

²⁰⁸ Minttu Hahtola: 'Ruotsalaiset vaatetaivaat Suomeen'. Yle 22.5.2012.

<https://yle.fi/aihe/artikkeli/2012/05/22/ruotsalaiset-vaatetaivaat-suomeen>. Luettu 9.12.2020.

²⁰⁹ Veera Jussila: 'Vaatteen tiellä'. Image 7.12.2017. <https://www.apu.fi/artikkelit/vaatteen-tiella>. Luettu 10.12.2020.

5 LOPUKSI

Tämän tutkielman tavoite on ollut pohtia Suomen vaateollisuudesta käytyä julkista keskustelua Helsingin Sanomissa vuosina 1970-1997. Näiden vuosien aikana Suomen ja koko läntisen Euroopan talous kävi läpi suuren rakennemuutoksen, perinteisten teollisuudenalojen merkityksen vähentyessä ja esimerkiksi palvelualojen kasvaessa. Tätä ilmiötä kutsutaan deindustrialisaatioksi, ja se tarkoittaa yksinkertaistettuna siirtymistä jälkiteolliseen aikaan. Muoti tai sen myötä vaateollisuus eivät ole olleet historian tutkimuksen kohteena juurikaan, mikä juontaa juurensa todennäköisesti ajatukseen muodista jonain turhana, pinnallisena ja naisellisena. Muodin merkitystä yhteiskunnalle ja sen yhteyttä yhteiskunnan tapahtumiin ei ole ymmärretty, vaikka pukeutuminen on osa meidän kaikkien jokapäiväistä arkeamme. Pukeutuminen heijastelee ympäröivän yhteiskunnan vaiheita monin tavoin, ja muoti on parhaimmillaan oma taiteensa ja merkittävä osa kulttuuria. Pahimmillaan muoti voi kuitenkin ilmentyä nykyisen pikamuotiteollisuuden aiheuttamina ongelmina, joista suurimpia ovat työntekijöihin kohdistuvat ihmisoikeusrikkomukset ja koko teollisuudenalan luoma ekologinen taakka päästöineen, jätteineen ja haitallisine kemikaaleineen. Maailmantaloudessa harva asia jakautuu tasaisesti, eivätkä muodin vaikutukset ole poikkeus.

Tutkimuksen tarkoituksena ei kuitenkaan ole ollut vain seurata vaateollisuuden vaiheita, vaan ennen kaikkea hahmotella niistä luotuja mielikuvia joukkoviestimissä. Esimerkiksi vaikuttavasta joukkoviestimestä on valittu tähän tutkimukseen Helsingin Sanomat, koska se on jo pitkään ollut Suomen suurin päivälehti ja sen voidaan katsoa asemallaan edustavan koko keskustelua. Joukkoviestinten tehtäviksi on tutkimuskirjallisuuden avulla eritelty me-hengen luominen, jatkuvuuden ylläpitäminen ja julkisen vallankäytön arviointi. Julkista keskustelua arvioitaessa tärkeää on tiedostaa, että erilaisin viestinnän keinoin rakennamme todellisuutta ja että konstruktivistisen teorian mukaisesti kaikki tieto on aina jostain näkökulmasta ja jotain varten rakennettua. Julkista keskustelua pohditaan tutkimuksessa myös representaation näkökulmasta; kuinka monimuotoisen ja laajan kuvan todellisuudesta se luo, kenen näkökulmasta ja millä tavalla. Julkisen keskustelun toimijana on julkiso, joka on kollektiivinen, ennalta määräämätön ryhmä, joka osallistuu julkiseen keskusteluun. Julkinen keskustelu on yleensä vuorovaikutteinen, sosiaalinen prosessi, joka muodostuu ongelman ilmaantuessa ja jatkuu, mutta jotkut avaukset käydään suljetuista lähtökohdista, eivätkä ne johda minkäänlaiseen todelliseen keskusteluun.

1970-luvun alussa Suomen vaateollisuuden tulevaisuus näytti valoisalta, kun vienti veti ja teollisuuden tuotanto nousi. Vuosikymmenen alussa keskustelua herättivät erilaiset vapaakauppasopimukset, esimerkiksi Euroopan vapaakauppasopimus EEC sekä kansainvälinen tullisopimus GATT. Myös kansainvälinen öljykriisi ja Neuvostoliiton merkitys Suomen vaateollisuudelle ja koko taloudelle osoittivat, että vaateollisuuden tulevaisuus oli globaali. Samaan aikaan Suomessa elettiin kuitenkin voimakkaammin valtiojohtoisessa taloudessa ja valtio halusi turvata kotimaisen villatuotannon perustamalla valtio-omisteisen Valvilla Oy:n. Valtionyhtiöiden perustaminen oli tuolloinkin harvinaista, mutta järjestely osoitti silti, kuinka eri tavoin 1970-luvulla suhtauduttiin teollisuudenalan tai suurten tehtaiden säilyttämiseen ja kuinka tärkeänä kotimaista tekstiiliteollisuutta pidettiin. Vaateollisuudesta kantautui muitakin positiivisia uutisia; suuri suomalainen Marimekko listautui Helsingin pörssiin vuonna 1974 ja Vaatealan keskusliitto Vateva alkoi järjestää alan messuja Helsingin messukeskuksessa.

Suomea haluttiin julkisessa keskustelussa liittää voimakkaammin osaksi länsieurooppalaista talouskehitystä, mutta Suomi vastasi kustannuksiltaan halpatuotantomaata. Esimerkiksi Ruotsin vaateollisuus valmisti vaatteitaan Suomessa, mikä nosti kysymyksen vaatteiden alkuperästä suhteessa niiden valmistusmaahan. 1970-luvulla erityisesti Ruotsin esimerkin kautta alkoi keskustelu halpatuotannosta ja -tuonnista. Kehitysmaiden tekstiiliteollisuus nähtiin jo tuolloin uhkana kotimaiselle tuotannolle, ja vastakkainasettelulla rakennettiin Suomen identiteettiä länsimaana. Helsingin Sanomissa naisten ääni ei juurikaan päässyt kuuluviin, vaikka vaateollisuus oli harvinaisen naispainotteinen ala. Artikkeleiden kärki oli hyvin talouspainotteinen. Tämä samaan aikaan kertoi vaateollisuuden merkityksestä koko Suomen taloudelle, mutta toisaalta myös rakensi tietynlaista kuvaa taloustilanteesta dramaattisia otsikoita ja erilaisia auktoriteetteja hyödyntäen.

1980-luvulla useat jo aiemmin alkaneet keskustelut saivat jatkoa. Monissa Helsingin Sanomien artikkeleissa tuotiin voimakkaammin esille se, että Suomen palkkataso oli edelleen hyvin matala. Suomen kilpailukyvyn kehitystä pohdittiin paljon, mutta palkkatason nostoon koettiin monilta osin paineita. Oli selvää, ettei Suomen kilpailukyky voisi säilyä ennallaan ikuisesti, eikä varsinkaan voittaa Itä-Euroopan tai Aasian markkinoita hintakilpailussa. Siispä julkisuudessa alkoi keskustelu, joka jatkui vielä vuosia; Suomen tuli kilpailla vaateollisuudessa korkealla jalostusasteella ja laadulla. Vaateollisuudessa siirryttiin niin sanotusti ”designatumpiin” tuotteisiin. Tämä kehityssuunta toimi joillakin yrityksillä ja ainakin hetkellisesti. 1980-luvulla julkista keskustelua leimasi muutenkin ristiriitaisuus; Helsingin Sanomissa painittiin selkeästi sen kanssa, oliko Suomen vaateollisuudella toivoa ei vai. Luvut vaateollisuudesta eivät olleet mairittelevia; vaatteiden tuonti ylitti viennin arvon ja yritykset ajautuivat konkurssiin.

Representaation näkökulmasta 1980-luku monipuolista julkista keskustelua, kun ääneen pääsivät useammin naistoimittajat ja muutaman kerran jopa alan työntekijät sekä itsesuunnittelijat. Kuitenkin naisilla oli useammin toiminnan kohteen tai uhrin rooli, kuin aktiivisen toimijan. Vapaakaupan ongelmat nousivat entistä enemmän keskusteluihin, mutta tärkeäksi arvoksi nousi kuitenkin olla mukana tässä länsimaisessa yhteistyössä. Suomalaiset vaatealan yritykset puhuivat avoimesti siitä, että hekin olivat siirtäneet tuotantoaan ulkomaille. Tämä kehitys nähtiin ikään kuin väistämättömänä. Niin kutsuttu Kiina-ilmiö lähentyi myös suomalaista kuluttajaa, mutta erilaiset viittaukset ”kaukomaihin” ja ”kehitysmaihin” rakensivat käsitystä meistä täällä Suomessa ja heistä siellä jossain kaukana. Halpatuotannosta maalattiin muutamien artikkeleiden erittäin positiivinen ja yksipuoleinen kuva; esimerkiksi tuotantoaan Portugaliin siirtänyttä Luhtaa käsiteltiin lähestulkoon hyväntekijänä artikkelissa, joka kuvasi portugalilaisia vaateteollisuuden työntekijöitä.

1990-luvulla moni asia muuttui; Suomen talous vaipui lamaan, Suomesta tuli Euroopan Unionin jäsen ja vaateteollisuuden hikipajoista nousi valtavia kansainvälisiä kohuja. Helsingin Sanomissa näkyi monipuolisempia ja kantaaottavampia artikkeleja ja tekstejä, joissa käsiteltiin esimerkiksi suomalaisen vaateteollisuuden kulurakennetta ja muuttuvia tullisopimuksia. Ensimmäisiä kertoja keskusteluun nostettiin myös ristiriita siinä, kuinka vaatealan yritysten johdossa on pitkälti keski-ikäisiä miehiä, kun vaatteiden kuluttajat ovat enemmän nuorempia ja naisia. Artikkeleissa suomalaisyritysten alihankinnasta ulkomailta ei kuitenkaan vieläkään päästy siihen asti, että yritysten vastuuta olisi mitenkään kyseenalaistettu. Tuotannon siirtymistä halvempiin maihin vaikutettiin pitkälti pidettävän jo väijäämättömänä kehityksenä. Euroopan unionin toivottiin tuovan uutta vauhtia Suomen talouteen sekä yhteisiä, ylikansallisia talouden pelisääntöjä.

Globalisaation edetessä myös globaalien talouden ongelmat nousivat tapetille entistä enemmän. Niin kutsutuista hikipajoista uutisoitiin Helsingin Sanomissa ensimmäisiä kertoja, kun niitä löydettiin myös Euroopasta. Myös Euroopan unionin erilaiset tuet sekä uudelleenjärjesteltävät tullit nostivat kysymyksiä globaalien talouden voittajista ja häviäjistä. Suomalainen työ oli edelleen arvo ja tuotteiden alkuperät puhututtivat kuluttajien näkökulmasta. Kun Helsingin Sanomat kirjoitti hikipajoista, oli uutisointi kaksijakoista; toisaalta löydöksistä oltiin hyvin järkyttyneitä ja jopa yllättyneitä, mutta toisaalta ongelmia pidettiin Suomelle kaukaisina ja hikipajojen työntekijöistä luotiin kuvaa uhreina ja sorrettiina. Keskustelu oli siis omiaan jälleen rakentamaan suomalaista identiteettiä jakamalla ihmisiä ”me vastaan he” -puheella.

Huomionarvoista on, että vielä 1990-luvun loppuunkaan edettäessä nykyisin erittäin voimakkaassa tarkastelussa olevat ympäristökysymykset eivät nouse esille julkisessa keskustelussa lainkaan. Olennaisimpia tutkimustuloksia ovat, että julkinen keskustelu Suomen vaateteollisuudesta noudattaa

hyvin pitkälti joukkoviestimien tehtäviä ja että julkisia keskusteluja on käyty paljon, osa vuorovaikutteisista ja osa suljetuista asemista, ja ne ovat muodostaneet selkeitä jatkumoita. Tällaisia keskusteluja olivat esimerkiksi kysymykset Suomen roolista eurooppalaisessa kehityksessä ja sijainnista idän ja lännen välissä sekä Suomen vaateollisuuden keinot kilpailla halpatuonnin lisääntyessä. Julkiset keskustelut loivat me-henkeä ja jatkuvuutta, samalla rakentaen tietynlaisia käsityksiä yleisölle. Representaatio ei tarkasteluaikana ole ollut kovin laajaa, mutta se on monipuolistunut ajan kuluessa. Myöskään yritys vastuuta ei ole vielä tuolloin pohdittu juurikaan.

Pikamuodin kulutukseen on todennäköisesti suhtauduttu enemmän yksilön vastuuna, kuin suurempana teemana yritys vastuun ja ympäristönsuojelun näkökulmasta. Helsingin Sanomat on jossain määrin pohtinut halpatuontia ja -tuotantoa kuluttajakysymyksenä, mutta etusijalla oli tuolloin lähinnä mahdollisimman halvat kuluttajahinnat. Helsingin Sanomien kirjoituksista huomaa sen kannattavan vapaata markkinataloutta, demokratiaa ja yksilönvapautta. Poliittisesti Helsingin Sanomien onnistui pysytellä melko neutraalina, mutta Euroopan integraatiota ja Suomen liittymistä vahvemmin länsivetoiseen yhteistyöhön se kannatti avoimesti ja selkeästi. Lehti on sijainnut melko tukevasti poliittisesti keskellä, idän ja lännen välissä, ja pyrkinyt toimimaan vallan vahtikoirana kritisoiden vallanpitäjiä heidän poliittisesta näkemyksestään riippumatta. Varsinaista kritiikkiä ei kuitenkaan tämän tutkimusajan ja -aiheen kirjoituksiin sisältynyt juurikaan.

Tutkimukseen liittyy naiskysymys monesta eri näkökulmasta. Ensinnäkin naistoimittajien rooli koskien vaateollisuudesta uutisoimista on ollut merkittävä. Toisaalta representaation kautta arvioituna ääneen pääsivät asiantuntijoiden roolissa suurimmaksi osaksi vain miehet, ja myös vaatealan yritysten johto oli hyvin miehistä. Kyseenalaista tämä on siksi, että niin alan työntekijät kuin vaatteiden kuluttajat ovat olleet pääasiassa naisia. Naiset raportoivat juuri näistä aiheista todennäköisesti pitkälti siksi, että niiden koettiin olevan ”naisten juttuja”. Tämä ennako-oletus liittyy myös vahvasti kysymykseen siitä, miksi ei muotia tai vaateollisuutta ole tutkittu perinteisesti akateemisessa viitekehityksessä enempää. Vaatteisiin ja pukeutumiseen on liittynyt pitkään ajatus feminiinisestä, pinnallisesta ja jopa turhuudesta. Kuitenkin viime vuosien keskustelu pikamuodista ja sen laajoista ongelmista osoittaa, että ymmärtääksemme nykyisiä ristiriitoja ja muuttaaksemme toimintakulttuuria tulee meidän ymmärtää myös ongelmien juurisyitä. Nykyisessä pikamuotiteollisuudessa työskentelee edelleen suurimmaksi osaksi naisia, joten vaateollisuuden ongelmat liittyvät myös sukupuolten tasa-arvoon olennaisesti.

Tutkimus vastaa kysymykseen siitä, millaista julkista keskustelua Suomen suurimmassa sanomalehdessä on käyty Suomen vaateollisuudesta 1970–1990-luvuilla. Tämän tutkimuskysymyksen taustalla on ajatus, että muoti heijastelee omaa aikaansa, ja sen myötä muoti- ja

vaateteollisuutta kannattaisi tutkia enemmän myös yhteiskunnallisesta näkökulmasta. Myös medioituminen on tämän tutkimuksen taustalla; kun ihmiset kuluttavat medioita valtavasti, ei ole lainkaan yhdentekevää, miten mediassa mistäkin asiasta keskustellaan, kuka saa äänensä kuuluviin ja mistä ei puhuta. Viime aikoina olemme voineet huomata kehitystä siinä, kuinka muotiteollisuudelta on vaadittu toimia ilmastonmuutoksen hillitsemiseksi; Helsingin Sanomat uutisoikin helmikuussa 2020 uusista Suomessa kehitteillä olevista ekologisemmista kuiduista otsikolla 'Muodin muutos'.²¹⁰ Myös vastuulliset vaatteet kiinnostavat kuluttajia nykyään entistä enemmän, ja Helsingin Sanomat onkin kirjoittanut artikkelit esimerkiksi suomalaisesta 70 vuotta toimineesta sukkavalmistaja Sidosteesta ja tulostaan parantaneesta vaatemerkki R-Collectionista.²¹¹ Julkiset keskustelut ovat siis vuorovaikutteisia, mutta niiden välittämää kuvaa voi ja pitää tutkia ja kyseenalaistaa.

---

²¹⁰ Teksti Tanja Vasama, kuvat Juha Salminen. 'Muodin muutos'. HS 14.2.2020. <https://dynamic.hs.fi/a/2020/muoti/>. Luettu 31.3.2021.

²¹¹ Teksti Minna Pölkki, kuvat Jukka Gröndahl. 'Uuteen nousuun.' HS 24.2.2021. <https://dynamic.hs.fi/a/2021/rcollection/>. Luettu 31.3.2021.

Teksti Sanna Huolman, kuvat Kalle Koponen. 'Sukasta numeroa.' HS 9.1.2021. <https://dynamic.hs.fi/a/2021/sidostesukka/>. Luettu 31.3.2021.

6 LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

Lähteet

Helsingin Sanomat 1970-1997

luettu käyttäen Aikakone-palvelua <https://www.hs.fi/aikakone/>.

Kirjallisuus

Painetut lähteet

Brooks, Andrew, *Clothing Poverty: The Hidden World of Fast Fashion and Second-hand Clothes*. Zed Books: Lontoo 2015.

Cole, Daniel James & Deihl, Nancy, *The History of Modern Fashion from 1850*. Laurence King Publishing: Lontoo 2015.

Eloranta, Jari & Ojala, Jari, *Suomi kansainvälisessä taloudessa 1600–2000*. Teoksessa Haapala, Pertti (toim.), *Suomen rakennehistoria. Näkökulmia muutokseen ja jatkuvuuteen (1400–2000)*. Vastapaino: Tampere 2018.

Euroopan komissio (toim. Werner Stengg), *The textile and clothing industry in the EU: a survey*. Enterprise Papers no. 2, European Communities, Luxemburg 2001.

Fellman, Susanna, *Miten Suomi muuttui?* Teoksessa Laine, Jaana; Fellman, Susanna; Hannikainen, Matti & Ojala, Jari (toim.), *Vaurastumisen vuodet. Suomen taloushistoria teollistumisen jälkeen*. Gaudeamus: Helsinki 2019.

Hannikainen, Mika, *Rakennemuutos ja hyvinvointivaltio 1900–2000*. Teoksessa Haapala, Pertti (toim.), *Suomen rakennehistoria. Näkökulmia muutokseen ja jatkuvuuteen (1400–2000)*. Vastapaino: Tampere 2018.

Heikkilä-Rastas, Marjatta, *Muodin vai muodon vuoksi? Couturemuodin ja muotoilun vaikutukset Kaisu Heikkilä Oy:ssä 1950-luvulta 1980-luvun alkuun suunnittelijan näkökulmasta*. Taideteollisen korkeakoulun julkaisu A 42: Jyväskylä 2003.

- Hoffman, Kai, *Suomen teollisuuden yleiskehitys*. Teoksessa Laine, Jaana; Fellman, Susanna; Hannikainen, Matti & Ojala, Jari (toim.), *Vaurastumisen vuodet. Suomen taloushistoria teollistumisen jälkeen*. Gaudeamus: Helsinki 2019.
- Jensen-Eriksen, Niklas; Mainio, Alekski & Hänninen, Reetta: *Suomen suurin. Helsingin Sanomat 1889–2019*. Siltala: Helsinki 2019.
- Koivuniemi, Jussi, *Tehtaiden Suomi ja deindustrialisaatio 1900–2000*. Teoksessa Haapala, Pertti (toim.), *Suomen rakennehistoria. Näkökulmia muutokseen ja jatkuvuuteen (1400–2000)*. Vastapaino: Tampere 2018.
- Koivuranta, Esa; Pehkonen, Kati; Sorjanen, Tuija & Vainio, Anniina, *Marimekko. Suuria Kuvioita*. Into: Viro 2015.
- Kunelius, Risto, *Viestinnän vallassa. Johdatusta joukkoviestinnän kysymyksiin*. WSOY: Helsinki 1997.
- Laver, James, *Costume and Fashion: A Concise History (5. ed)*. Thames & Hudson: Lontoo 2012.
- Lappalainen & Almay, Kansakunnan vaatettajat. WSOY: Porvoo 1996.
- Markula, Raija, *Tekstiilitieto*. WS Bookwell Oy: Porvoo 2003.
- McNeill, J.R. & McNeill, William, *Verkottunut ihmiskunta: yleiskatsaus maailmanhistoriaan*. Suomentanut Natasha Vilokkinen. Vastapaino: Tampere 2005.
- Paavonen, Tapani, *Avoimen talouden kausi*. Teoksessa Laine, Jaana; Fellman, Susanna; Hannikainen, Matti & Ojala, Jari (toim.), *Vaurastumisen vuodet. Suomen taloushistoria teollistumisen jälkeen*. Gaudeamus: Helsinki 2019.
- Perko, Touko ja Tommila, Päiviö, *Suomen Lehdistön Historia: 5, Hakuteos Aamulehti-Kotka Nyheter: Sanoma- ja paikallislehdistö 1771-1985*. Kustannuskiila: Kuopio, 1988.
- Pietilä, Veikko ja julkisuuspiiri, *Julkisot, yleisöt ja media. Suomennoksia ja kirjoituksia julkisista vuorovaikutus- ja toimintamuodoista*. Tampereen yliopistopaino – Juvenes Print: Tampere 2010.
- Railo, Erkki & Oinonen, Paavo, 'Mediasta historiaa'. Teoksessa Railo, Erkki & Oinonen, Paavo (toim.). *Media historiassa*. Turun historiallinen yhdistys: Turku, 2012, 7-24.
- Ross, Robert J. S., *Slaves to Fashion: Poverty and Abuse in the New Sweatshops*. The University of Michigan Press, Ann Arbor: Michigan 2004.

Seuri, Olli, *Historian journalistinen esittäminen. 1960-luku Helsingin Sanomissa vuosina 2008 ja 2013*. Tampere University Press: Tampere 2016.

Tahvanainen, Antti-Jussi & Pajarinen, Mika, *Älykankaita ja kukkamekkoja. Suomalainen tekstiiliteollisuus globalisaation ristiaallokossa*. ETLA B265, Taloustieto Oy: Helsinki 2014.

Tekstiiliteollisuusliitto (toim. Marjatta Salonen), *Suomen tekstiiliteollisuus 250 vuotta*. Painoratas Oy 1988.

Teräväinen, Erkki, 'Huomioita lehdistöstä historiantutkimuksen kohteena'. *Artikkeleja historiasta ja lehdistöstä 1*, 2008. <https://www.ango.fi/userData/ango/artikkelit/lehdisto1pdf.pdf>. Luettu 31.3.2021.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli, *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Tammi: Helsinki 2018.

Internet-lähteet

Tuomas Sorjamaa: 'Muotia ei ymmärretä, ja vasta ymmärryksestä syntyy bisnestä, sanoo Anna-Mari Vänskä.' *Image* 2.3.2016. <https://www.apu.fi/artikkelit/muotia-ei-ymmarreta-ja-vasta-ymmarryksesta-synty-y-bisnesta-sanoo-anna-mari-vanska>. Luettu 27.11.2020.

Minna Knus-Galan: 'Vuosi Rana Plaza -onnettomuuden jälkeen.' *Yle* 18.4.2014. <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2014/04/18/vuosi-rana-plaza-onnettomuuden-jalkeen>. Luettu 24.4.2019.

Finnwatchin raportti 'Menetetty vallankumous?' 2/2012. <https://finnwatch.org/images/pdf/bangladeshweb.pdf>. Luettu 10.12.2020.

Minttu Mikkonen: 'Vaateollisuus tuottaa yhtä paljon päästöjä kuin lentoliikenne ja rahtilaivat yhteensä.' *HS* 18.2.2019. <https://www.hs.fi/ulkomaat/art-2000006004950.html>. Luettu 25.11.2020.

Maiju Karhunen: 'Näistä syistä muodintutkimus on tärkeää: "Vaatekappaleet kantavat mukanaan hirvittävän paljon ihmiskunnan historiaa"'. *Savon Sanomat* 23.11.2015. <https://www.savonsanomat.fi/kotimaa/N%C3%A4ist%C3%A4-syist%C3%A4-muodintutkimus-on-t%C3%A4rke%C3%A4/551812>. Luettu 24.3.2021.

Eeva Hannula: 'Satoja hyllymetrejä arvokkaita Finlaysonin kankaita lepää surkeissa oloissa Forssassa – "Näistä tulee ihmisille niin paljon muistoja"'. *Yle* 17.10.2017. <https://yle.fi/uutiset/3-9887247>. Luettu 24.3.2021.

Media Audit Finlandin levikkilasto vuodelta 2018. <http://mediaauditfinland.fi/wp-content/uploads/2019/05/LT-tilasto-2018.pdf>. Luettu 6.5.2019.

Esa Mäkinen 'Hesarit vuosilta 1904–1997 ovat nyt digitilaaajien luettavissa – katso Aikakoneesta, miten HS uutisoi kuulennosta tai mitä syntymäpäivänäsi kirjoitettiin' *HS* 27.8.2017.

<https://www.hs.fi/sunnuntai/art-2000005340714.html>. Luettu 6.5.2019.

HM Group: History. 1947-1959. https://hmgroupp.com/about-us/history/the-40_s---50_s.html.

Luettu 27.11.2020.

Tilastokeskuksen artikkeli 27.6.2008. https://www.stat.fi/artikkelit/2008/art_2008-06-27_001.html?s=9. Luettu 27.4.2020.

Kolmikannan määrittely. <https://www.stk.fi/subject/kolmikanta/>. Luettu 27.4.2020.

Riitta Anttikoski: 'Toimittaja Anna-Liisa Wiikeri - Suomalaisen pukeutumisen vaikuttaja.' *HS* 20.10.1992. <https://www.hs.fi/i ihmiset/art-2000003185111.html>. Luettu 25.6.2020.

Suomalaisten rahankäyttö vaatteisiin, jalkineisiin ja kodintekstiileihin -tilasto. *Suomen Tekstiili ja Muoti ry*.

<https://app.powerbi.com/view?r=eyJrIjoiYzFkMTU0MGUtNTFmYS00ZjI0LWFmZDEtZWE0Yzk5MzViYTE2IiwidCI6IjZlOTVmZjE2LWU5NjUtNDIjMC05ZGI2LTZiNjg4ZDZjZDhmZSIsImMiOjh9&pageName=ReportSection3e131136bdcd3d87c747>. Luettu 1.2.2021.

Kohti tekstiili- ja muotialan kestävä kasvua -tietopaketti. *Suomen Tekstiili ja Muoti ry*.

<https://stjm.s3.eu-west-1.amazonaws.com/uploads/20210129105747/Tilastojulkaisu-2021.pdf>.

Luettu 1.2.2021.

H&M Group. <https://hmgroupp.com/investors/five-year-summary.html> &

<https://hmgroupp.com/about-us/history.html>. Luettu 24.9.2020.

Riikka Kalmi: 'Etila: työnantajamaksut alas, rahat vaikka eläkeläisiltä.' *Taloussanommat* 8.1.2015.

<https://www.is.fi/taloussanommat/art-2000001861721.html>. Luettu 13.11.2020.

Hallituksen esitys Eduskunnalle 86. Kansainvälisen työkonferenssin eräiden päätösten johdosta.

<https://finlex.fi/fi/esitykset/he/1999/19990194>. Luettu 10.12.2020.

Max Nilsen: 'How Nike solved it's sweatshop problem'. *Business Insider* 10.5.2013.

<https://www.businessinsider.com/how-nike-solved-its-sweatshop-problem-2013-5?r=US&IR=T&IR=T>. Luettu 9.12.2020.

David Sharrock: 'The road to Wigan Pier, 75 years on' *The Guardian* 20.2.2011.
<https://www.theguardian.com/books/2011/feb/20/orwell-wigan-pier-75-years>. Luettu 21.11.2020.

Minttu Hahtola: 'Ruotsalaiset vaatetaivaat Suomeen'. *Yle* 22.5.2012.
<https://yle.fi/aihe/artikkeli/2012/05/22/ruotsalaiset-vaatetaivaat-suomeen>. Luettu 9.12.2020.

Veera Jussila: 'Vaatteen tiellä'. *Image* 7.12.2017. <https://www.apu.fi/artikkelit/vaatteen-tiella>.
Luettu 10.12.2020.

Teksti Tanja Vasama, kuvat Juha Salminen. 'Muodin muutos'. *HS* 14.2.2020.
<https://dynamic.hs.fi/a/2020/muoti/>. Luettu 31.3.2021.

Teksti Minna Pölkki, kuvat Jukka Gröndahl. 'Uuteen nousuun.' *HS* 24.2.2021.
<https://dynamic.hs.fi/a/2021/rcollection/>. Luettu 31.3.2021.

Teksti Sanna Huolman, kuvat Kalle Koponen. 'Sukasta numeroa.' *HS* 9.1.2021.
<https://dynamic.hs.fi/a/2021/sidostesukka/>. Luettu 31.3.2021.